

СЛОВО

РЕДАКТОРА

Шановні читачі!

Боротьба незламного українського народу за свою незалежність надихає нас на роботу щодня. Сьогодні, як ніколи, ми розуміємо цінність верховенства права для сталого розвитку суспільства. Це необхідна умова відновлення справедливості, порушених прав та інтересів наших співвітчизників, але не тільки. Ми дуже добре бачимо, на що здатна перетворитися держава, у якій панує беззаконня. Майже рік ми ведемо війну з такою державою, захищаючи не лише своїх близьких та рідну землю, але й демократичні цінності цивілізованого світу.

Цей номер присвячено формуванню Вищої ради правосуддя. Усім кандидатам на зайняття посади у ВРП ми надали рівні права, і кожен кандидат сам вирішував, чи долучитися до публікацій. Оскільки відновлення повноцінної роботи ВРП та ВККС є вимогою до України як до кандидата в члени ЄС, ця тема надзвичайно важлива.

Усі ми невимовно вдячні ЗСУ за можливість засинати та прокидатися у вільній країні, робити свою справу та, хай і опосередковано, але наближати неминучу поразку ворога. Колектив журналу «Феміда» — не виключення. Цей номер — наш і ваш маленький внесок у підтримку економіки та розвиток правової галузі України.

Перед нами стоять складні виклики: триває судово реформа, ворог прагне звести нанівець правову державу, яку ми з вами будували стільки часу, постраждалі від воєнних злочинів поневіряються в системі через ускладнений в умовах війни доступ

до правосуддя. Але давайте тримати фокус уваги на тому доброму, що в нас є, й робити для нашої спільної перемоги те, що від нас залежить. Адже юридичний фах завжди був обтяжений випробуваннями на міцність, у яких професіонали бачать можливості.

Суди продовжують відправляти правосуддя в поточних умовах, попри скорочення бюджету, руйнування будівель судів та незаконне позбавлення волі представників суддівського корпусу окупантами. І це не лише свідоцтво звитяги та високої адаптивності українців, але й безперечне досягнення судової влади.

Наш журнал покликаний інформувати слуг Феміди та представників інших юридичних професій про перебіг подій в правовому полі країни. Попри перебої в електропостачанні, поганий зв'язок та складність доступу до комунікаційних мереж, ми робимо все можливе для налагодження ефективної комунікації в юридичній спільноті.

Те, що ви тримаєте цей номер у руках, — наше з вами досягнення у боротьбі проти ворога, який прагне підмінити звичну реальність терором, панікою та хаосом.

Ми щиро вдячні вам за те, що нам є, для кого працювати. Зберігаймо розважливості та віру в ЗСУ!

В.о. головного редактора
Олена Андрейкіна-Зварич

ЗМІСТ

Микола МОРОЗ, член Вищої ради правосуддя, кандидат юридичних наук

«Кандидат на посаду члена ВРП повинен володіти багатьма чеснотами» 4

Олег ГОРЕЦЬКИЙ, адвокат, медіатор, к.ю.н., керуючий партнер ЮФ «Горецький і Партнери», засновник Благодійного фонду «Олега Горецького»

Взаємодія судів та адвокатури повинна будуватись на принципах незалежності та взаємоповаги. 8

Олена КОВБІЙ, суддя Херсонського окружного адміністративного суду

Не треба чогось очікувати — ми маємо діяти! 14

Ольга ПОПІКОВА, суддя Північного апеляційного господарського суду

«Система правосуддя стала на шлях оновлення і реформ» 20

Суди в умовах війни: збереження в оточенні ворога 23

Владислав КОСТЕНКО, суддя Ковпаківського районного суду міста Суми

«Визначальним у діяльності ВРП має стати суддя» 24

Євген ПЕТРОВ, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

Чому необхідно обрати усіх членів ВРП. 28

Робота Малинського районного суду через призму війни 30

Наталія КОРОЛЬ, керівник апарату Вінницького апеляційного суду

Безпека — головна цінність, на якій базуються управлінські рішення ВАС 32

Підсумки XI Щорічного Судового форуму «Воєнна трансформація правосуддя» 36

Денис ТЕРЕЩЕНКО, адвокат, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «ALERTES»

Принцип «де слідство, там і суд» — спірні питання застосування 40

Суди в умовах війни: збереження в оточенні ворога 42

Микола КОЗЛОВ, в.о. Генерального директора Державного підприємства «Інформаційні судові системи»

Е-Судочинство: стан та можливості розвитку під час війни 44

Підсумки діяльності ДП «Інформаційні судові системи» за 2022 рік 46

Тетяна БОНДАРЕНКО, суддя Миколаївського апеляційного суду

«Авторитет судді є основою поваги та довіри» 48

Світлана КРУГОВА, суддя Харківського апеляційного суду

«Прийшов час брати на себе відповідальність і діяти» 54

Бюджет судової влади 2023: які потреби забезпечені повністю 57

Юлія БОКОВА, суддя Господарського суду Донецької області

«Суддя — це, насамперед, людина» 58

Бюджет судової влади 2023: які потреби забезпечені повністю 61

Тетяна ДАНИЛЕНКО, адвокат, керівник Адвокатського бюро «Тетяни Даниленко»

«Вміння досягти компромісу робить людину сильною» 62

Ілля ОГОРОДНІК, адвокат, керуючий партнер ЮК «СОВЕТНИК», засновник благодійного фонду «НАЧАЛО»

Особливості кримінального провадження під час воєнного стану 66

ТУ ДСАУ в Луганській області: разом до Перемоги! 70

Анна ДАНИЕЛЬ, керуючий «Адвокатського бюро Анни Даніель», адвокат, кандидат юридичних наук

«Ми, адвокати, завжди стоїмо на захисті прав та свобод» 72

Олег ПРУДИВУС, голова Запорізького окружного адміністративного суду, суддя

Запорізький окружний адміністративний суд: історія та перспективи 76

Максим ДИРДІН, народний депутат України, голова підкомітету з питань політичної реформи та конституційного права Комітету з питань правової політики, постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України

«Необхідні законодавчі зміни, щоб підвищити ефективність системи правосуддя» 80

Державна зрада та колабораційна діяльність: перші вирoki 85

Ольга СТУПАК, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

«Правосуддя України загартовується, працюючи в надскладних умовах» 88

Ольга ДРАЧЕВСЬКА, директор та засновник юридичної компанії «Інколанс», керуюча АБ «Ольги Драчевської», адвокат, к.ю.н., радник з юридичних питань першого віце-президента ТППУ

Судочинство України в умовах війни 92

Віталій КУЗЬМИШИН, голова Сьомого апеляційного адміністративного суду, заслужений юрист України, к.ю.н.

Роль адміністративних судів у розвитку громадянського суспільства та правової культури в сьогоденні 96

Станіслав ЛІФЛЯНЧИК, адвокат, керуючий партнер Адвокатської фірми «ПАКС», блогер

Юрист для бізнесу: аргументи «за» 100

Засновник та видавець:
ТОВ БСВ Профменеджмент

В.о. головного редактора:
Олена Андрейкіна-Зварич

Журналісти:
Катерина Бутовченко

Дизайн та верстка:
Сергій Задворний

Наклад: 1000 примірників.

Періодичність виходу
6 разів на рік.

Сфера розповсюдження:
загальнодержавна, зарубіжна.

Адреса редакції:
01135, м. Київ,
вул. Полтавська 10, оф. 245

**З питань співпраці,
розміщення реклами
та розповсюдження
звертайтеся:**
тел. (099) 460-20-24
e-mail: office@femida.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 20776-10576 ПР

Видається з 2010 року.

Передрук матеріалів можливий лише за наявності письмової згоди редакції.

Думка редакції може не збігатись з думками авторів.

Відповідальність за зміст реклами несуть рекламодавці.

ТОВ «АРТ СТУДІЯ ДРУКУ»
м. Київ, вул. Бориспільська, 15
Тел.: +38 (067) 460-07-25
www.artprintstudio.com.ua

**Микола МОРОЗ, член Вищої ради правосуддя,
кандидат юридичних наук**

**«КАНДИДАТ НА ПОСАДУ ЧЛЕНА ВРП
ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ
БАГАТЬМА ЧЕСНОТАМИ»**

– Що у роботі члена ВРП для Вас найскладніше?

— З огляду на незначний час роботи можу сказати: найскладніше, що член ВРП, набувши повноважень на вказаній посаді з моменту складення присяги, не має можливості реалізувати їх через відсутність законодавчо визначеного кворуму конституційного органу.

Особливо гостро відчутна відсутність повноцінного функціонування ВРП у період дії воєнного стану. Сподіваюсь, що члени ВРП будуть призначені та обрані на вакантні посади якнайшвидше, і Рада виконуватиме свої функції.

– Які цінності впливають на Ваші дії та рішення?

— Особистість людини формується під дією її життєвого досвіду. Переважну частину свого життя я працював викладачем у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого. Можливо, я скажу трошки пафосно, але для того, щоб викладач працював зі студентами, користувався їх повагою, він повинен бути принциповим, чесним із ними, об'єктивним та справедливим у оцінці їх знань, доброзичливим, щирим та відкритим до них, і обов'язково — професійним. Ці викладацькі та загальнолюдські цінності я переніс у своє життя. Через призму життєвого досвіду та систему власних цінностей людина сприймає усі життєві обставини. І прийняття кожного рішення є наслідком тих цінностей, які має людина.

– Ваш досвід викладацької та наукової роботи додав переваг Вашій кандидатурі на членство у ВРП?

— Думаю, так. Сподіваюся, що багаж теоретичних знань, володіння методикою наукового пошуку, аналізу вітчизняного, європейського законодавства та досвід виступів перед численною аудиторією, набуті за роки викладацької та наукової діяльності, обумовив той факт, що Верховною Радою України мою кандидатуру було підтримано під час голосування за обрання на посаду члена ВРП.

– Що взагалі, на Вашу думку, може стати безперечною перевагою кандидата під час проходження конкурсу на таку посаду?

— Вимоги до особи, яка може бути обрана (призначена) на посаду члена Вищої ради правосуддя, встановлені законом. Це відповідність критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності тощо. Етична рада перевіряє усіх кандидатів на відповідність критеріям професійної етики та доброчесності. Для того, щоб вона надала рекомендацію суб'єкту обрання щодо призначен-

ня на посаду члена ВРП того чи іншого кандидата, досліджується інформація за період усього його життя. З огляду на професійну роботу Етичної ради, можу сказати, що жоден негативний факт із життя кандидата не залишиться поза її увагою, і пройти цей етап конкурсу може лише особа із незаплямованою репутацією.

Оцінку на відповідність кандидата критерію професійної компетентності (у тому числі з урахуванням його професійних досягнень) здійснює вже суб'єкт обрання. Тож кандидат на посаду члена ВРП має продемонструвати увесь свій професіоналізм у питаннях роботи ВРП, судоустрою тощо. Потрібні вміння вести дискусію, відстоювати свою позицію, навички ораторського мистецтва.

Тобто, кандидат на посаду члена ВРП повинен володіти багатьма чеснотами для перемоги у конкурсі і зайняття цієї посади.

– Як Раді реалізувати свої конституційні повноваження?

— Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді. Наразі є тільки сім членів ВРП. 11–13 січня має відбутися з'їзд суддів, який повинен заповнити ще вісім вакансій членів Вищої ради правосуддя. Також триває конкурс на заповнення двох вакантних посад члена ВРП за квотою всеукраїнської конференції прокурорів, однієї вакантної посади від Президента України та однієї вакантної посади від з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Враховуючи, що це питання є надзвичайно значущим не лише для суддівського врядування, але і є однією з умов вступу України до ЄС, впевнений, що усі суб'єкти обрання (призначення) реалізують свої повноваження у цій сфері і Вища рада правосуддя найближчим часом зможе стати повноважною.

– Право законодавчої ініціативи, надане ВРП, допоможе судовій владі більш ефективно реагувати на запити суспільства?

— Безумовно. Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування. До її компетенції відносяться не лише питання суддівської кар'єри, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів тощо, але й інші питання, пов'язані із діяльністю судової гілки влади. Це питання фінансування діяльності судової влади, функціонування апарату

суду, Державної судової адміністрації, Служби судової охорони та багато інших. Здійснюючи свою діяльність, ВРП постійно перебуває у контакті із усіма органами судової гілки влади та акумулює інформацію про усі її проблеми. Очевидно, що частину таких проблем можна вирішити за допомогою внесення змін до чинного законодавства.

На жаль, на цей час судова гілка влади (на відміну від інших) не має права законодавчої ініціативи. Надання Вищій раді правосуддя права законодавчої ініціативи було б логічним, зважаючи на її статус незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування. Зазначене дозволило б законодавцеві більш оперативно усувати прогалини чинного законодавства у питаннях судоустрою, організації діяльності судової гілки влади, та сприяло би підвищенню рівня незалежності судової влади.

– Що потрібно, аби відновити доступ до правосуддя на деокупованих територіях?

— Відновлення здійснення правосуддя на деокупованих територіях є першочерговим завданням не лише судової гілки влади (включаючи і Вищу раду правосуддя), але і держави в цілому. Велика кількість приміщень судів на таких територіях була пошкоджена в результаті бойових дій, викликаних російською агресією проти України, деяка частина зруйнована. За інформацією Державної судової адміністрації, станом на вересень 2022 року (від початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України) 89 приміщень 85 судових установ зазнали пошкоджень різного ступеня. Отже, матеріальна база судових органів потребує

відновлення. Йдеться не лише про приміщення суду, але і про забезпечення їх оргтехнікою, забезпечення Інтернетом задля відновлення доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. З метою забезпечення безпеки суддів, працівників суду, а також осіб, які беруть участь у судових процесах, обов'язковим є відновлення роботи служби судової охорони тощо. Це усе є можливим за умови швидкого та належного фінансування.

– Як вважаєте, проблему кадрового дефіциту в судах можна вирішити за умови належного фінансового забезпечення та гідної оплати праці? Чи, на Вашу думку, потрібно вдатися ще до якихось заходів?

— З огляду на підвищену небезпеку роботи суддів на деокупованих територіях, а також на територіях, які знаходяться у близькості до місця бойових дій, можливо, справедливим було б запровадження додаткових виплат для суддів, які здійснюють правосуддя у таких судах. Єдиним повноцінним заходом із подоланням «кадрового голоду» щодо суддів є проведення відповідних конкурсів, які можливі лише за умови відновлення роботи ВККСУ. Наразі відбувається конкурс на заміщення посад членів ВККСУ.

Що стосується матеріального забезпечення інших працівників суду (перш за все, секретарів судових засідань, помічників суддів), на мій погляд, їх робота оплачується не на належному рівні, що призводить до відтоку цінних та підготовлених кадрів із судової системи. Це питання потребує невідкладного вирішення. Фінансове забезпечення цих категорій судових працівників має бути гідним. **■**

DE — LAW FIRM JURE

ПОРЯДНІСТЬ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ

Де-Юре

Юридична
Консалтингова
Компанія

(048) 777 27 67

www.de-jure.ua

Олег ГОРЕЦЬКИЙ, адвокат, медіатор, к.ю.н., керуючий партнер ЮФ «Горецький і Партнери», засновник Благодійного фонду «Олега Горецького»

**ВЗАЄМОДІЯ СУДІВ ТА АДВОКАТУРИ
ПОВИННА БУДУВАТИСЬ НА ПРИНЦИПАХ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ВЗАЄМОПОВАГИ**

— Як вплинула війна на правничу сферу в Україні, зокрема суди, адвокатуру?

— Безперечно, війна вплинула на правосуддя: на початку війни частина вітчизняних судів була змушена призупинити свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію. За даними Державної судової адміністрації зруйновано 12 приміщень судів, 94 судові приміщення пошкоджено частково. На сьогодні більшість судів, зокрема тих, які розташовані на деокупованій території, продовжують працювати.

Формально введення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Більше того, нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів. Проте, на практиці забезпечити безперебійну роботу судів в період війни вкрай важко.

На самому початку війни більшість судів правосуддя не здійснювали, розглядалися зазвичай лише окремі справи в межах кримінальних проваджень. Про відкриті засідання навіть не могло йти мови.

Найбільш важким видався перехідний період з 24 лютого по 1 квітня цього року. В цей час суди майже не працювали, тож юристи мали час для аналізу змін у законодавстві воєнного часу, надання безкоштовних консультацій, волонтерства.

Надзвичайно важливим стало те, що з 1 квітня відновив роботу Верховний Суд, продовживши розглядати справи, і вже за перше півріччя 2022 року було розглянуто більше 31 тисячі справ із 54 тисяч, які перебували на розгляді.

За даними Державної судової адміністрації за перші півроку війни судами було ухвалено та надіслано до Єдиного державного реєстру судових рішень більше 2 мільйонів рішень, а зараз кількість рішень складає майже 3,5 мільйони, що свідчить про те, що суди здійснюють правосуддя всупереч всім складнощам та викликам. На завершення 2022 року суди активно працювали, призначали справи до розгляду, ухвалювали рішення.

Водночас, суди стикнулись з певними викликами — наслідками воєнних дій. На тлі постійних «блекаутів» проблема завантаженості судів стала гострішою, а шляхи її остаточного вирішення на сьогодні визначити дуже важко. Працівники суду в такій ситуації об'єктивно, незалежно від їх волі, не можуть вчинити значну кількість дій, що безпосередньо залежать від постійного електропостачання. Здійснювати розподіл справ, проводити

та фіксувати судові засідання, вносити рішення до реєстру з дотриманням розумних строків в такій ситуації надзвичайно складно.

Безумовно, всі вищезазначені зміни у судовій гільді влади обумовили трансформацію приватної адвокатської практики.

Протягом березня-квітня 2022 року участь адвокатів в судових засіданнях була зупинена. Значна кількість адвокатів, як тих, що входять до складу адвокатських об'єднань та бюро, так і тих, хто працює на підприємствах, вимушені були перейти на дистанційну форму роботи. Релокація бізнесу також істотно вплинула на юридичний ринок, оскільки окремі підприємства розірвали відносини з юридичними компаніями, що їх обслуговували.

Надалі, влітку 2022 року, ситуація дещо поліпшилась. Більшість судів знову змогли забезпечити адвокатам можливість брати участь у засіданнях як безпосередньо в суді, так і в режимі відеоконференції. Поступово звичний для адвокатів обсяг роботи було повернуто.

Юридичний ринок прямо залежить від поточного стану економіки, настроїв бізнесу та інвесторів. І можна припустити, що зараз він проходить найбільш тяжке випробування за часів незалежності України. Але криза змінює структуру ринку — знову відбувається свого роду кризовий «природний відбір»: для деяких компаній криза стала поштовхом для розвитку, а для деяких, на жаль, причиною для припинення існування.

З початку війни деякі адвокати стали волонтерами, учасниками благодійних фондів, діяльність яких спрямована на допомогу Збройним силам України, внутрішньо переміщеним особам та тим, хто постраждав від воєнних дій. Адвокати з різних, досить часто навіть конкуруючих компаній, стали об'єднуватись заради реалізації спільних ініціатив.

Спільна праця над вдосконаленням та розвитком волонтерського руху, проведення благодійних заходів, залученість адвокатів у соціально значущі проекти зробили адвокатську спільноту ще згуртованішою. Окремі адвокати долучились до надання безкоштовних консультацій внутрішньо переміщеним особам.

Для того, щоб втримати юридичну компанію на високому рівні, необхідно було підтримати, зберегти команду, забезпечити високі стандарти обслуговування клієнтів, організувати належне планування, постійно відслідковувати зміни в законодавстві.

– На Вашу думку, яким шляхом тепер повинна рухатись судова реформа в Україні?

— Судова реформа є однією із основних вимог, яку Україна повинна виконати для того, щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу.

Неодноразово з 2014 року напрямки судової реформи змінювались, проте за наслідками більшість ініціатив не призвела до очікуваного результату.

По-перше, необхідно побудувати незалежну судову систему, як це передбачено Конституцією України, чого не було протягом останніх тридцяти років незалежності. Влада завжди намагалася зробити судову гілку і підпорядкувати під себе суддів за допомогою імітації проведення чергових судових реформ.

По-друге, потрібно зосередитись на питаннях функціонування судів, які досі остаточно не вирішені жодною з реформ: недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, відсутність повної незалежності судової гілки влади.

Надзвичайно важливим у нинішній обстановці є збереження стабільного зв'язку між різними ланками судової системи, врахування рекомендацій вищих ланок, оскільки саме від них залежить стабільність всієї системи в цілому.

– Чи потрібно реформувати КСУ?

— Вважаю, що потрібно.

Ідея реформувати КСУ не є новою, спроби реформувати його протягом останніх років є предметом дискусій, особливо в частині відбору суддів.

Однією з останніх спроб вплинути на функціонування КСУ стало прийняття 13 грудня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах».

Законом пропонується шляхом внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», Регламенту Верховної Ради України створити спеціальний орган, Дорадчу групу експертів, та залучити її до проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ. Очікується, що цей орган буде сприяти суб'єктам, які призначають суддів, у оцінці якостей і компетентності кандидатів на посаду судді КСУ.

У пояснювальній записці до відповідного законопроекту № 7662 від 12.08.2022 підкреслювалось, що реалізація впровадженої Законом реформи дозволить забезпечити прозорий, конкурентний відбір кандидатів на посади суддів КСУ.

В той же час, згідно з висновками Венеціанської комісії, документ вимагав доопрацювання.

Ще раз наголошу, що це не перша спроба реформувати процедуру відбору суддів до КСУ. Зазначена процедура зазнала змін ще у 2017 році, з прийняттям Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017.

Неодноразово Венеціанська комісія висловлювала свої зауваження до закріплених, що безпосередньо стосуються реформ, спрямованих на підвищення незалежності КСУ.

Наразі можна констатувати, що проблеми, пов'язані з реформуванням статусу Конституційного Суду України та відбору на посаду суддів КСУ, не вирішені. Цьому питанню, незважаючи на наявність значної кількості не менш актуальних проблем, повинна бути приділена увага.

Задля того, щоб не повторювати минулих помилок, реформа КСУ повинна відбуватись у суворій відповідності до європейських стандартів та рекомендацій міжнародної спільноти.

– Яка ваша думка про ліквідацію ОАСК?

— 15 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду», прийнятий 13 грудня 2022 року.

На жаль, застосування такого крайнього заходу свідчить про неможливість держави вплинути будь-яким іншим чином на вирішення ситуації,

що виникла. Тобто відбувається визнання того, що держава в особі відповідних інститутів не змогла вчасно запобігти негативним проявам у діяльності суду та вчинити дії, спрямовані на забезпечення незалежності та неупередженості суду. Ліквідація ОАСК була обумовлена втратою довіри до судової гілки влади, і невчинення вчасних дій для збереження цієї довіри є показником неефективності діяльності держави.

Не секрет, що і до цього часу ОАСК через завантаженість не завжди міг забезпечити своєчасний розгляд справ. На моє переконання, у зв'язку з ліквідацією ОАСК виникає багато проблем, які необхідно в найкоротші терміни вирішити Вищій раді правосуддя, Голові Верховного Суду, Державній судовій адміністрації та ВККС задля того, щоб суд запрацював якомога швидше.

Впевнений, що реформовані ВРП і ВКСС зможуть досягнути цієї мети.

– На яких принципах повинна будуватися взаємодія судів та адвокатури, та якою є реальна ситуація в Україні?

— Взаємодія судів та адвокатури повинна першочергово будуватись на принципах незалежності, на неприпустимості втручання однієї сфери у іншу та на повазі одне до одного.

Наведені принципи є теоретичними та виглядають узагальнено, проте насправді їх практична реалізація є досить простою та знаходить свій зовнішній вияв у звичайних речах. Зазначені принципи є дотриманими, коли адвокати без поважних причин не пропускають засідання у справах, а судді вчиняють всіх можливих дій для запобігання затягуванню розгляду справ, уникають безпідставних відкладень розгляду справ, надають сторонам всю необхідну інформацію.

Дисциплінованість учасників процесу та дотримання розумних строків є якнайкращим виявом ефективної взаємодії судової гілки влади та адвокатури.

Дотримання інтересів сторін процесу залежить як від діяльності адвокатів — представників сторін, так і від суду, проте дещо більшу роль у цьому відіграють все ж суди.

Значну роль у взаємодії судів та адвокатури відіграють такі організації, як Державна судова адміністрація та Національна асоціація адвокатів України. Так, в рамках співробітництва цих організацій свого часу було підписано Меморандум про співпрацю, спрямований на інтеграцію до підсистеми Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронний суд» можливостей Єдиного реєстру

адвокатів України. Меморандум було підписано з метою спрощення доступу до електронного судочинства.

Позитивним є проведення спільних юридичних заходів, які організують АПУ, ААУ та інші асоціації задля обміну досвідом, своїм баченням вирішення тих чи інших проблем. Наприклад, до американської асоціації юристів (Chicago Bar Association) входять судді і прокурори.

– Яку користь приносять суспільству юристи?

— В цілому, окрім надання якісної правової допомоги та ефективного захисту порушених прав, можна виокремити такі напрямки діяльності юриста, які є корисними для суспільства:

- проведення роз'яснювальних заходів для громадян щодо основних правових питань, які зазвичай виникають;
- участь у розробці нормативно-правових актів, а за неможливості напряму вплинути на їх розробку — підготовка коментарів та зауважень до вже розроблених проектів;
- підтримання наукових розробок та результатів наукових досліджень, самостійне проведення досліджень;
- формування та розвиток якісно нової культури надання правової допомоги;
- впровадження досвіду іноземних колег, представників міжнародних організацій;
- формування судової практики.

На мою думку, чим більше юристів загалом, тим більше досвідчених юристів, а менше водіїв, охоронців, рестораторів буде в законодавчому органі,

тим здоровіше буде суспільство і професійніші, якісніші закони.

– Для юриста важливо здобувати інші освіти, окрім юридичної, проходити якісь курси для набуття soft skills?

— Досить поширеною є думка про те, що більш кваліфікованими є юристи, які мають кілька вищих освіт (серед яких, як правило, виділяють економічну) та вільно володіють іноземними мовами. Звичайно, володіння англійською, і не тільки, для сучасного юриста must have. Водночас, для юриста будь-якого віку та будь-якої спеціалізації найважливішими є також і такі прості на перший погляд навички, як вміння думати, аналізувати, знаходити закономірності та зв'язки тощо, наявність або відсутність яких досить часто не залежить від того, який освітній заклад та за якою спеціальністю (або кількома спеціальностями) закінчила особа.

Важливими у роботі юриста є не лише його професійні, але й особисті якості, такі як ініціативність, креативність, принциповість, завзяття, винахідливість, прагнення до справедливості, здатність у нестабільних умовах приймати рішення.

При цьому, якщо для молодого юриста на перший план виступає необхідність самовдосконалення та власного розвитку, то для юриста зі значним досвідом роботи недостатньо прагнення набувати нові знання та навички — його діяльність, я переко-

наний, повинна бути спрямованою в першу чергу на допомогу тим, хто цього потребує.

Всі наведені якості та прагнення в більшості набуваються в процесі практичної діяльності та не залежать кількості отриманих особою спеціальностей та їх спрямованості.

Неабияку роль відіграють також комунікативні навички юриста, які, знову ж таки, далеко не завжди обумовлюються наявністю додаткової освіти.

Кожен з правників зазвичай сам усвідомлює, які нові знання він бажає набути та які навички вдосконалити. На мою думку, саме відштовхуючись від цього, правник повинен обирати те, яким шляхом вдосконалення та розвитку йти (наприклад пройти окремі курси, відвідати серію семінарів тощо).

Навчання у вишах допомагає нам стати витривалими та дисциплінованими, навчитись працювати в великих обсягах інформації, але це лише база, тому зазвичай фундаменту у вигляді лише вищої юридичної освіти достатньо.

– Війна змінила Вашу щоденну рутину, як професійну, так і особисту? Як вибудовуєте стосунки із клієнтами в умовах енергетичної кризи та інших воєнних нюансів?

— Війна значно ускладнила роботу, як мою, так і моїх колег. Всі ми вимушені підлаштовуватись під обставини, що виникли, витрачати більше часу на виконання звичних дій. Найпростіші, на перший погляд, речі, такі як направлення документів засобами поштового зв'язку, уточнення інформації по справах, моніторинг інформації на офіційних веб-сайтах державних органів тощо, які раніше займали лічені хвилини, на теперішній час вимагають значно більших зусиль та часових витрат.

Навіть перебувати на зв'язку з клієнтами та колегами, зважаючи на перебої електропостачання, досить непросто.

Окрім цих проблем, загострилось питання особистої безпеки співробітників та клієнтів, переміщення клієнтів як в межах України, так і за кордон, зниження привабливості українського ринку для бізнесу.

Як на мене, у ситуації, що склалась, головне — показати клієнтам, що ти готовий працювати з тим самим завзяттям, що і раніше, незважаючи на жодні труднощі та перепони.

Офіс нашої компанії продовжує функціонувати, свою роботу практично не зупиняв, а юристи продовжують надавати послуги та сприяти у відновленні порушених прав клієнтів.

– Цієї осені у Вашій компанії відбулись важливі зміни – приєднання нового партнера, відкриття практики банківського та фінансового права, а також практики приватних клієнтів. Чим обумовлені такі реформи?

— Дійсно, в процесі постійного розвитку ми шукаємо шляхи для вдосконалення і всі ці зміни обумовлені прагненням посилити міжнародний і транзакційний напрямок роботи, що станом на теперішній час є надзвичайно перспективним.

Окрім того, через військову агресію РФ постає необхідність представництва інтересів наших клієнтів в міжнародних судах, національних судах різних країн.

Наявність у складі компанії висококваліфікованих спеціалістів, які розуміють таку галузеву специфіку, є значною перевагою на юридичному ринку. У кожній компанії з плином часу настає етап розвитку, за якого її працівникам стає цікавим поглиблювати свої знання та отримувати новий практичний досвід в окремих, вузьких напрямках, трансформувати свою спеціалізацію, щоб підтримувати інтерес до своєї роботи.

З початку року наша юридична фірма розширила співпрацю з приватними виконавцями, нотаріусами, що, безперечно, дозволяє надавати весь комплекс послуг нашим клієнтам.

– У січні 2023 року ваша компанія святкує 10-річчя з дня заснування. Як вважаєте, чим вимірюється успіх юридичного бізнесу? Які плани на майбутнє?

— Успіх компанії завжди має різні прояви та залежить від багатьох речей. Жодні рейтинги не

можуть об'єктивно оцінити рівень успіху юридичної компанії.

По-перше, він залежить від того, наскільки ефективно компанії вдається захищати права та інтереси клієнтів. В критерій «ефективно» я вкладаю багато показників: позитивно для клієнта, креативно, швидко. Зменшення понесених збитків клієнта, відновлення його прав, поновлення його репутації є найважливішим для компанії, яка надає юридичні послуги клієнтам. Успіх клієнта та успішне вирішення його питань або проблем стає успіхом компанії.

Ми пишаємось тим, що формуємо практику, виграємо одну за одною справи і зберігаємо ці перемоги у Верховному Суді.

Загалом, я завжди з повагою ставлюсь до тих юристів, адвокатів, юридичних фірм, які працюють заради досягнення кінцевого результату.

По-друге, успіх юридичного бізнесу вимірюється креативністю та новизною ідей, оскільки клієнти, звертаючись до компаній, прагнуть отримати нестандартну пораду, і компанія, яка зможе її надати, завжди виділятиметься серед інших.

По-третє, показник успіху — це стабільність, можливість компанії успішно тримати свої позиції навіть у складні часи: під час пандемії, воєнного стану тощо.

Які цілі ми ставимо перед собою, озираючись на пройдений шлях? Це, безперечно, постійно розвиватись та вдосконалюватись, зберегти наш колектив та розширити його, продовжувати надавати якісну допомогу кожному клієнту. ■

Олена КОВБІЙ, суддя Херсонського окружного адміністративного суду

**НЕ ТРЕБА ЧОГОСЬ ОЧІКУВАТИ —
МИ МАЄМО ДІЯТИ!**

— Олено, Ваш позивний — «Феміда». Посадові обов'язки також стосуються юриспруденції?

— Починала я службу на посаді діловода у званні солдат, але враховуючи мою освіту і досвід, командування батальйону прийняло рішення призначити мене на посаду начальника групи цивільно-військового забезпечення. Мені було присвоєно первісне офіцерське звання — молодший лейтенант, а зараз обіймаю посаду ТВО помічника командира батальйону з правової роботи. Таким чином, за юридичні питання в батальйоні відповідаю саме я.

— Як Ви приймали рішення піти до тероборони, воно було спонтанним чи давно продуманим?

— Для мене взагалі не є притаманними приймати спонтанні рішення. Мабуть, професія наклала такий відбиток: кожне рішення для мене є обдуманим і вивіреним.

Коли війна прийшла до нашої країни, я вирішила однозначно: йти воювати. Залишалося перекопати свою сім'ю, що для мене немає іншого шляху. Однак, мої чоловік і син — військовослужбовці, офіцери, які також зараз виконують бойові завдання, тому вони зрозуміли мої мотиви і підтримали мене, за що я їм безмежно вдячна.

Ще одна близька мені людина, чия підтримка була дуже важлива, — мій помічник, Остапівський Єдгар Євгенович, який, розділяючи мої погляди, у перші дні війни також пішов боронити нашу державу у Збройні Сили України. Однак, на превеликий жаль, у важких боях на сході країни він загинув. Для мене це дуже боляче, але я дуже пишаюсь цією мужньою людиною.

— Підтримуєте зв'язок із колегами, які також стали на захист України?

— Підтримую настільки, наскільки це можливо в умовах воєнних дій, адже не завжди є зв'язок, не завжди це можна робити. Кожен, хто не перейшов на сторону ворога, незалежно від того, чи він вступив до ЗСУ, Сил ТрО ЗСУ, є волонтером, працює на своєму робочому місці або ж чинить супротив у будь-який інший можливий для нього спосіб, — захищають нашу країну, тому викликають в мене повагу, з багатьма я намагаюся підтримувати стосунки.

Коли я зустрічаю публікації в ЗМІ або чую про моїх колег, які взяли зброю

в руки, я хочу їм сказати: «Ви неймовірні! Я пишаюсь вами усіма!!!».

— Питання кадрового складу судової системи завжди було болючим. Які тут основні проблеми та чи можливо їх вирішити?

— На це питання немає простої відповіді, як немає і простих рецептів для його вирішення.

На превеликий жаль, в судовій системі накопичилось багато проблем, всі їх необхідно вирішувати аби отримувати якісне правосуддя. Це і кричуща недоукомплектованість судів, особливо місцевих, і плінність кадрів апарату суду (помічників, секретарів). Мені як судді не за чутками відомі проблеми судів першої інстанції, зокрема численна кількість справ, які необхідно розглянути у найкоротші строки, іноді не маючи при цьому ні належних залів судових засідань, ні опалення, та навіть таких елементарних речей, як папір, марки, конверти. Всі ці проблеми відомі, але війна не залишає нам шансу: ми маємо діяти швидко і рішуче.

На мою думку, ми маємо докласти усіх зусиль для вирішення двох речей: по-перше, в системі повинні працювати найдосвідченіші, високопрофесійні та добросовісні судді з великим досвідом.

Ми маємо їх заохочувати, щоб вони не йшли у відставку, а продовжували здійснювати правосуддя і навчати молодих суддів, ділитись з ними своїм безцінним досвідом. Я пам'ятаю, коли мене лише призначили на посаду судді, якою повагою користувались судді, які пропрацювали 20 і більше років, які цікаві і розумні поради вони давали нам, ще молодим суддям, як блискуче розв'язували справи, і як ми хотіли бути схожими на них. Саме таких суддів треба залишати у системі задля досягнення якості правосуддя.

По-друге, судова система має рішуче очиститись від недобросовісних суддів, так званих «дільців у мантиях» та їм подібним «решал», — людей, які помились адресою при працевлаштуванні, і це має бути зроблено швидко і жорстко. Але тут необхідно врахувати, що кожній людині властиво помилятися. Як говорить наш комбат, «не помиляється лише той, хто не працює». Тому людям треба давати другий шанс. Однак, якщо це робиться свідомо, навмисно, неодноразово,

якщо ці «численні помилки» ведуть до власного збагачення, — таким суддям немає місця в системі. На цьому стою і буду стояти.

— Яка Ваша головна місія у ВРП?

— На мою думку, ми дійшли до того моменту, коли громадяни країни, які нас підтримують у цій війні та на шляху реформ, розуміють, що якість здійснення правосуддя безпосередньо впливає на все наше життя. Без якісного правосуддя в Україні не буде гарного інвестиційного клімату і це призведе до того, що жодна велика міжнародна організація не захоче працювати на території України. І це також вірно, як і те, що без перемоги не буде України.

Можна простежити простий ланцюг: не буде великих міжнародних інвестицій у розвиток нашої країни — не будуть будуватись дороги, мости, заводи і лікарні, не будуть сплачуватись податки у державну скарбницю, а значить, лікарі, вчителі, робітники комунальних служб, державні службовці можуть забути про підвищення заробітної плати, діти про належну освіту, пенсіонери про достойну пенсію. Ніяку країну не нагадує? Можливо, країну, яка зараз рекордсмен за кількістю санкцій?

Чи хочемо ми жити у такій країні? Я — точно ні!

Тому майбутній склад ВРП має зробити все, щоб у найкоротші терміни Україна змогла виконати взяті на себе зобов'язання перед європейським суспільством та невідкладно провести реформу, щоб одразу після війни вступити до ЄС.

— Як вважаєте, яким має бути ефективний склад ВРП?

— Тут немає інших рецептів, окрім вже сформованих Міжнародною асоціацією суддів. ВРП має бути професійним органом і складатися виключно з правників, більшість з яких мають бути судді. Не можна допустити, щоб цей орган був політично залежним або займався популізмом. У той же час, несуддівська частина ВРП (адвокати, прокурори, науковці) і є тим балансом, який не дозволить суддівській частині цього органу покривати корпоративні інтереси суддів.

Ефективним є той, хто працює, а тому нам треба засукати рукава, об'єднатись і самовіддано з першого дня почати працювати. Ми маємо обмаль часу, аби зробити те, що не було зроблено за минулі роки.

І я впевнена, що ми зможемо через декілька років, до моменту вступу України в ЄС, побудувати таку державу, в якій здійснюватиметься якісне правосуддя, а соціальні гарантії та рівень життя людей буде, як у ЄС.

— А що робити з іміджем судової влади у соціумі? На жаль, він ніколи не був на високому рівні. Це можливо змінювати та чи варто?

— З точки зору судової влади в цілому, вже зроблено багато: працює веб-портал «Судова влада України», відкритий Єдиний державний реєстр судових рішень, усі суди мають веб-сторінки, де можна дізнатися про справу і стан її розгляду, про сплату судового збору і ще безліч корисної інформації.

Звісно, іміджем судової влади треба займатись! У судовій системі відбувається багато хорошого, правосуддя захищає громадян, однак, більшість цих випадків залишається поза увагою. Тому вважаю, що для формування іміджу судової системи ми повинні показувати не лише негативні моменти, хоча і це дуже важливо, а й висвітлювати ті успіхи, які ми робимо на шляху до становлення дієвого та ефективного правосуддя, показувати конкретні приклади, коли за допомогою правових механізмів та суду людина може захиститись від протиправних посягань на свої права та інтереси.

Як театр розпочинається з гардеробу, так суд розпочинається з канцелярії. Якщо відвідувач суду стикається з елементарним хамством при поданні чи отриманні документів або у самому судовому процесі, якщо судові рішення чи виконавчі документи у суді видаються один раз на тиждень у визначені часи і після їх отримання людина має ще витратити час для збирання підписів і печаток на цих документах, то усі перелічені досягнення зводяться нанівець.

На мою думку, для підняття іміджу судової влади у соціумі, в першу чергу, суди і апарати судів мають повернутися обличчям до людей, відвідування суду не повинно ставати шоком для пересічного громадянина.

— Мабуть, неможливо якісно реформувати судову систему без паралельних реформ правоохоронних органів, адвокатури тощо?

— Абсолютно так. Це як лікувати один орган в організмі, а інші залишити хворими — результат буде, але не той, до якого ми прагнули. І тут є багато проблем.

Приведу декілька прикладів. Знаєте, який відсоток невиконаних рішень судів у нашій країні? Більше 80%! Така ситуація призводить до того, що судовий захист просто множить на нуль. Уявіть собі: людина, яка пройшла кілька судових інстанцій і отримала судові рішення, ухвалені на її користь, фактично не може його реалізувати та досягти відновлення своїх прав. Постає питання, навіщо тоді все це було, якщо судові рішення залишається лише на папері та не може втілитись у життя.

Чи, наприклад, випадки, коли підсудні та потерпілі скаржаться на тривалість судового розгляду справи. Хочу сказати, що в багатьох випадках справа не розглядається роками не з вини суддів чи судової системи, а причина може полягати у недоставленні підсудних до зали судового засідання працівниками МВС чи постійних неявках прокурорів, без участі яких неможливо розглянути справу. Це треба вирішувати. І треба проводити реформи, при чому негайно.

Взагалі, неправильно говорити про «судову систему». Слід говорити про «систему правосуддя». Не може бути суду без прокурорів і адвокатів, судових виконавців та судових розсильних чи клерків. Система правосуддя — це державна інституція, яка складається з багатьох елементів, хоча, безумовно, суддя — основний елемент.

— Які у Вас враження та очікування від Етичної ради при ВРП? Чи підтримуєте залучення міжнародних експертів до процесу з відбору суддів?

— Оскільки завданням Етичної ради при ВРП є оцінки відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя, діючого члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності, від цього органу я очікую принциповості та мудрості у виконанні покладених на нього завдань, а також спроможності не піддаватися сторонньому впливу з боку політиків чи окремих осіб.

Я позитивно оцінюю участь міжнародних експертів в Етичній раді, яку проходила я та мої колеги. Можу сказати, що питання, які міжнародні експерти ставили, були дуже не прості, однак завдяки цьому здійснювався відбір тільки найкращих. Вважаю, що експерти робили свою роботу, і всі бачили, що вони її роблять якісно. На даний час залучення міжнародних експертів до процесу відбору суддів є ефективним. Ми зараз знаходимося у перехідному періоді і не можемо відверто

сказати, що вже побудували якісну судову систему, тому для запобігання можливого впливу на осіб, які формують судову систему, участь міжнародних експертів на декілька років є доцільною. А в подальшому, сподіваюсь, ми вибудуємо по-справжньому якісну судову систему, в якій вже не буде необхідності участі «міжнародників».

– Чи необхідні якісь структурні зміни КСУ, ВС?

— Як ми всі знаємо, Верховний Суд вже був реформований та завдяки цьому частина проблем була вирішена — велика кількість справ, яка накопичувалась багато років, була розглянута (наскільки я знаю було розглянуто близько 10 тисяч справ). Людям від цього стало однозначно легше і одне із завдань було виконано. Вважаю цей досвід позитивним.

Що стосується Конституційного Суду України — як мені відомо, до Верховної Ради вже вне-

сено законопроект, пов'язаний з реформуванням КСУ. Тобто, робота правників, експертів, наукового середовища з цього приводу ведеться. Переконана, що на даний час суспільство вже дійшло до необхідності реформування КСУ.

На мою думку, судові органи — це живий організм, який розвивається, хворіє, виліковується, змінюється, проходить всі ці етапи. Ми маємо бути відкритими, і якщо є думки, пропозиції, як покращити його роботу, зробити її кращою для людей, то такі пропозиції варто розглядати та втілювати у життя.

– Які зміни у судовій системі потрібно робити вже зараз, а які після Перемоги?

— Оцінювання суддів, яке було давно розпочате, на яке витратили велику кількість часу, зусиль, коштів — безперечно, слід завершити. Також як найшвидше слід відновити роботу ВККС, ВРП, які сьогодні не працюють, що тягне за собою цілу низку проблем.

Не треба чогось очікувати — ми маємо діяти! Навіть не зараз, а вже вчора! І як наші бійці наближають нашу Перемогу на фронті, так і ми маємо наближати нашу перемогу на правовому фронті. Впевнена, що й наші досягнення будуть дуже важливими для України.

– Що із воєнного досвіду Ви будете використовувати як член ВРП?

— Передусім, відповідальність і служіння. Не тільки я, але й всі, хто прийняв присягу військовослужбовця, має воєнний досвід, не підуть на компроміси зі своєю совістю й стоятимуть на державницьких позиціях. Війна розставила свої маркери та чітко окреслила, що тим особам, які співпрацюють з окупаційною владою або не люблять українське, не місце у судовій системі. З цим я буду боротись рішуче та нещадно, так як і на передовій.

Друге, чому я навчилась на фронті, — рішучість. Якщо це не зробиш ти, цього не зробить ніхто. Хочеш зробити якісно — зроби це сам. Крім того, мені завжди подобалась виваженість, і така риса притаманна нашому комбату, який завжди нам нагадує, що перед тим, як щось робити — треба добре подумати.

Воєнний досвід став для мене безцінним, тому все, чому я навчилась, що я перейняла від наших героїчних хлопців, беззаперечно, буде відображатись як у повсякденному житті, так і у моїй трудовій діяльності. **F**

ЦЕНТР СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДП «Інформаційні судові системи»

6 років існування Центру
30+ експертів
25 видів експертиз
~1000 проведених експертиз та експертних досліджень

Основні замовники:

- суди України
- Національна поліція України
- Служба безпеки України
- адвокатські об'єднання, адвокати
- підприємства, установи та організації, громадяни

Послуги Центру

Проведення судових експертиз	Науково-правове експертне дослідження	Проведення експертиз менеджменту
<ul style="list-style-type: none"> • за призначенням у кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, під час виконавчого провадження; • на замовлення фізичних та юридичних осіб. 	<ul style="list-style-type: none"> • тлумачення норм законодавства України, зарубіжних країн, міжнародного права та практики їх застосування; • дослідження поставлених питань відповідно до правової доктрини та судової практики. 	<ul style="list-style-type: none"> • відповідність процедури прийняття управлінських рішень встановленому алгоритму; • відповідність дій та рішень керівників та уповноважених співробітників встановленому алгоритму реалізації повноважень.

!!! Визначення розміру шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації

Інші види експертних досліджень

- експертиза закупівель (очікувана вартість та підтвердження висновків щодо очікуваної вартості, визначення ціноутворюючих факторів тощо);
- консультування з питань набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- проведення незалежної оцінки будівель та споруд, машин, обладнання, транспортних засобів, цілісних майнових комплексів, паїв, цінних паперів, майнових прав та нематеріальних активів, у тому числі оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності.
- експертиза договору;
- Проведення науково-дослідної, науково-методичної та пошукової роботи, пов'язаної зі створенням нових та удосконаленням існуючих методів та методик проведення судових експертиз, та впровадження її результатів в експертну, слідчу та судову практику;
- Розробка науково-методичних рекомендацій для найбільш ефективного використання спеціальних знань у діяльності правоохоронних органів та судів.
- інше*

*Детальний перелік послуг може бути наданий додатково

Перевагами Центру в експертній діяльності є розумний термін проведення експертиз, експертних досліджень, оціночної діяльності, що передбачає оперативність проведення експертиз без втрати якості цього процесу.

01042, м. Київ, вул. Джона Маккейна, 40

centre@ics.gov.ua

<https://expert.ics.gov.ua/expert>

(044)207-35-55; +380503289012;
 +380505872904; +380677175904

Ольга ПОПІКОВА, суддя Північного апеляційного господарського суду

«СИСТЕМА ПРАВОСУДДЯ СТАЛА НА ШЛЯХ ОНОВЛЕННЯ І РЕФОРМ»

– Розкажіть про Вашу професійну долю – як Ви обрали шлях правника та судді зокрема?

По закінченню навчання на юридичному факультеті Київського університету ім. Шевченка в 1998 році постало питання мого працевлаштування. Мені пощастило зайняти посаду відповідального секретаря колегії з перегляду рішень, ухвал, постанов ВАС України. Робота у Вищому арбітражному суді України, а після реорганізації у Вищому господарському суді України, на посадах спеціаліста, а згодом і помічника судді, збагатила мене практичним досвідом і розумінням роботи судді, окреслила мою мету в професійному зростанні.

З великою вдячністю згадую своїх вчителів у професії: Притику Дмитра Микитовича, Осетинського Анатолія Йосиповича, Новікову Тетяну Опанасівну, Добролюбову Тетяну Василівну.

– Можете згадати якусь із перших Ваших справ, особливо емоційну?

За 18 років суддівської роботи довелось розглянути чимало справ, які з різних причин залишились у моїй пам'яті. Але в емоційному плані особливо запам'яталась одна, яку я розглядала як суддя першої інстанції Господарського суду Київської області. У цій справі позивачем було Українське товариство сліпих (УТОС). Усі присутні на засіданні представники позивача, включаючи адвокатів, були із вадами зору. До сьогоднішнього дня пам'ятаю свій емоційний стан, коли відмовила їм у позові та намагалась роз'яснити після засідання обґрунтування прийнятого рішення.

– Чим відрізняється робота суддею в різних судах, де Ви працювали?

Маю досвід роботи у всіх інстанціях господарської юрисдикції: 4 роки я працювала суддею Господарського суду Київської області, 3 роки суддею Київського апеляційного господарського суду, більше 7 років суддею Вищого господарського суду України, а зараз працюю на посаді судді Північного апеляційного господарського суду.

На моє переконання, судді першої інстанції знаходяться, так би мовити, на передовій, саме на них лягає найбільше навантаження, вони приймають перше рішення, яке в подальшому може бути відкориговане вищестоящими інстанціями.

Відмінністю роботи судді в апеляційній та касаційній інстанції є колегіальний розгляд справ, який має свою специфіку не лише в процедурі розгляду справ, але і в розрізі індивідуальної відповідальності за колегіальне прийняте судове рішення.

– Чи виникало колись бажання залишити суддівський шлях та обрати іншу правничу професію?

Ні, ніколи. Бачу для себе лише суддівський шлях, навіть не розглядала можливість викладацької чи наукової діяльності.

– Назвіть три головні риси характеру, які повинен мати кожен суддя.

Бути чесною, порядною та принциповою людиною.

– З якими основним проблемами стикнулись судді в ситуації війни?

В умовах війни судді, як і всі громадяни України, зіткнулись з безпрецедентними викликами та проблемами. Але суди продовжують працювати, відправляти правосуддя, незважаючи на проблеми з енергопостачанням, перебоями в постачанні тепла і електроенергії, частим відключенням Інтернету і мобільного зв'язку. Ми усвідомлюємо, що всім зараз важко, а особливо тим, хто на фронті. А тому, незважаючи на фінансові та побутові складнощі, робимо все можливе для забезпечення нормального функціонування системи правосуддя в державі, щоб і під час війни громадяни мали доступ до правосуддя. Особливої поваги заслуговують судді, які в екстремальних умовах працюють в прифронтових регіонах.

– Що Вас спонукало стати кандидатом на посаду члена ВРП?

Осмислення власного суддівського досвіду і життєва позиція були визначальними в прийнятті непростого для мене рішення взяти участь у відборі кандидатів на цю посаду. Хочу, щоб довіра суспільства і громадян до судової системи нашої держави була такою, як в розвинутих демократіях США, Великобританії, Франції тощо, де ніхто не ставить під сумнів верховенство права, щоб моральні якості і професіоналізм були визначальними в оцінці роботи суддів, їх кар'єрному зростанні. Я чітко усвідомлюю, що бути членом ВРП — це велика відповідальність перед суспільством і громадянами України, які очікують позитивних змін в роботі суддівського корпусу та всієї системи правосуддя в нашій державі.

– Скільки часу та ресурсів необхідно, щоб закрити усі кадрові проблеми судової системи?

Сьогодні судова система знаходиться в процесі перевантаження та реформування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя як органів суддівського врядування, від функціонування яких залежить нагальне вирішення проблем у сфері

кадрової політики. Відновила свою роботу Конкурсна комісія з добору членів ВККС. Сподіваюсь, після формування нового повноважного складу ВРП та ВККС, завдяки їх злагодженій та ефективній роботі, ключові кадрові питання будуть вирішені.

– Чи потрібно змінювати законодавство для забезпечення ефективної реформи правосуддя?

Якщо це необхідно — то треба. Система правосуддя стала на шлях очищення і реформ, щоб відповідати всім проєвропейським вимогам. Це шлях переосмислення власного досвіду й помилок, шлях вдосконалення діючих і створення нових принципів функціонування системи, її інституцій. Законодавчі ініціативи повинні бути спрямовані на забезпечення ефективної і прозорої діяльності всієї судової системи. Війна не повинна бути перешкодою для судової реформи, реалізація якої в значній мірі залежить не тільки від ефективної роботи судових органів, але й від діалогу та політичної волі всіх гілок влади й суспільства.

– На Вашу думку, які виклики постануть перед судовою владою і ВРП після війни?

На моє переконання, найбільшим викликом перед судовою владою після війни буде потужний запит суспільства на очищення і відновлення довіри до неї. З війни повернуться люди, які гостро відчують несправедливість, і не будуть миритись з нею. Суддівська влада повинна чітко усвідомлювати, що кожне рішення суду, яке викликає сумнів, може спровокувати негативний громадський резонанс в суспільстві і мати непередбачувані наслідки. Хто не зрозумів цього — має залишити посаду, або ж

піти у відставку. Суспільний запит на справедливість і верховенство права будуть визначальним і основним каталізатором реформування і очищення судової системи в нашій державі.

– Чи відповідає образ богині Феміди сучасному судді?

Богиня Феміда — всім відомий символ правосуддя. Зав'язані очі Феміди асоціюються з неупередженістю, це означає рівне ставлення до всіх, незалежно від статків, соціального статусу, віку й статі. Якби образ Феміди можна було б співставити з оцінкою довіри суспільства до середньостатистичного сучасного судді — не було б потреби в проведенні суддівської реформи в країні.

– Як можна підвищити авторитет судової влади?

Авторитет системи правосуддя ґрунтується не лише на авторитеті судді. Повинна бути реальна незалежність суддівської влади, обов'язковість виконання її рішень, вплив на інші гілки влади, вага в житті суспільства і довіра. Проте, можна сказати, що довіра у великій мірі залежить від авторитету кожного окремого судді, його репутації, неупередженості й роботи на користь суспільства. Я буду довіряти судді, поліцейському, президенту, якщо він буде такий, як і я, якщо я буду розуміти його цінності, бо це мої цінності. Я буду поважати суддю, який мене поважає і живе у одному зі мною світі.

Підвищення авторитету судової влади — це відповідальність не лише кожного судді, а й питання державної політики та суспільства. Досягти цього можна тільки об'єднаними зусиллями та політичною волею усіх гілок влади та громадянського суспільства. **■**

СУДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ В ОТОЧЕННІ ВОРОГА

Близько 40 органів правосуддя Київської, Чернігівської та Сумської областей зупинили свого часу роботу у зв'язку з окупацією: повномасштабне російське військове вторгнення в Україну та введення воєнного стану на всій території держави, безумовно, вплинуло на процес здійснення правосуддя.

Оскільки наші воїни мотивовані та не залишають ворогу жодного шансу — той, деморалізований, тікає з української землі, залишаючи після себе розруху, міни та купу роботи з відновлення на деокупованих територіях. Наразі судовій гілці влади вже є про що розказати, адже суди у звільнених регіонах відновлюють своє функціонування.

САМООРГАНІЗАЦІЯ СУМСЬКОГО ОКРУЖНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Сумський окружний адміністративний суд знаходиться біля об'єктів підвищеної небезпеки, тому опинився під ударами ворога з перших днів війни. Коли місто потрапило в часткове оточення, працівники суду, які проживали біля місця боїв, перебували в облаштованому укритті суду. Про досвід виживання, протидії агресору, а також відновлення роботи суду, розповіла Ірина Фетісова, завідувачка сектору правового забезпечення та взаємодії зі ЗМІ.

«Місто Суми розташоване в північно-східній частині України, з населенням приблизно 260 тисяч людей. Оскільки протяжність державного кордону з рф у межах Сумської області — понад 500 кілометрів, то з перших днів повномасштабного вторгнення населені пункти нашого регіону стримували наступ російських військ», — зазначила Ірина Фетісова.

24 лютого 2022 року, ранок вторгнення агресора в Україну, розділив життя всіх українців на «до» та «після».

«Хтось прокинувся від телефонних дзвінків із жахливими словами «почалось», хтось уже чув звуки вибухів, але всі сумчани розуміли, що цей ранок змінив наше життя назавжди, — згадує Ірина Фетісова. — Усіх переповнював страх за рідних, близьких, дітей, а серце виривалося з грудей від болю».

Близько 7 ранку голова суду та керівник апарату Сумського окружного адміністративного суду повідомили співробітників про необхідність залишатися всім вдома, зібрати документи та необхідні речі. 25 лютого за наказом голови суду здійснення правосуддя Сумським окружним адміністративним судом було тимчасово зупинене.

«Трудові книжки та особові справи роздали працівникам, — розповідає завідувачка сектору правового забезпечення та взаємодії зі ЗМІ. — У безпечне місце перемістили судові справи, які мають підвищений суспільний інтерес, знаходилися на розгляді на момент початку війни та особливо складні справи. Була збережена резервна копія бази АСДС та інших баз даних локальних електронних ресурсів. Печатки та штампи були вивезені в безпечне місце».

За словами Ірини Фетісової, Сумський окружний адміністративний суд розташований поруч з об'єктами підвищеної небезпеки. Серед них — Державний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка, де з 24 лютого почалися важкі бої, що тривали декілька днів. Саме там сталася пожежа, і саме звідти лунали звуки обстрілів, які чуло все місто. На щастя, на момент боїв у приміщенні кадетського корпусу дітей не було.

Продовження на с. 42

Владислав КОСТЕНКО, суддя Ковпаківського районного суду міста Суми

**«ВИЗНАЧАЛЬНИМ У ДІЯЛЬНОСТІ ВРП
МАЄ СТАТИ СУДДЯ»**

– Владиславе, Ваші очікування від роботи судді виправдалися? Ви ніколи не шкодували, що обрали саме цю юридичну професію?

– Моє перше місце роботи було в районному суді Харківської області. Я розпочав трудовий шлях відразу після школи й обрав юриспруденцію для навчання, вступив до юридичної академії. З першого дня роботи в суді я мріяв стати висококваліфікованим юристом та працювати суддею. У своїй трудовій діяльності усвідомлював важливу роль суду у захисті прав та свобод людини, у відновленні справедливості, у формуванні поваги до закону та правопорядку.

Я досяг своєї мети, працюю суддею і маю стаж роботи в професії понад 19 років. Жодного разу не пошкодував про свій вибір.

Робота судді цікава тим, що потребує постійного професійного розвитку, навчання, адже необхідно чітко орієнтуватися у стрімкому потоці законодавчих змін та актуальних правових позицій, щоб виконати базову задачу суду — ухвалити законне і справедливе рішення. Адже кожне рішення впливає на долі людей, помилка є неприпустимою.

Дуже люблю свою роботу і роблю її так, щоб у кожного учасника судового розгляду сформувалася впевненість у тому, що порушене право буде захищене і відновлене.

– Що для Вас єдність судової практики – необхідна складова правового регулювання чи запорука відновлення довіри в суспільстві? Як забезпечити єдність судової практики під час війни?

– Єдність судової практики має істотне значення у роботі суддів і є запорукою довіри до судової системи.

Хотілось би відразу зазначити, що рівень довіри до суду є високим серед людей, які безпосередньо були учасниками процесів. З цього питання проводилися анонімні опитування і рівень довіри сягає понад сімдесят процентів.

Щодо формування єдності практики, то слід акцентувати, що судова система працювала над нею постійно. Єдність застосування законів формувалася у постановах Пленуму Верховного Суду України. Втім, пізніше постанов виявилось недостатньо, і Верховний Суд України розпочав практику формування правових позицій щодо правозастосування при розгляді конкретних справ. Згодом, під час судових реформ, правові позиції були закріплені у законодавстві та стали обов'язковими для судів.

Єдність судової практики формує у людей правомірне очікування результату розгляду справи,

а також правову визначеність в очах суспільства, що в цілому сприяє підвищенню довіри до суду. Саме воєнний стан принципово не впливає на процес формування єдиної судової практики, хіба що сповільнює його.

– Які з ухвалених рішень Ви вважаєте знаковими для своєї суддівської кар'єри?

— Я є суддею Ковпаківського районного суду м. Суми, тобто місцевого суду загальної юрисдикції. Питома вага судів першої ланки загальної юрисдикції є найбільшою у судовій системі. До компетенції таких судів належить розгляд справ у порядку цивільного, кримінального, адміністративного судочинства, а також справ про адміністративні правопорушення.

Для кожної людини своя справа має важливе значення. Певною мірою справи різняться за складністю та специфікою процесуального закону. Справи можуть бути порівняно складні та прості, тотожні або відмінні. Але кожна справа є важливою та потребує відповідального ставлення й уваги від судді.

Виходячи з цих критеріїв, мені складно визначити знакову для себе справу. Проте, здійснюючи правосуддя, у кожній справі я намагаюся зберегти у людей віру у верховенство права, законність і справедливість.

– Що найскладніше у Вашій роботі під час війни?

– Під час війни суди опинилися у важких умовах, як і інші органи, установи та підприємства в Україні. Є окуповані території, звідки виїхали судді та суди не працюють. На підконтрольних

Україні територіях суди так само працюють з обмеженнями. Разом з цим, слід наголосити, що під час воєнного стану судочинство не може бути обмежене чи спрощене. Загалом, суди забезпечують здійснення правосуддя у визначеному законом порядку. Відсутність електропостачання та повітряні тривоги значною мірою впливають на можливість проводити судові засідання з фіксацією технічними засобами, але я вже при звичайстві реагувати на це. Учасники розгляду з розумінням ставляться до таких обставин.

– Навантаження на суддів у зв'язку з блекаутом збільшилося?

— Відсутність електроенергії значно ускладнює роботу суду. Іноді світла не було взагалі, або лише дві години за день. Звісно, це не могло не відобразитися на навантаженні. Я також є слідчим суддею і, відповідно, розглядаю клопотання та скарги на стадії досудового розслідування. На розгляд таких матеріалів відводяться години або дні, зволікання може мати певні негативні наслідки, обмеження прав, загроза знищення чи втрати доказів тощо. Поряд з цим є інші справи різних категорій, які також потребують уваги та своєчасного розгляду. Відтак, в умовах відсутності електроенергії або її обмеження доводилося вживати додаткових

зусиль, щоб виконати більшу кількість завдань, але в обмежений час, при цьому не допускати зниження якості роботи. Я вірю в перемогу України, вірю в перемогу добра над злом, а тому ми усе подолаємо та усе розглянемо.

– Як забезпечити ефективний доступ громадян до правосуддя в умовах воєнного стану?

– В умовах воєнного стану суди стикаються з серйозними викликами. Фінансування судів погіршилося, що спричинило відтік кадрів та суттєве зниження матеріального забезпечення роботи суду. В нашому суді неодноразово припинялася персилка кореспонденції, що негативно вплинуло на можливість належного повідомлення учасників процесу про розгляд справ та має своїм наслідком збільшення строку їх розгляду.

Щодо забезпечення ефективного доступу до правосуддя, слід виділити низку моментів. При зверненні до суду рекомендую користуватися дистанційними засобами подачі документів, через електронний суд або поштою. Ретельно підготувати процесуальні документи, зазначити усі можливі засоби зв'язку учасників розгляду, зазначити номери телефонів, адреси електронної пошти тощо. Якщо справа не є складною, то подати клопотання про розгляд без участі або клопотання про участь

дистанційно, що прискорить вирішення спору. Це прості поради, але дієві.

– Як забезпечити фіксацію судового процесу під час війни?

– Фіксація технічними засобами є однією із засад судочинства, гарантованих Конституцією України. Загалом, суди забезпечені відповідними засобами. В нормальній ситуації складнощів не виникає.

В умовах війни, обмеженого енергопостачання й відсутності Інтернету фіксація технічними засобами стає ускладненою або взагалі неможливою. Я пам'ятаю часи, коли фіксація процесу здійснювалась у рукописній формі, секретар судового засідання складав протокол. Це була важка праця, яка займала багато часу. Фіксація процесу технічними засобами спрощує роботу.

Хочу зазначити, що до внесення змін Кримінальний процесуальний кодекс дозволяв проводити розгляд клопотань і скарг на стадії досудового розслідування без проведення фіксації судового засідання. Повернення такої редакції певною мірою могло полегшити роботу слідчих суддів.

Втім, електроенергія потрібна не тільки для фіксації судового процесу, але і для складання процесуальних документів, виготовлення їх копій. Відсутність електроенергії фактично виключає можливість провести судові засідання.

– Як часто сторони в процесі посилаються на практику ЄСПЛ? Війна якось вплинула на цей тренд?

– В судовій практиці доволі часто сторони посилаються на рішення ЄСПЛ і війна ніяким чином не вплинула на таку практику. Використання рішень ЄСПЛ має суттєве значення при здійсненні судочинства. Певною мірою є визначальною для розгляду справ, спрямовує практику суду до дотримання прав і основоположних свобод людини як у процесі розгляду, так і при застосуванні засобів судового захисту.

– Якою Ви бачите оновлену ВРП? Що потрібно змінити?

– Президент України у своєму вітальному зверненні до судової системи у День працівника суду висловив очікування прозорості у діяльності ВРП та ВККС, а від судової системи справедливого та швидкого розгляду справ.

Переконаний, що судді також очікують прозорості у діяльності ВРП та ВККС. Це можна забезпечити завдяки зміні підходів формування ВРП та її засад діяльності. Я є суддею місцевого загального

суду першої інстанції, слідчим суддею, маю значний досвід роботи не тільки при здійсненні правосуддя, є суддею-спікером. Постійно спілкуюсь із засобами масової інформації, суспільством, висвітлюючи діяльність суду, працюю над формуванням позитивного іміджу судової системи. Беру активну участь у суддівському самоврядуванні, неодноразово був делегатом з'їздів суддів, був членом ради суддів. Після завершення каденції залучався радою до організації роботи судів Сумської області. На XV з'їзді суддів був головою редакційної комісії, яка підготувала рішення з'їзду. Завдяки досвіду колективної роботи я переконаний, що підходи до формування ВРП за квотою з'їзду суддів мають бути змінені.

Слід забезпечити представництво всіх інстанцій та юрисдикцій. ВРП має точно знати, розуміти та розв'язувати проблеми усієї системи, урахувавши специфіку першої, апеляційної й касаційної інстанції, загальної та спеціальних юрисдикцій. З попереднього досвіду видно, що ВРП формувалася з суддів апеляційної та касаційної інстанції. Проте, на моє переконання, ВРП зможе повноцінно займатися забезпеченням незалежності й функціонування судової системи за участі представників найчисельнішої спільноти в цій системі — суддів першої інстанції. При всій повазі, судді вищих судів лише переглядають рішення першої інстанції, але вони не є суддями першої інстанції, тому не мають повного уявлення про складнощі та особливості роботи судді у місцевому суді. Я вважаю, що мій досвід буде корисним у діяльності ВРП. Представництво суддів з урахуванням інстанційності та спеціалізації буде сприяти поліпшенню забезпечення незалежності й функціонування судової системи. Такий порядок формування сприятиме налагодженню комунікації ВРП з судами всіх рівнів.

Визначальним у діяльності ВРП має стати саме суддя, якому слід забезпечити усі умови для здійснення правосуддя, убезпечити від стороннього втручання.

Це питання доволі широке, але не слід забувати про низку невирішених проблем. Зокрема, судді без повноважень, щодо яких слід розв'язати питання про призначення безстроково. Не менш важливим є фінансове забезпечення співробітників апарату суду. Низький рівень оплати праці ставить під загрозу здійснення правосуддя в Україні, проковує кадровий голод в системі. Без кваліфікованих працівників апарату усі спроби реформування судочинства і судоустрою можуть виявитися марними, адже суди фактично не зможуть працювати без них. ■

Євген ПЕТРОВ, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

ЧОМУ НЕОБХІДНО ОБРАТИ УСІХ ЧЛЕНІВ ВРП

Незабаром відбудеться з'їзд суддів, основним завданням якого буде обрання восьми членів ВРП. Обрання саме такої чисельності членів ВРП, а не меншої, буде слугувати своєрідним «маркером» здатності судової гілки влади вирішувати внутрішні питання, реагувати на зовнішні зміни та виклики.

На результатах з'їзду зосереджена увага не тільки суддівської спільноти, а й всього суспільства. Під час урочистого Пленуму ВС 15 грудня 2022 року президент України, голова Верховної Ради України, прем'єр-міністр, керівник Офісу Президента, у такий важкий час знайшовши час для привітання суддів, неодноразово звертали увагу, що основним етапом проведення судової реформи є початок роботи основних органів суддівського врядування — ВРП та ВККСУ. Це не тільки необхідний крок для вступу в ЄС, а й нагальна необхідність для самої судової влади.

Початку роботи ВРП, що є частиною Плану вступу України в ЄС, присвячено багато уваги — від закликів не виставляти країну в негативному світлі, до «роз'яснення» негативних наслідків необрання. А от що позитивного для судової системи та суддів буде мати обрання всіх членів ВРП, залишається поза увагою як державних діячів, так і експертів та активних членів суспільства.

Тому хочеться звернути увагу на той позитив, який очікується в результаті обрання повноцінного складу ВРП.

1. Судді, які в силу віку, стану здоров'я, певних життєвих обставин не можуть здійснювати правосуддя — зможуть піти у відставку, оскільки згідно зі ст. 131 Конституції України тільки ВРП має повноваження приймати рішення щодо звільнення суддів у відставку.

2. Тільки ВРП має повноваження обирати членів ВККСУ — сотні наших колег готові прийняти естафету, проте не мають повноважень. Йдеться про «суддів-п'ятирічок», які не зможуть розпочати роботу, навіть пройшовши оцінювання Вищою кваліфікаційною комісією суддів — їх все одно має призначити повноважна ВРП. Також безліч конкурсантів, які вже пройшли конкурс та навчання у Національній школі суддів, не можуть зараз зайняти посаду судді. А без цих нових призначень неможливо буде ані заповнити кілька тисяч вакантних посад у судах, ані зменшити навантаження на наявних суддів. Окрім того, необхідно нарешті поставити крапку в конкурсі на заміщення вакантних посад у ІР-суді.

3. Апеляційні інстанції «захлинаються» від кількості справ і відсутності суддів, багато колег з апеляційних інстанцій скористаються своїм правом і підуть у відставку. Вирішити кадровий голод в судах апеляційної інстанції можна тільки через конкурс, який і проводить ВККСУ. Окрім цього, багато суддів першої інстанції спроможні здійснювати правосуддя в апеляції. Це

також буде своєрідним запобіжником проти «професійного вигорання» суддів першої інстанції.

4. Повноважні ВРП та ВККСУ — це можливість кар'єрних змін для самих суддів, шанс перевестися до суду міста, де проживає родина. З певних причин більшість суддів, призначених у 2012–2013 роках, були позбавлені можливості перевестись до рідного міста або іншого суду.

5. Повноважна ВРП — це, насамперед, той орган, який захищає професійні інтереси саме суддів та комунікує з іншими державними органами. ВРП не тільки мусить виконувати роль, визначену у теперішньому законодавстві, а й повинна мати право законодавчої ініціативи щодо зміни норм судоустрою та статусу суддів. Тільки обрання повного складу ВРП, де більшість членів будуть суддями, дасть змогу виконати покладені Конституцією завдання.

Отже, нині в українських суддів є вибір: або відповісти на запит турбулентного часу і здорового глузду, зміцнивши судову гілку влади, або приректи українське правосуддя на параліч в умовах війни. **■**

РОБОТА МАЛИНСЬКОГО РАЙОННОГО СУДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року розділило життя України на «до» і «після»... Судова гілка влади також зазнала впливу війни, і хоч доступ до правосуддя не може бути обмежений навіть в умовах воєнного стану, були внесені корективи в процес здійснення судочинства в Малинському районному суді Житомирської області.

З початком повномасштабної військової агресії проти нашої країни, через наближення фронту до міста Малина, головою суду було винесено розпорядження щодо проведення розгляду лише невідкладних судових справ. Вся роботу апарату суду була спрямована на вжиття заходів задля збереження справ, документів та матеріальних цінностей.

06 березня 2022 року внаслідок ворожого авіаудару по центру міста Малин приміщення суду зазнало значних пошкоджень.

З огляду на відсутність умов для здійснення правосуддя, а головне — через неможливість забезпечити безпечні умови суддям, працівникам апарату та учасникам процесів, зборами суддів 07 березня 2022 року було прийнято рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ.

Розпорядженням Голови Верховного Суду від 10 березня 2022 року № 4/0/9–22 було змінено територіальну підсудність судових справ Малинського районного суду Житомирської області на Корецький районний суд Рівненської області.

Незважаючи на припинення судочинства, робота працівників суду не зупинялася, адже перед колективом стояли завдання, які не передбачалися посадовими інструкціями, однак вимагали рішучих дій: прибирання наслідків вибуху та якнайшвидше відновлення приміщення суду.

Власними силами та підручними засобами протягом березня було

прибрано кабінети, проведено демонтаж пошкоджених віконних конструкцій, дверей, внутрішнього оздоблення, закрито плівкою вікна.

І вже 31 березня 2022 року голова суду Володимир Ярмоленко звернувся до Територіального управління ДСА України в Житомирській області та Верховного Суду — щодо відновлення роботи Малинського районного суду.

Після деокупації Житомирщини 21 квітня 2022 року на підставі розпорядження Голови Верховного Суду робота Малинського районного суду Житомирської області була відновлена.

Протягом травня-червня 2022 року зусиллями керівництва ТУ ДСА в Житомирській області та особисто начальника управління Василя Морея приміщення суду було відремонтовано: замінені пошкоджені вікна, двері, відновлені внутрішні перегородки та стеля, частково оновлено покрівлю.

Також із 23 червня 2022 року приміщення суду було взято під охорону Службою судової охорони, що забезпечило безпеку складової роботи суду в умовах воєнного часу.

Наразі Малинський районний суд працює у звичному режимі. Однак, підлаштуваючись під реалії сьогодення, задля безпеки під час повітряних тривог прийом документів не здійснюється, судові засідання не проводяться, присутні у приміщенні суду громадяни спрямовуються в укриття.

Дивлячись через призму війни, хочеться наголосити на головному: колектив Малинського районного суду згуртовано та гідно здолав ті виклики, які принесла нам війна, і вже 6 місяців після відновлення роботи суду кожен з працівників докладає всіх зусиль для належного функціонування суду і судової системи загалом.

Віримо в Перемогу!

Наталя КОРОЛЬ, керівник апарату Вінницького апеляційного суду

**БЕЗПЕКА — ГОЛОВНА ЦІННІСТЬ,
НА ЯКІЙ БАЗУЮТЬСЯ
УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ВАС**

Конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежено навіть в умовах воєнного стану. Тож безпека — основна цінність, на якій ґрунтується політика управлінських рішень Вінницького апеляційного суду. Мова про доступ до правосуддя під час війни, особливо для вразливих користувачів судових послуг.

Важливо забезпечити розгляд судових справ та не наражати на небезпеку учасників судового процесу, адже збереження людських життів є першочерговим завданням людиноцентричного суду в нинішніх умовах.

Тому у Вінницькому апеляційному суді з початку війни діє найпростіше укриття. Це частина підвального приміщення, облаштованого в межах виконання Плану забезпечення безперервної діяльності суду. У ньому є два виходи та система життєзабезпечення: освітлення (зокрема, альтернативне), вентиляція, питна вода, засоби гігієни, медикаменти, протигазу на випадок хімічної атаки.

Нещодавно в укритті обладнали робоче місце, аби автоматизований розподіл судових справ здійснювати і під час повітряної тривоги. Керувалися при цьому вимогою закону, тому що певна категорія клопотань у кримінальному судочинстві потребує негайного розподілу. Посприяли також, щоб невідкладні кримінальні справи (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою) судді ВАС розглядали оперативніше в режимі реального часу. Для цього установі попереднього ув'язнення надали комп'ютерне і програмне забезпечення, адже там було лише дві кімнати, обладнаних системами відеозв'язку.

Подбали в апеляційному суді і про збереження особистих даних

працівників суду: документи перевели у цифровий формат, а з офіційного сайту установи прибрали персональні відомості та іншу чутливу інформацію. Бережемо не лише свої справи, а й чужі. Це майже 300 томів кримінальних справ із двох апеляційних судів, будівляю одного з яких зруйнували ворожі ракети. В межах убезпечення від кібератак — для отримання кореспонденції створили альтернативну електронну скриньку.

Посилили також контроль доступу до приміщення установи: інтегровану рецепцію суду, запроваджену на початку 2022-го року в межах Ініціативи Проекту Право-Justice «Модельні суди. Майданчик добрих практик», передали в користування працівників Служби судової охорони та забезпечили безперебійне живлення системи цілодобового відеонагляду. Мета — запобігти пошкодженню будівлі Вінницького апеляційного суду та його майна.

Отож, попри ризики та виклики, Вінницький апеляційний суд продовжує активно здійснювати правосуддя: заходи безпеки, які тут наразі впроваджуються, забезпечують можливість розглядати судові справи і створюють умови для збереження життя та здоров'я учасників судового процесу та працівників суду.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ СЕРВІС У СУДІ: ІСТОРІЯ УСПІХУ

Вінницький апеляційний суд — перший серед судів України, де запровадили волонтерський сервіс як компонент концепції людиноорієнтованого суду в Україні.

Започаткували сервіс у лютому 2021 року як складник інтегрованої рецепції установи, що покликана забезпечити відвідувачам підтримку, як тільки вони ввійшли в будівлю суду. Відтоді ВАС надихнув на створення служби судових волонтерів ще чотирнадцять українських судів.

Діяльність служби судових волонтерів базується на Положенні про волонтерську діяльність у сфері надання судових послуг Вінницьким апеляційним судом. Згідно з документом майбутні правники надають допомогу користувачам судових послуг, зокрема, за такими напрямками:

- виконання первинних запитів відвідувачам суду;
- ефективніше спрямування потоку відвідувачів;
- запобігання плутанині;
- заощадження часу працівників апарату суду;
- мінімізація запитів клієнтів після їхньої взаємодії з волонтером;
- встановлення цілі візиту до суду;
- направлення в потрібну точку суду;

— надання вразливим особам інформації про приміщення, наявні у будівлі суду (вбиральня для осіб з інвалідністю, місця для відпочинку дітей тощо).

Щоб здобути потрібні знання і вміння, студенти-юристи проходять у суді інструктаж та двотижневе навчання, що складається

з теоретичної і практичної частин. До цього залучають працівників апеляційного та інших судів Вінниччини, адвокатів із центру безоплатної правової допомоги, а також наставників — кращих волонтерів із попередніх доборів.

Для майбутніх волонтерів в апеляційному суді влаштовують своєрідний випуск: із лекцією керівниці апарату ВАС Наталі Король про домашнє насильство, переглядом відеоролика про дівчинку, яка потерпала від сімейної тиранії, врученням свідоцтв про успішне завершення волонтерського курсу та незмінною фотосесією у суддівській мантиї. Крім того, заохочують подяками, наприклад, за розроблення макета бейджа судових волонтерів.

До речі, з березня 2021 року Вінницький апеляційний суд виплекав більше 160 «добровольців» — студентів Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. Із цим навчальним закладом установа уклала меморандум про співпрацю.

Розвивається ж волонтерський сервіс у межах Стратегії розвитку волонтерського сервісу Вінницького апеляційного суду на 2021–2023 роки, у партнерстві з Вінницьким міським судом Вінницької області, Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Вінницькій області та Вінницьким торговельно-економічним інститутом ДТЕУ, за підтримки Ініціативи «Модельні суди. Майданчик добрих практик».

Наші амбітні плани — це створити можливості для посилення та розвитку волонтерського сервісу в судах України, що формуватиме позитивний імідж судів та судової влади України загалом.

ВАС ДІЛИТЬСЯ ДОСВІДОМ ІЗ ЗАРУБІЖНИМИ КОЛЕГАМИ ТА ЗДОБУВАЄ ВІДЗНАКИ

1 листопада 2022 року на запрошення Міжнародної організації з підготовки суддів (International

Organization for Judicial Training, IOJT) та Національного суддівського інституту (National Judicial Institute, NJI) керівниці апарату Вінницького апеляційного суду Наталя Король виступила перед учасниками X міжнародної конференції «Ефективна суддівська освіта: розуміння потреб вразливих верств населення», що відбулася в Оттаві (Канада).

У презентації на тему «Court Volunteer services: idea, strategy and results» («Судові волонтерські сервіси: ідея, стратегія, результати») судова адміністраторка розповіла історію успіху модельного рішення — залучення студентів-правників до організації доступу до правосуддя для вразливих користувачів судових послуг. Зосередила увагу на стратегічних цілях запровадження сервісу та наголосила на питанні емоційної підтримки потерпілих і свідків, яка є надзвичайно важливою в умовах війни проти України. У Вінницькому апеляційному суді неабияк зацікавлені у розвитку цього проєкту, адже через війну вразливими є всі українці.

Про це, зокрема, Наталя Король говорила і на чотириденній міжнародній конференції «Людиноорієнтоване правосуддя в сучасних умовах», що відбулася у жовтні 2022 року у Гельсінкі (Фінляндія), і під час урочистого заходу «Модельний суд року» 10 грудня 2022 року у Львові. На ньому Вінницький апеляційний суд нагородили відзнакою номінанта в категорії «Найкращий волонтерський сервіс у суді», а сама Наталя Король стала володаркою спеціальної відзнаки Ініціативи «Модельні суди» — «Нагхнення року».

Отож, виживає не найсильніший і не найрозумніший, а той, хто краще пристосовується до змін. Ці слова Чарльза Дарвіна вже давно стали професійним кредо працівників Вінницького апеляційного суду. ■

НАДІЙНИЙ
ПРАВОВИЙ ПАРТНЕР

МИ - БІЗНЕС

7–8 грудня в Києві відбувся XI Щорічний Судовий форум «Воєнна трансформація правосуддя», організований Асоціацією правників України (АПУ) спільно з Проектом ЄС «Право-Justice».

Захід відбувся в офлайн- та онлайн-форматах, загалом у ньому взяли участь близько 400 осіб.

Темами для дводенної дискусії стали безпрецедентні виклики, що постали сьогодні перед українським правосуддям: судова реформа й функціонування судів під час повномасштабної війни, санкції та відшкодування завданих російською агресією збитків, притягнення до відповідальності за воєнні злочини тощо.

Президентка АПУ **Анна Огречук**, відкриваючи Форум, наголосила, що вперше за 11 років його проводять у таких складних умовах воєнного стану. «2022 рік продемонстрував, що ані міжнародна, ані національна системи правосуддя не були готові до таких викликів, що постали перед світом через повномасштабну збройну агресію РФ проти України. З такою кількістю воєнних злочинів і постраждалих, які щодня зростають, відвертими публічними закликами до знищення української нації, спотворенням прав людини, цинічним ігноруванням міжнародних норм і правил, масштабними енергетичною, продовольчою, міграційною та безпековою кризами», — констатувала Анна Огречук.

Керівниця Проекту ЄС «Право-Justice» в Україні **Оксана Цимбрівська** зауважила, що цього року система українського правосуддя зіткнулася із безпрецедентними викликами, але при цьому продовжує працювати. Серед пріоритетів судової трансформації, що є важливими для України як кандидата в члени ЄС, вона відзначила розробку законодавства щодо добору судді

Конституційного суду, завершення добору до Вищої ради правосуддя й Вищої кваліфікаційної комісії суддів та впровадження електронного судочинства.

Генеральний прокурор **Андрій Костін** у вітальному слові учасникам Форуму наголосив на важливості співпраці Офісу Генерального прокурора з громадськістю, зокрема з АПУ. Він також розповів про спільну з міжнародною радою експертів роботу над стратегією розслідування воєнних злочинів, необхідність створення міжнародного трибуналу щодо російської агресії проти України та майбутнє реформування правоохоронного сектору, що є однією з умов вступу України до ЄС.

Голова Верховної Ради України **Руслан Стефанчук**, вітаючи учасників XI Щорічного Судового форуму, зацентрував на безпрецедентності питань, порушених на заході. Він наголосив, що в парламенті зареєстровано низку законопроектів як щодо судової реформи, так і щодо відшкодування завданих російською агресією збитків. Голова ВР відзначив АПУ як надійного партнера на шляху втілення цих ініціатив.

Голова Верховного Суду **Всеволод Князев** у спеціальному інтерв'ю в рамках Форуму торкнувся теми функціонування судової системи

в умовах енергетичної кризи та подолання наслідків дій окупантів на звільнених територіях, а також з огляду на майбутнє скорочення видатків на органи державної влади.

У цьому аспекті очільник ВС звернув увагу на необхідність впровадження в Україні дистанційного правосуддя, що значно покращить ситуацію з доступом до правосуддя. Водночас він висловив думку, що зараз першочерговим завданням для системи правосуддя є відновлення роботи ВРП і ВККС.

Також Всеволод Князев підтримав ідею створення органів військової юстиції як альтернативу складному й витратному, на його думку, процесу формування військових судів.

Учасники першої сесії Форуму «**Виклики судової системи Украї-**

ПІДСУМКИ XI ЩОРІЧНОГО СУДОВОГО ФОРУМУ «ВОЄННА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ»

ни в умовах воєнного часу» обговорили питання судової реформи як необхідного кроку на шляху до євроінтеграції, функціонування судової системи під час війни, впровадження електронного суду й дистанційного правосуддя.

Учасники дискусії висловили сподівання, що, незважаючи на воєнний час, процес формування ВРП і ВККС успішно завершиться й оновлені органи суддівського врядування найближчим часом розпочнуть свою роботу. Було вкотре зазначено, що успішна судова реформа є однією з передумов вступу України до ЄС. Під час сесії було позитивно оцінено той факт, що судова система змогла підлаштуватися під умови воєнного часу й зараз функціонує практично у звичайному режимі. Водночас було зазначено на тому, що впровадження електронного суду гарантуватиме громадянам захист їхніх прав під час війни та розв'яже проблему безпечного відправлення правосуддя в умовах постійних ворожих атак.

Друга сесія «Від санкцій до репарацій: міжнародна та національна санкційна політика» була присвячена міжнародній та наці-

ональній санкційним політикам, способам вилучення підсанкційних активів в Україні.

Зокрема, було приділено увагу новому інструментові державної санкційної політики — стягненню активів. Це особливий вид реагування держави на дії тих осіб, які посягають на її існування, суверенітет і територіальну цілісність. Стягнення активів застосовується тільки під час воєнного стану.

Також учасники дискусії обговорили такі чинні в Україні способи блокування та вилучення активів, як примусове вилучення активів резидентів рф, примусове відчуження активів, передача активів в управління АРМА з подальшою можливою конфіскацією. Було повідомлено, що НАЗК в рамках підготовки списків підсанкційних осіб з березня 2022 року опрацювало вже понад 20 тисяч прізвищ. Окрім того, НАЗК відстежує факти обходу санкцій та передає цю інформацію міжнародним партнерам.

Заступник директора департаменту — начальник Управління міжнародного співробітництва Департаменту санкційної політики Міністерства юстиції України Ірина

Кіреєва у форматі hard talk розповіла про Концепцію спеціального компенсаційного механізму відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок російської збройної агресії. Цей механізм включатиме три складові: компенсаційна комісія, спеціальний компенсаційний фонд, який акумулюватиме всі кошти, та ефективний механізм виконання рішень. За словами Ірини Кіреєвої, майбутній компенсаційний механізм уже має підтримку міжнародних інституцій.

Спеціальний компенсаційний механізм передбачає створення реєстру збитків — окремої інституції, завданням якої буде збір усіх збитків та яка слугуватиме доказовою базою.

Водночас одним із перших питань буде визначення розміру збитків. Зараз немає ані остаточної суми, ані єдиного реєстру, оскільки воєнні дії досі тривають.

Учасники останньої, третьої сесії «Судові процеси про відшкодування збитків з рф» приділили увагу розгляді судами справ про відшкодування завданих рф збитків, судовим аспектам іноземних ініціатив щодо відшкодування з боку росії та проблемним питанням

судового імунітету рф. Зокрема, заступник директора юридичного департаменту Fozzy Group Артем Ярмола розповів, що прямі збитки групи внаслідок російської агресії сягають 3 млрд. грн. Fozzy Group уже подала скаргу до ЄСПЛ, водночас перспективу судового процесу в Україні оцінює туманно, поки немає процесуальних змін.

Другий день Форуму розпочався з четвертої сесії «Державна та індивідуальна відповідальність за злочини, вчинені в Україні», котра була поділена на дві частини.

Перша частина сесії була присвячена обговоренню міжнародної системи правосуддя. У фокусі дискусії були питання взаємодії міжнародної та національної систем відповідальності за серйозні та грубі порушення прав людини, створення Спеціального міжнародного трибуналу (щодо злочину агресії), взаємодії громадянського суспільства та національних і міжнародних інституцій щодо документування воєнних злочинів тощо.

Очільниця українського напрямку в Міжнародному кримінальному суді Бренда Джей Холліс констатувала, що кількість злочинів російських загарбників в Україні вражає й національна система правосуддя сама не впорається з їх фіксацією.

«Термінова присутність на місці злочину — це новий напрям робо-

ти для МКС. Ми збираємо докази, щоб визначити суттєві закономірності у вчиненні злочинів. Розглядаємо тортури, вбивства, сексуальне насильство, незаконні затримання та незаконне переміщення в межах України та до рф. Деякі злочини стоять окремо, як депортації, зокрема, дітей, що самі по собі можна розслідувати», — наголосила Бренда Джей Холліс, додавши, що МКС також планує взятися за атаки росіян на енергетичну інфраструктуру України.

Начальник Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора Юрій Белоусов повідомив, що з 24 лютого 2022 року в Україні вчинено понад 50 тисяч воєнних злочинів, загинули 8,5 тисяч цивільних осіб, зруйновано понад 65 тисяч об'єктів цивільної інфраструктури. Підозру за фактом агресії оголошено 627 особам, за фактом вчинення воєнних злочинів — 231 особі, здебільшого in absentia. З-поміж цих 231 справи — 67 у судах і вже оголошено 16 вироків з 24 лютого, тобто в цій категорії справ поступово формується судова практика.

«В Україні чітко вимальовується злочин геноциду, в нього вкладається переважна частина воєнних злочинів. І на річницю повномасштабного вторгнення ми вийдемо

з практичною стратегією», — зазначив Юрій Белоусов.

Учасники другої частини сесії, присвяченої національній системі правосуддя, обговорили питання притягнення до відповідальності за воєнні злочини, гарантій справедливого суду для військових, балансу між запитом суспільства на швидке правосуддя та неупередженим розслідуванням і судовим процесом тощо.

Під час фінальної, п'ятої сесії «Особливості розгляду окремих категорій справ під час воєнного стану» експерти дискутували на теми спорів, пов'язаних із реквізицією майна, банкрутства в умовах воєнного стану, опіки та усиновлення під час війни, особливостей виконання судових рішень в умовах воєнного стану (національний аспект і міжнародна перспектива).

Асоціація правників України висловлює щире подяку Проекту ЄС «Право-Justice», всім доповідачам та учасникам Форуму. Також АПУ висловлює подяку всім, хто здійснив донат і сприяв проведенню організації заходу. Частина зібраних коштів піде на підтримку членів АПУ, котрі постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення рф та її збройної агресії проти України. ■

Денис ТЕРЕЩЕНКО, адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «ALERTES»

**ПРИНЦИП «ДЕ СЛІДСТВО,
ТАМ І СУД» — СПІРНІ ПИТАННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ**

Зпочатком повномасштабного вторгнення росії на територію України гостро постало питання забезпечення функціонування правоохоронної та судової систем.

Попри активні військові дії, тимчасове захоплення ворогом певних територій, робота органів досудового розслідування та судів не зупинилась. Зокрема, цьому сприяло доповнення КПК статтею 615, яка регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Принцип «де слідство, там і суд», який знайшов своє відображення у ч. 9 ст. 615 КПК, означає, що під час дії воєнного стану в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя, обвинувальні акти та клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності розглядаються судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган, що закінчив досудове розслідування.

Разом з тим, окремі правоохоронні органи інтерпретують вказаний принцип дещо по-своєму.

Наприклад, слідчі Головного слідчого управління ДБР упродовж тривалого періоду часу звертаються із клопотаннями у рамках кримінальних проваджень до слідчих суддів Личаківського районного суду міста Львова. При цьому, нікого не обходить, що ГСУ входить до структури Центрального апарату ДБР та знаходиться за всім відомою адресою у місті Києві. Цікаво те, що для проведення допитів слідчі ГСУ ДБР викликають учасників кримінального провадження до своїх службових приміщень у Києві, а ухвали на обшуки та тимчасові доступи отримують у Львові, у вищезгаданому Личаківському районному суді.

Яке ж правове підґрунтя такої оригінальної процесуальної поведінки?

Виявляється, що директор ДБР видав наказ, яким у зв'язку із запровадженням воєнного стану місцем здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень окремими підрозділами ГСУ ДБР визначив Територіальне управління ДБР, розташоване у місті Львові. Вказаним наказом і керуються слідчі та процесуальні керівники, подаючи клопотання слідчим суддям Личаківського районного суду міста Львова.

Зазначеного наказу слідчим суддям Личаківського суду для прийняття рішень у кримінальних провадженнях достатньо. Більше того, слідчі судді Шевченківського районного суду міста Києва також вирішили ним керуватись, повертаючи скарги адвокатів у зв'язку з відсутністю повноважень до їх розгляду.

Зіткнувшись із такою ситуацією, адвокати ALERTES вирішили з'ясувати думку з цього приводу Київського апеляційного суду, оскарживши ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва про повернення скарги на бездіяльність слідчого ГСУ ДБР.

Яке ж приємне здивування ми відчули, отримавши ухвалу суду апеляційної інстанції з формулюваннями наступного змісту:

«Вирішення питання підслідності кримінальних проваджень відноситься до процесуальних дій. Наказ Директора Державного бюро розслідувань не відноситься до процесуальних рішень, які породжують будь-які наслідки, що передбачені КПК України. Тимчасове переведення працівників ДБР для виконання своїх повноважень до іншої місцевості не указує саме по собі на зміну місця знаходження органу досудового розслідування. Крім того, відповідно до вимог ст. 216,

218 КПК України повноваження щодо зміни місця проведення досудового розслідування та органу досудового розслідування у кожному кримінальному провадженні покладаються виключно на прокурора».

Та попри достатнє поширення серед юристів, практикуючих у кримінальному праві, вказана ухвала Київського апеляційного суду на слідчих суддів Личаківського суду особливого враження не справила, практика винесення рішень з порушенням правил підсудності продовжується.

До чого це може призвести? Відповідь очевидна: у випадках здобуття доказів з порушенням норм кримінального процесу має застосовуватись доктрина «плодів отруєного дерева» при розгляді кримінальних справ по суті.

Таким чином, полегшуючи, на перший погляд, роботу та завдання стороні обвинувачення, неуповноважений законом слідчий суддя, надаючи дозвіл на обшук, тимчасовий доступ до речей та документів тощо, насправді надає слідчим та прокурорам «ведмежу послугу», адже під час судових розглядів вже інші судді будуть вирішувати питання допустимості таких доказів. ■

СУДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ В ОТОЧЕННІ ВОРОГА

Продовження. Початок на с. 23

«25 лютого Суми були частково оточені, — ділиться спогадами Ірина. — У ці жахливі дні працівники суду, які проживали біля місця боїв, були змушені тікати зі своїх домівок та деякий час перебували в укритті суду, де було тепло, світло, вода, спальні місця, продукти та речі першої необхідності. Співробітники суду через існуючі канали комунікації активно передавали інформацію про вибухи, пересування та розміщення ворожої техніки».

2 березня українські військові відтіснили частину окупантів і вийшли на лінію державного кордону в Сумській області. Тому, коли ситуація трохи стабілізувалася, наказом голови суду від 18 березня 2022 року було встановлено особливий режим здійснення судочинства, суд переведено на дистанційну роботу.

Українські військові повністю звільнили Сумську область від військ РФ 8 квітня. Відповідно до рішення зборів суддів 29 квітня, Сумський окружний адміністративний суд частково відновив свою роботу.

«Весь цей час ніхто не залишався осторонь. Ми розуміли, що хтось воює, але тил також треба забезпечувати, тому самоорганізувались, — згадує Ірина Фетісова. — Хтось працював у волонтерському центрі, хтось готував їжу для військових, хтось робив бандера-смузі (займисту суміш у пляшках), хтось допомагав у пошитті бронезилетів. Працівники, які мали змогу дістатися суду, продовжували працювати. 7, 26 та 28 квітня була організована видача рішень суду з відміткою про набрання законної сили та виконавчих листів».

З 16 травня 2022 року Сумський окружний адміністративний суд повернувся до роботи у звичному режимі. Суд продовжує здійснювати свою діяльність за умов відсутності загрози життю та здоров'ю учасників судових процесів, суддів та працівників суду. Під час сигналу «Повітряна тривога» працівники та відвідувачі суду перебувають в укритті, прийом не здійснюється. Колектив суду продовжує працювати і вірити в перемогу української державності.

МАКАРІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ — ПІДСУДНІСТЬ ВІДНОВЛЕНА

Навіть попри дуже складний час в окупації та під час активних бойових дій, вже 6 травня 2022 року було відновлено підсудність судових справ Макарівського районного суду Київської області.

Керівниця апарату Макарівського районного суду Світлана Голінко, згадуючи ті події, зазначає, що після початку активних боїв 25 березня було прийняте рішення про зупинення роботи суду задля збереження

життів суддів і працівників. За її словами, ворог почав спочатку обстрілювати окраїни, а потім дуже інтенсивно центр Макарова. Деякі працівники апарату суду, у кого були маленькі діти, одразу виїхали, однак багато колег залишились в Макарові. Наприклад, головний спеціаліст перебував до останнього в Макарові, поки ворожий снаряд не знищив повністю його будинок. На жаль, російські війська зруйнували

чимало житла працівників апарату Макарівського районного суду.

«Дуже дякую нашим колегам з територіального управління Київської області ДСА України, які виконували багато нашої роботи. Зокрема, створили спеціальний телеграм-канал, на який можна було надсилати всю інформацію про побачену військову техніку окупанта, розв'язувати питання щодо заробітної плати. Люди, які виїхали, переживали, за що жити, винаймати житло, адже далеко не у всіх було безкоштовне для внутрішньо переміщених осіб» — розповіла Світлана Голінко.

Коли звільнили Макарів, працівники суду не мали змоги одразу повернутися в суд. Приблизно тиждень тривало розмінування.

Мер міста просив зачекати з поверненням. Коли вже з'явилась можливість, то голова суду, керівниця апарату та ще кілька працівників приїхали оглянути приміщення суду, оцінити обсяг робіт, які потрібно зробити.

Тоді голова суду купив півку, оскільки всі вікна на фасаді були пошкоджені через бомбардування. Закрили вікна та розпочали прибирати всередині будівлі. Кілька тижнів усували наслідки «руського

міра». Було відновлено електропостачання, доступ до мережі інтернет, оновлено всі необхідні бази даних на сервері.

«Багато страху пережили, ненависті до ворога, — ділиться спогадами Світлана Голінко. — Однак хочу щиро подякувати нашим працівникам, а також територіальному управлінню ДСА, з яким ми тримали тісний зв'язок. Вони проявляли багато співчуття, а в ці нелегкі часи слова підтримки дуже важливі. Керівниця ТУ ДСА України в Київській області Світлана Володимирівна завжди дзвонила та перепитувала, чи потрібна допомога. Це було приємно і морально підтримувало».

6 травня 2022 року підсудність судових справ Макарівського районного суду Київської області було відновлено.

Нагадаємо, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

ХЕРСОН НА ЗВ'ЯЗКУ

Місто Херсон 11 листопада 2022 року було звільнене Силами оборони України від окупаційних військ РФ. Очільники Державної судової адміністрації України та Верховного Суду відвідали його з робочим візитом.

Участь у робочій поїздці також взяли голова Південно-західного апеляційного господарського суду Наталія Богацька, голова П'ятого апеляційного адміністративного суду Олександр Джабурія та народний депутат України (обраний по виборчому округу м. Херсона) Павло Павліш.

У межах цієї поїздки Олексій Сальніков та Всеволод Князев зустрілися з головою Херсонського апеляційного суду Олександром Коровайком, оглянули зовнішній стан будівель Херсонського окружного адміністративного суду, Господарського суду Херсонської області, Херсонського міського суду Херсонської області, а також Херсонського апеляційного суду, два поверхи правого крила приміщення якого були зруйновані внаслідок бойових дій. Приміщення всіх зазначених судів розграбовані окупантами, у будівлях тривають заходи з розмінування.

За сприяння ДСА України для потреб Херсонського апеляційного суду передано два термінали супутникового інтернету Starlink.

Разом з головою Херсонської обласної військової адміністрації Ярославом Янушевичем представники

суддівського корпусу обговорили нагальні питання щодо відновлення роботи судів, розташованих у деокупованому обласному центрі, а також у звільнених населених пунктах Херсонської області.

Микола КОЗЛОВ, в.о. Генерального директора Державного підприємства «Інформаційні судові системи»

Е-СУДОЧИНСТВО: СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

– Електронний суд в Україні – наразі це зручно та доступно?

— Це точно доступно. А питання зручності завжди залежать від конкретної особи. Чимала чисельність можливостей вже реалізовані в Кабінеті електронного суду для громадян — подання заяв, отримання документів по справах, повідомлення, сплата податків та зборів тощо. Також є робочі місця і для працівників суду та суддів. Наразі на завершальній стадії реалізація електронних виконавчих документів, які із системи діловодства суду будуть потрапляти в кабінети Електронного суду, та буде можливість, в разі потреби, передавати їх до виконавчої служби. Чимало зроблено, але значно більше ще потрібно зробити.

– Інформаційні онлайн-сервіси в сфері правосуддя витримали новачіи воєнного стану? Які проблеми виникли у зв'язку із енергокризою?

— Я би сказав, поки що витримують. Справа в тому, що програмне забезпечення судів та онлайн-сервісів здебільшого розроблені більше 10 років тому, і враховуючи певні архітектурні складнощі, завдання забезпечити їх доступність була не найпростішою. Проте, ми ще 24 лютого 2022 до кінця дня організували роботу офісу підприємства у віддаленому режимі, організували моніторинг роботи судів та по мірі виявлення проблем забезпечували віддалену роботу в судах. Коли відбувалася передача підсудностей, ми забезпечили суди усіма даними по справах, що були їм передані. Нам навіть вдалось перевезти резервний обчислюваний центр з прифронтового району!

З часом з'явилася нова проблема — відсутність електрики та зв'язку. Зв'язок точково відновлювався через Starlink-и та оперативну роботу ремонтних бригад провайдера. З електрикою складніше, але суди активно резервуються генераторами, тому і ця проблема буде подолана.

– Як Ви оцінюєте законопроекти змін щодо ЄСІТС?

— Позитивно. Знаю з власного досвіду: одна справа розробити програмне забезпечення, а зовсім інше завдання це розпочати повноцінне його використання. Потрібно і далі стимулювати користувачів працювати в цифровому форматі. Звичайно, також слід забезпечувати певний рівень якості та зручності в роботі.

– Електронний суд найближчим часом буде видозмінюватися, враховуючи уроки війни?

— Сподіваюсь, має пришвидшитись його масове використання. В іншому розвиток Електронного суду буде відбуватись за наявним сценарієм та у відповід-

ності до поточних можливостей, які, на жаль, дуже обмежені через відсутність фінансування з 2020 року.

– ІСС співпрацює з Мінцифри? Які сервіси вже доступні в Дії?

— Так. Вже рік як працює сервіс Е-Малятко, в частині автоматизованого підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території. Разом з ДП ЦСС реалізовано надходження дат судових засідань до застосунку Дія та розпочато тестування користувачами Дія, отримання судових рішень. Триває робота над іншими сервісами.

– Чи планується перенесення виконавчих документів у цифру?

— В першому кварталі 2023 року планується вже розпочати запуск такого сервісу через кабінет Електронного суду з можливістю подальшої відправки у виконавчу службу. На жаль, ще немає Єдиного державного реєстру виконавчих документів, але знайдено тимчасове рішення.

– Які ще сфери варто цифровізувати?

— Як я вже сказав, потрібен Єдиний державний реєстр виконавчих документів, система централізованого автоматичного розподілу судових справ. А головне — надати увагу оцифровці вже наявних паперових справ, без цього розвиток електронного судочинства буде повільним.

– Чи відповідають темпи розвитку Е-судочинства реформуванню судової системи?

— На мою особисту думку — ні. В нашому теперішньому становищі в Україні це має відбуватись значно швидше. Адаже цифровізація — це не лише відмова від паперу, це пришвидшення, це прозорість, і що також важливо — це значна економія бюджетних коштів. Окупність побудови ЄСІТС, за рахунок подальшої економії, на нашу думку, становить 4–7 років. Погодьтеся, це хороший інвестиційний проект.

– Потрібне впровадження в нашому судочинстві кардинально нових онлайн-сервісів та технологій?

— Кардинально нових — не думаю, буде чудово впровадити просто сучасні.

– Україна імплементувала зарубіжний досвід при створенні ЄСІТС?

— Ми вивчали зарубіжний досвід. Здебільшого, наше попереднє бачення співпало з тим, що ми побачили і почували. Насправді, в світі не так багато цифрового правосуддя. Так, є чимало електронних послуг, але щоб система судочинства була повністю в цифрі — ми не побачили.

ПІДСУМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДП «ІНФОРМАЦІЙНІ СУДОВІ СИСТЕМИ» ЗА 2022 РІК

У першому півріччі 2021 року було змінено керівництво Державної судової адміністрації України та підпорядкованих їй державних підприємств, зокрема ДП «Інформаційні судові системи».

За результатами 2020 року ДП ІСС було збитковим майже на 14 мільйонів гривень.

За результатами діяльності Підприємства у 2019–2020 роках було виявлено ряд порушень, серед яких неправомірне допущення витрат бюджетних коштів на цілі, не пов'язані з діяльністю Підприємства, недбале ставлення до контролю витрачання бюджетних коштів, порушення законодавства про працю, порушення правил ведення бухгалтерського обліку, укладання договорів сумнівної економічної доцільності, відсутність робіт зі створення ЄСІТС та введених в експлуатацію модулів.

З червня 2021 року на Підприємстві зживаються заходи щодо ліквідації наслідків завданої шкоди, а також щодо притягнення винних осіб до відповідальності.

З метою підвищення ефективності управління господарською діяльністю вжито заходів з покращення договірної дисципліни судів і ТУ ДСА України та запроваджено систематичну роботу з боржниками. Крім листування, налагоджено постійний контакт у телефонному режимі з фахівцями судів і ТУ ДСА України з публічних закупівель та фінансів. Як наслідок, сума дебіторської заборгованості скоротилась майже у чотири рази.

Вжито заходів щодо погашення кредиторської заборгованості, сума якої зменшилась у понад три рази. Подальше накопичення такої заборгованості поставило б під загрозу безперервне функціонування інформаційних систем судів через оперативно-господарські

санкції постачальників у вигляді припинення надання відповідних послуг.

На виконання припису Держаудитслужби України за підсумками аудиту господарської діяльності Підприємства у 2020–2021 роках та для ліквідації негативних проявів, запроваджено нову модель розрахунку вартості послуг, яка базується на фіксованих тарифах, та розмір яких залежить від розміру суду.

Підприємство виступило з ініціативою щодо централізації витрат на організацію зв'язку та їх включення до складу вартості послуг із забезпечення функціонування захищеної телекомунікаційної мережі, що спрямовано передусім на зменшення фінансового навантаження на суди. Ініціативу підтримано уповноваженим органом управління, внаслідок чого вартість послуг для судів з централізованого адміністрування мереж, інформаційних ресурсів, послуг технічної підтримки та послуг з супроводження програмного забезпечення для автоматизації документообігу суду у 2023 році буде суттєво нижчою у порівнянні з 2022 роком (загалом на 27,2 млн. грн, у середньому на 23% для кожного суду).

Вжито заходів та проведено підготовчі роботи щодо здешевлення у 2023 році послуг з доставки судових повісток у вигляді електронних повідомлень за рахунок залучення додаткових каналів комунікації у вигляді месенджерів (Viber). Це дозволить зменшити середні витрати судів на доставку однієї повістки у 2,5 раз. Очікувана економія складатиме від 3 до 6 млн. грн на рік, залежно від активності використання судами альтернативного каналу доставки судових повісток.

З метою диверсифікації джерел фінансових ресурсів Підприємства було суттєво посилено комерційну складову за рахунок розширення переліку послуг, які надаються

суб'єктам господарювання недержавної форми власності (у тому числі, послуги систематизації даних та послуги, пов'язані з реєстром банкрутів тощо), а також вжито заходів щодо приведення тарифів у відповідність до економічно обґрунтованого рівня. Так, якщо протягом 10 місяців 2021 року надходження за надання зазначених послуг склали 206,0 тис. грн то за цей же період 2022 року надходження склали 713,8 тис. грн, попри складні обставини воєнного часу. Ініційовано низку інших проєктів, фаза активної реалізації яких припаде на 2023 рік.

На Підприємстві створена і функціонує Експертно-технічна рада Підприємства — колегіальний міждисциплінарний дорадчий орган, сформований з представників економічного, юридичного і технічного блоку Підприємства. До відання ЕТР та на її розгляд віднесено питання щодо економічної доцільності та технічної можливості реалізації ініційованих Підприємством проєктів та/або окремих заходів, доцільності придбання товарів чи послуг для забезпечення виробничих потреб Підприємства тощо.

Запроваджено практику оперативного реагування на позаштатні ситуації, виявлені порушення та інші негативні явища у господарській діяльності Підприємства. Зокрема, починаючи з 01.07.2021 на Підприємстві створено відповідні комісії і проведено 14 службових розслідувань, перевірок та заходів зі з'ясування обставин. На підставі висновків комісій вжито відповідних заходів реагування, у тому числі, дисциплінарного, матеріального та іншого характеру.

Підприємством розроблено Техніко-економічне обґрунтування проєкту побудови та впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Оцінку очікуваної вартості виконано з використанням ринкового підходу оцінки трудовитрат в розрізі компонентів ЄСІТС та їх функціональності. Техніко-економічне обґрунтування погоджено Генеральним державним замовником — Міністерством цифрової трансформації України.

Представники Підприємства відіграли ключову роль під час розробки Концепції Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки. Концепцію погоджено Генеральним державним замовником — Міністерством цифрової трансформації України 23.12.2021, Програму інформатизації затверджено Наказом ДСА України від 14.06.2022 № 178.

Виконано комплекс робіт з модернізації мережевої інфраструктури центрів обробки даних ЄСІТС у напрямі мінімізації вразливостей інформаційних систем до загроз інформаційній безпеці. В умовах відсутності цільового фінансування Підприємством, вперше за два

роки, за власні кошти придбано і розгорнуто комплекс програмно-технічних засобів захисту інформації.

Завдяки залученню донорських коштів, було розроблено та впроваджено 4й компонент ЄСІТС — Модуль електронної взаємодії з іншими автоматизованими системами. Так, завдяки цьому модулю, налагоджено обмін інформацією між ЄСІТС та інформаційними системами органів влади.

Підприємство завершило підготовчі роботи з модернізації захищеної телекомунікаційної мережі на базі CryptoIP-VPN, ініційованої Підприємством з метою мінімізації ризиків, пов'язаних з монопольним становищем ключового постачальника послуг зв'язку, суттєвого здешевлення експлуатації захищеної телекомунікаційної мережі (очікувана економія коштів бюджету може скласти до 30%), а також для підвищення захищеності обміну даними між судами та центрами обробки даних.

На Підприємстві впроваджено систему онлайн-моніторингу ключових показників діяльності та функціонування інформаційних систем судової системи: доступність послуг зв'язку, статистика послуг з доставки повісток у вигляді електронних повідомлень, працездатність інформаційних систем судів, показники і динаміка надходжень документів до Єдиного державного реєстру судових рішень, надходження судового збору тощо.

Під час повномасштабної військової агресії Підприємство продовжує безперервно забезпечувати функціонування ЄДРСР, захищеної телекомунікаційної мережі, інших інформаційних систем судової влади, надсилання судових повісток у електронній формі тощо.

Для забезпечення безвідмовності функціонування сервісів судової влади, Підприємством побудовано резервний канал зв'язку між основним і резервним центрами обробки даних, організовано незалежний канал доступу до мережі Інтернет у резервному центрі обробки даних та побудовано автономну систему IP-адрес на основі протоколу динамічної маршрутизації.

У планах розвитку Підприємства на 2023 рік:

1. Розвиток комерційної діяльності в напрямку надання комерційних послуг.
2. Розширення переліку послуг судам:
  - а. супровід та підтримка програмного забезпечення бухгалтерського обліку
  - б. хмарний кваліфікований електронний підпис
  - с. інші послуги
3. Залучення міжнародних організацій та донорів за напрямками:
  - а. Кібербезпека
  - б. Інформаційна безпека
  - с. Створення модулів ЄСІТС (в залежності від обсягів залучених інвестицій або за власні кошти)
  - д. Розбудова платформи ЄСІТС (технічна частина)

ДИНАМІКА КЛЮЧОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік (прогноз)
Чистий фінансовий результат	Збиток 13 855 тис. грн.	Прибуток 5 347 тис. грн	Прибуток 3 400 тис. грн
Операційні витрати	138 466 тис. грн.	115 530 тис. грн.	121 600 тис. грн.
Кредиторська заборгованість за отримані товари і послуги (на кінець періоду)	15 807 тис. грн.	5 043 тис. грн.	4 400 тис. грн.

Тетяна БОНДАРЕНКО, суддя Миколаївського апеляційного суду

**«АВТОРИТЕТ СУДДІ Є ОСНОВОЮ
ПОВАГИ ТА ДОВІРИ»**

– Бути членом ВРП – що це означає для Вас?

— Я працюю суддею досить тривалий час, тому звикла постійно брати на себе відповідальність за прийняті рішення. Проте бути членом ВРП, перш за все, означає взяти на себе ще більшу відповідальність за прийняті рішення, оскільки вони впливають на стан судочинства у всій державі. Рішення ВРП як колегіального органу ґрунтуються на позиції кожного її члена. Тому дуже важливим є розуміння членами ВРП один одного у різних баченнях вирішення того чи іншого питання та необхідність узгодження всіх позицій з метою прийняття єдиного правильного рішення.

Крім цього, оскільки ВРП, відповідно до ст. 1 Закону України «Про вищу раду правосуддя», приймає рішення на виконання пріоритетів судової реформи — утвердження довіри суспільства до українського судочинства, забезпечення в судах верховенства права та незалежності суддів, допущення до посади суддів найбільш добросовісних та найбільш професійних правників, тому кожний член ВРП має демонструвати свою зразкову добросовісність, яка включає в себе і моральність, і чесність, і непідкупність.

– Наскільки важко зберегти добре ім'я, працюючи в судовій системі?

— Збереження доброго імені для працюючого судді — дуже важливо. Авторитет судді є основою поваги до судді та довіри до його діяльності. Коли у людини є довіра до суду, яке б не було прийняте рішення у справі, тобто на користь тієї чи іншої сторони, воно буде сприйняте як єдино правильне і не викликатиме емоційного обурення чи незадоволення.

Вважаю, що дотримання суддею основних засад судочинства, прав та обов'язків судді, які визначені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів», є надійним запобіжником та гарантією збереження його доброго імені. Суддя завжди має діяти відповідно до закону. Тоді будь-яке ухвалене ним рішення сприймуть обидві сторони судового процесу (і та, що виграла справу, і та, що програла) як справедливе і законне.

– Коли ви відчували бажання працювати суддею, яким був ваш професійний шлях?

— Я в своєму характері завжди мала відчуття загостреної справедливості і завжди в житті та побуті до цього прагнула. Саме тому мною було обрано юридичну освіту.

На початку своєї трудової діяльності в середині 1980-х років, коли я працювала в органах місцево-

го самоврядування Лісозаводського району Приморського краю колишнього СРСР, була обрана народним засідателем в районний суд, де відбулося моє перше практичне знайомство з діяльністю суду і виникла мета стати суддею. В ті часи дуже часто проводились виїзні судові засідання на підприємства у справах щодо розкрадання державного майна, у військових частинах щодо військових злочинів. В таких засіданнях я брала участь і активно допомагала судді у встановленні об'єктивних обставин справи. У зв'язку з цим головою суду було направлено лист подяки за місцем моєї роботи.

Через життєві обставини вперше на роботу в суд я потрапила тільки у 1994 році — на посаду помічника голови Центрального районного суду м. Миколаєва. Через рік голова суду запропонував мені взяти участь в задачі іспитів на посаду судді цього суду, яка була вільна тимчасово. Свою пропозицію голова суду обґрунтував тим, що за моєю роботою він уважно спостерігав весь час та був нею задоволений. Перевірки виконання мною обов'язків помічника голови суду з боку Управління юстиції в частині кодифікації законодавства, яке на той час активно змінювалося, та кадрової роботи були позитивними, всі інші його доручення щодо організації роботи суду мною виконувались вчасно та якісно. Він вважав, що, оскільки я компетентна та відповідальна у своїх справах, то і здатна виконувати обов'язки судді.

Так в лютому 1995 року я була обрана суддею Центрального районного суду м. Миколаєва на період декретної відпустки іншої судді. В червні 1997 року обрана суддею того ж суду в межах п'ятирічного строку, а в лютому 2000 року обрана суддею того ж суду безстроково. З січня 2002 року переведена на посаду судді до Апеляційного суду Миколаївської області, у жовтні 2018 року переведена у Миколаївський апеляційний суд, де і працюю зараз.

– Чим відрізняється з точки зору судді апеляційне провадження?

— Відповідно до ст. 129 Конституції України, забезпечення права на апеляційний перегляд справи — одне з основних засад судочинства. Суд апеляційної інстанції переглядає законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції за наявними в справі і додатково поданими, в передбачених законом випадках, доказами в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Апеляційний суд досліджує лише ті докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі або відзиві на неї.

Апеляційне провадження не передбачає нового встановлення всіх обставин справи та перевірку їх доказами, оскільки всі обставини, які мають значення у справі, встановлюються судом першої інстанції, куди сторони зобов'язані подати всі наявні у них докази.

Розгляду справи в апеляційному провадженні передують дуже важливі стадії підготовки справи до розгляду, яка, власне, і забезпечує належний апеляційний розгляд. Всі матеріали справи ретельно вивчаються, з'ясовуються, які обставини заперечуються сторонами, аналізуються докази, мотиви прийнятого районним судом рішення, правильність застосування закону та інше.

Апеляційне провадження дає можливість усунути помилки, які можуть бути допущені судом першої інстанції, обумовлені об'єктивними причинами, до яких належать: недостатня ефективність процесуальних інститутів, недосконалість законодавства і його прогалини, суперечність окремих правових норм, умови роботи осіб, які здійснюють правосуддя, тощо. Існуюча небезпека прийняття неправосудних рішень і необхідність їх правомірного анулювання і є підставою виникнення інституту перегляду судових рішень. Оскарження судових рішень — один із дієвих способів виправлення помилок, що допускаються судами під час розгляду та вирішення справ. Отже, це найважлива гарантія дотримання права на справедливий суд.

Апеляція виконує завдання як загальні для всього судочинства (ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави), так і специфічні, властиві лише їй: перевірка правильності вирішення справ місцевим судом шляхом у законодавчо встановленому порядку

перевірки справи, здійснення юридичної оцінки та контролю за законністю та обґрунтованістю судових рішень прийнятих місцевими судами, що не набули законної сили, забезпечення одноманітного і правильного застосування законодавства; формування однакової судової практики, підвищення якості правосуддя, оскільки рішення апеляційних судів слугують орієнтиром для судів першої інстанції, що дозволяє зменшити ймовірність судової помилки.

Апеляційне провадження також має важливе психологічне значення для учасників справи. Думка про те, що рішення суду першої інстанції не остаточне, що воно може бути переглянуте більш досвідченими і кваліфікованими суддями, заспокоїливо діє на осіб, які беруть участь у справі. Таким чином, апеляційне провадження є додатковою гарантією справедливості судових актів і спрямоване на забезпечення захисту прав та інтересів зацікавлених осіб.

— Які справи залишили особливий слід у Вашій кар'єрі та серці?

— Всі справи мною розглядалися відповідно до принципу верховенства права та законності, що об'єктивно могло впливати на моє кар'єрне зростання. На моє особисте бажання стати суддею суду апеляційної інстанції впливали інші обставини.

Так, в районному суді я розглядала справу про поділ спільного майна подружжя. До того, як ця справа потрапила до мене, вона розглядалася іншими суддями, один з яких передав справу у зв'язку із звільненням, а другий у зв'язку з задоволенням відводу. Справа перебувала в провадженні суду тривалий час, 3–4 роки. В зв'язку з цим я доклала багато зусиль, щоб розглянути її якнайшвидше, хоча справа була дуже об'ємна і налічувала декілька томів, доводилося її призначати до розгляду з невеликим проміжком часу, а через завантаженість призначати в пообідній час, в зв'язку з чим доводилось її розглядати і до 20–21 години. Сторони намагалися надати якомога більше доказів та допитати свідків. Поділу підлягав житловий будинок. За твердженням однієї сторони, будувался він спільно, починаючи з його фундаменту, а інша сторона заперечувала це та доводила, що на час спільного проживання будинок вже був повністю збудований і право на його поділ відсутнє. В судовому засіданні було допитано практично всіх осіб, які проживали на вулиці, де розташований спірний будинок. Покази свідків поділились навпіл — одні стверджували, що позивачка особисто будувала та наймала робочих для улаштування фундаменту та повного будівництва будинку, а інша частина стверджувала, що під час

весілля гості були розміщені в готовому будинку, у кожного були свої аргументи і доводи. Справа була досить складна та суперечлива щодо доказової бази, в тому числі і щодо документального оформлення будівництва, але вона була розглянута, будинок був поділений, рішення набрало законної сили.

Проте на підсумковій річній нараді в обласному (на той час) суді мені як судді публічно було зроблено зауваження щодо тривалого розгляду даної справи. Мої пояснення, що справа перебувала в моєму провадженні незначний час, не були почуті. Саме тоді я відчула не зовсім справедливе відношення до роботи судді районного суду, які розглядають найбільшу кількість справ. Як тоді, так і зараз судді районних судів залишаються на самоті із своїми проблемами. Ці обставини утвердили моє прагнення щодо кар'єрного зростання та зміни такого становища.

За роки моєї роботи в апеляційній інстанції я завжди намагалася більш уважно та з розумінням ставитись до роботи суддів районного суду, проте відверте нехтування вимогами закону не залишала поза увагою.

Справи, для вирішення яких треба пропустити всі події та факти, як то кажуть, через себе, щоб зрозуміти дії учасників тих чи інших подій та надати їм правову оцінку, надовго залишаються у твоїй свідомості. Це справи, які стосуються життєвих обставин: визнання права на спадкове майно, коли про спадкодавця спадкоємці (хоча і не завжди є такими) згадують лише після смерті, не приділяючи йому за життя належної уваги; житлові спори, коли учасники справи усілякими способами намагаються довести своє право на проживання в спірному житловому приміщенні як член сім'ї, подружжя наймача цього приміщення, хоча виявляється, що короточасне проживання було обумовлено договором піднайму житла. Мали місце пред'явлення позовів різними особами, які намагалися довести факт спільного проживання однією сім'єю із спадкодавцем, який є власником житла, в один і той же період. На жаль, в таких справах проявляються не найкращі людські якості.

Багато цікавих справ щодо витребування земельних ділянок, що виділялися компетентними органами на підставі відповідних рішень, які виявлялися такими, що не відповідають вимогам закону та в непоодиноких випадках не відповідали і компетенції того чи іншого органу, в той час, як земельні ділянки перейшли у власність іншим особам.

Можна наводити безліч справ, які на перший погляд не є гучними і взагалі не важливими, але мають дуже велике значення для конкретної людини.

Тому відношення до всіх справ має бути однакове, з додержанням всіх принципів судового процесу, верховенства права, законності та справедливості.

— Чи відчували Ви колись професійне вигорання?

— Можу зазначити, що дійсно професія судді є дуже виснажливою, оскільки має постійний негативний емоційний та психічний вплив через велике щоденне навантаження на нервову систему. Суддя розглядає велику кількість справ, постійно усвідомлюючи необхідність дотримання встановлених часових меж їх розгляду, відповідальність за прийняті рішення, потерпає від не завжди обґрунтованої критики, відчуває невпевненість від постійного реформування судової системи, але попри все це судді необхідно завжди зберігати спокій, бути психологічно стійким, толерантним та мати витримку.

Такі умови роботи мене загартували, і будь-які прояви втоми я намагаюся своєчасно усунути. Якщо відчуваю, що потрібен відпочинок, обов'язково беру хоча б короткотривалу відпустку, під час якої добре побути разом із сім'єю, або ж наодинці, одним словом, перезавантажитись. І це спрацьовує, через деякий час з'являються нові сили, ти вже сумуєш за звичною для тебе справою, а тому виходиш на роботу з бажанням рухатись далі, з бажанням вдосконалювати себе та зробити свою роботу ще краще.

— Що Вам найбільше подобається в професії судді та що вважаєте найбільш небезпечним?

— Професія судді є надзвичайно складною, тому всім, хто прагне найти себе в цій професії, я би радила дуже ретельно все зважити і подумати. Як суддя я завжди пишалася своєю незалежністю, бо саме розуміння того, що є закон і твоє усвідомлення обставин справи, яке ґрунтується на власній оцінці доказів, та прагнення справедливості — це надихає та дає сили для розгляду справ будь-якої складності. Мені не соромно ні за одне своє рішення, хоча, звісно, були помилки, від яких ніхто не застрахований, проте я завжди робила висновки та рухалась далі.

Тому незалежність, а також незмінність судді — це те, що найбільше подобається мені в професії судді, оскільки дає можливість самореалізації та самоствердження як особистості, але і покладає дуже великий тягар відповідальності. А небезпечним є — необхідність ні за яких обставин не схибити та не порушити відданість незалежності, законності та справедливості.

— Як працюють суди Миколаївщини під час війни?

— Миколаївщина в перші дні війни фактично опинилася в безпосередній близькості до бойових

дій, частина її була окупована, м. Миколаїв та частина районів в області перебували під тривалими щоденними обстрілами. Наразі ситуація певним чином покращилася, але деякі райони обстрілюють і зараз.

Так, Снігурівський районний суд з початку бойових дій працював в умовах швидко рухливої лінії фронту під обстрілами та вибухами. Колектив суду тримався до останнього. Коли вже було зрозуміло, що окупація є неминучою, голова суду оперативно прийняла рішення щодо здійснення евакуаційних заходів та вимушеного залишення робочих місць.

Березнігіватський районний суд тривалий час працював під постійними обстрілами, внаслідок чого приміщення суду зазнало пошкоджень, продовження роботи суду було небезпечним для суддів та працівників. В квітні місяці минулого року робота Снігурівського та Березнігіватського судів припинена, судді відряджені на роботу в інші суди України, підсудність справ змінена.

В складних умовах практично під постійними обстрілами тривалий час працював Баштанський районний суд. Приміщення суду було частково пошкоджено, суд припиняв роботу на декілька днів і після усунення руйнувань поновив свою роботу.

Внаслідок війни зазнали пошкодження приміщення Снігурівського, Баштанського, Березнегіватського, Жовтневого районних судів. Корабельний, Заводський, Ленінський та Центральний районні суду м. Миколаєва не в значній мірі проте також неодноразово зазнали пошкоджень. Суди своєчасно реагували на зміну обстановки, її небезпечність, оперативно усували пошкодження та продовжували свою роботу.

Апеляційний суд також весь час воєнного стану не припиняв своєї роботи. Під час реальної небезпеки для працівників суду та відвідувачів суду було прийнято рішення щодо припинення розгляду справ в відкритих судових засіданнях. Проте канцелярія суду працювала, апеляційні скарги та інша вхідна кореспонденція реєструвалися, на інформаційні запити надавались відповіді, справи розглядалися в спрощеному провадженні без виклику сторін, повністю було забезпечено розгляд невідкладних кримінальних проваджень. З травня справи, як цивільні так і кримінальні, розглядаються у відкритих судових засіданнях з викликом учасників справи, з дотриманням вимог безпеки та перебуванням працівників суду та відвідувачів суду під час оголошення тривоги в укритті. Приміщення апеляційного суду від обстрілів двічі зазнавало ушкоджень, які коштом самих суддів були оперативно усунуті.

Таким чином, незважаючи на надзвичайно складні умови, постійні обстріли та бомбардування, на Миколаївщині повністю була забезпечена безперебійна робота як районних судів, так і апеляційного суду.

– Які переваги та недоліки Електронного суду, чи потрібні якісь зміни в цій сфері?

— Процес запровадження проекту Електронного суду триває в Україні з 2013 року, але він не завершений до цього часу. За допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи передбачено обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

На жаль, ця система має чимало технічних недоліків, які ускладнюють процес. Наприклад, під час фіксування судового засідання в електронній системі режиму відеоконференції секретар судового засідання не може швидко внести в журнал судового засідання необхідну інформацію у справі, як-то: суть позову, номер справи, найменування сторін шляхом її копіювання із іншої системи документообігу по причині відсутності інтеграції цих двох систем, тому секретар вводить кожного разу вказані дані вручну, що затримує розгляд справ. Крім того, низька якість зв'язку під час розгляду справ за допомогою відеоконференції ускладнює розуміння пояснень учасників процесу.

Електронні модулі з якими взаємодіє ЄСІТС потребують удосконалення, деякі тривалий час знаходяться в розробці. Так, Єдиний державний реєстр судових рішень працює за старою версією, яка функціонує дуже повільно, Централізований автоматизований розподіл справ відповідно до концепції побудови ЄСІТС не введений в експлуатацію, хоча проходив тестування, в тому числі і в Миколаївському апеляційному суді. Наразі діє локальна система авторозподілу справ.

Вважаю, що розвитку вказаної електронної системи не приділялося належного значення, тому її запровадження відбувалося дуже повільно. Наразі, під час епідеміологічних обмежень та під час воєнного стану, переваги Електронного суду очевидні, разом з цим виникла гостра необхідність його розвитку і вдосконалення. Чимало справ у вказані періоди судами розглядалися саме за допомогою відеоконференції зв'язку, документи подавались через електро-

нні кабінети. Проте, в цілому системою учасники справи користуються ще не в достатньому обсязі.

Вважаю, що для державних установ, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб використання електронних судових сервісів мають бути обов'язковими. Перехід на повноцінне використання електронних систем судочинства має на меті зменшення фінансових витрат на підтримку паперового документообігу, додасть оперативності документообігу, повідомленню сторін про час та місце розгляду справи та, головне, у період дії воєнного стану забезпечить учасників справи від загроз, які можуть виникнути під час прибуття до суду та перебування в суді.

Актуальним є питання дистанційного правосуддя. Маємо велику надію, що і в цьому напрямку будуть мати місце відповідні технічні зрушення та зміни до законодавства.

Вважаю, вкрай важливим є подальший розвиток та підвищення якості електронного судочинства з запровадженням новітніх інноваційних технологій, переваги та необхідність яких всі відчули під час війни.

– Які реформи першочергово необхідні судовій системі України? Чи варто брати за орієнтир закордонний досвід?

— Указом Президента від 11 червня 2021 року затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, якою визначено основні засади та напрями подальшого розвитку та функціонування системи правосуддя з урахуванням міжнародних стандартів та практик.

Однією з цілей Стратегії є зміцнення незалежності судової влади та її підзвітності суспільству. Зокрема, формування Вищої ради правосуддя за результатами відкритого конкурсу, проведеного за участю міжнародних експертів та відновлення роботи цього органу.

Одночасно запроваджено аналогічну процедуру формування складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Відновлення роботи комісії є вкрай важливим, оскільки це відкриє шлях для формування суддівського корпусу та подолання кадрової проблеми в судах, яка, як відомо, наразі є дуже чутливою для судової системи та суспільства. Так, у Миколаївському апеляційному суді в кримінальній палаті замість двадцяти суддів, які працювали раніше, працює лише три судді. Ці судді працюють дуже тривалий час з надмірним навантаженням, фактично на межі людських можливостей і така ситуація підлягає якнайскорішому вирішенню.

Вважаю, що процедура добору на посаду судді є занадто ускладненою та досить тривалою в часі, тому потребує спрощення шляхом виключення та скорочення певних її етапів, а також запровадження автоматизованих механізмів перевірки письмових завдань, з метою повного виключення можливого впливу суб'єктивного фактору на цей процес. В той же час заповнення суддівських вакансій має відбуватися з дотриманням принципу, відповідно до якого кількість не має замінити якість.

Важливим є питання удосконалення законодавства щодо підвищення заробітної плати працівникам суду, яка має бути визначена спеціальним законом, при цьому додаткові чинники заробітної плати, які залежать від наявності фінансування, мають бути мінімізовані. В законі також слід визначити статус працівника суду як окремої категорії держслужбовця.

Проведення в державі адміністративної реформи вимагає реформування мережі районних судів шляхом її оптимізації та приведення до відповідності з адміністративним поділом в державі за принципом «один район — один суд, одне місто — один суд». Вважаю, що саме такий підхід дасть можливість зберегти на достатньому рівні логістичні можливості, забезпечити громадянам доступ до правосуддя, покращення якого є одним з напрямів затвердженої Стратегії розвитку системи правосуддя, а також зменшити бюджетне навантаження.

Також з метою розвантаження загальних судів та прискорення вирішення окремої категорії нескладних справ вважаю необхідним розвивати системи медіації та опрацювання питання щодо можливості запровадження інституту мирового судді.

Вважаю, що вжиття таких невідкладних заходів забезпечить позитивні зрушення у функціонуванні системи правосуддя.

Використання європейського досвіду в запровадженні реформаторських процесів щодо удосконалення законодавства та його імплементації в національне законодавче поле є дуже важливим, оскільки загальні стандарти правосуддя вже напрацьовані в світі, їх не потрібно вигадувати. Проте в питаннях структурних змін в судової організації маємо вивчати досвід інших країн та запроваджувати в Україні його лише в тій частині, яка відповідає нашому державному устрою та можливостям держави.

Сподіваюсь, що найближчим часом реформи будуть завершені та судова система буде працювати в звичайному режимі, оскільки судові рішення мають прийматися в тиші та спокої. ■

Світлана КРУГОВА, суддя Харківського апеляційного суду

**«ПРИЙШОВ ЧАС БРАТИ НА СЕБЕ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ДІЯТИ»**

– Які головні мотиви Вашого балотування до ВРП?

— Після закінчення навчання у школі у 1982 році я прийшла працювати до Київського районного народного суду м. Харкова. Саме робота в суді ще більше підсилила моє бажання дійти до тієї точки, з якої я можу захищати людей від несправедливості. Пройшовши довгий шлях, я стала суддею і понад 20 років сумлінно виконувала свої обов'язки.

По правді кажучи, мотивація, яку я мала все життя, і яка спонукає мене до дій зараз, — це загострене почуття справедливості та побоювання, що ліміт шансів, який дано судовій владі, буде вичерпано. Якщо бездіяти, то мої онуки і їх діти не будуть знати, що таке свобода, рівність, гідність, недоторканність, безпека і незалежний суд. Саме збереження цих цінностей повинна забезпечити держава і Вища рада правосуддя як конституційний орган.

– Що найбільше Вам запам'яталося в процесі проведення відбору?

— Найбільше запам'яталась остання подія — марфон Ради суддів України з кандидатами в члени ВРП, який відбувся 19 грудня 2022 року. Все, що передувало — збір документів, співбесіда з Етичною радою тощо — пішло у далеке минуле, тому що було на початку повномасштабного вторгнення РФ, а тоді думки були зайняті лише тим, як підтримати Україну і вистояти. Немає часу на роздуми, прийшов час брати на себе відповідальність і діяти.

– Із чим першочергово повинна асоціюватися в суспільній свідомості посада судді?

— Посада судді повинна асоціюватися з гарантією законності та правопорядку в суспільстві, оскільки правосуддя виступає своєрідним регулятором стосунків у суспільстві.

– Які особливості характеру треба мати, щоб стати суддею?

— Професійність судді полягає у поєднанні в його особистості ділових та моральних якостей, які дають змогу судді не тільки юридично правильно розв'язати спори, але й бути взірцем непорушності принципів догматів незалежності, об'єктивності, чесності і безсторонності. Бути гуманним, тактовним і витриманим. Мати правосвідомість, загострене почуття справедливості, високий рівень сомоорганізованості. Вміння не тільки слухати, а головне — почути людину.

– Чи згодні Ви із твердженням, що довіра людини покращується після того, як ця людина візьме участь в судовому процесі?

— Так, згодна. Я тривалий час була спікером Харківського апеляційного суду. Метою створення інституту спікерів було саме відновлення довіри громадян до суду. Коли ми серед громадян проводили опитування, то недовіру висловили більшість тих, хто ніколи не був в суді.

На мою думку, рівень недовіри до суду в нашому суспільстві дещо перевищено завдяки тому, що більше негативної інформації потрапляє в інформаційний простір ніж позитивної. А позитив, повірте, є, і його багато. Справа в тому, що в суд приходять дві правди, а йде одна. Завжди є незадоволені, і саме вони більш активно діляться своєю інформацією, ніж ті, чиї законні інтереси були судом захищені.

Але слова подяки також лунають кожного дня в залі судового засідання. Прикро, що такі випадки не цікавлять наші ЗМІ.

– Чи можна вважати Україну правовою державою, яка забезпечує захист прав її громадян?

— На моє переконання, Україну можна вважати правовою державою, яка забезпечує захист законних прав і інтересів громадян. Конституція України кожному громадянину гарантує судовий захист. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних (ст. 124 Конституції України). Зворотнє говорять, як правило, ті, хто

стоїть по інший бік Закону, і хто зацікавлений сіяти недовіру до суду серед населення.

– Як подолати «телефонне право», корупцію? Дієвіші суворі покарання чи зміна свідомості?

— Я вважаю більш дієвим зміну свідомості, починаючи з дитячого садка. Не острах перед покаранням, а саме відсутність взагалі думок про можливість впливу на суд повинні стати нормою у житті кожного законослухняного громадянина у правовій державі. Але для цього потрібен час, зміна покоління... Дуже багато бруду було вилито на суди. І зараз в ефірі продовжує лунати здебільшого зневажливе ставлення до подій в судовій системі. Відсутність культури мовлення, витримки і поваги один до одного, на жаль, стали нормою спілкування в нашому житті.

Негативні явища в судовій владі існують і підлягають оприлюдненню на загал, але не в образливій формі. Зневага до суду — це зневага до себе і до держави, яку ми боронимо зі всім світом від зовнішнього ворога. Висвітленню підлягають лише факти, а висновки повинні робити самі споживачі інформації. В нашому ж інформаційному просторі існує стійка тенденція нав'язування думки автора тієї чи іншої розповсюдженої інформації, і тому існує таке явище, як вплив на суд.

– Що потрібно негайно реформувати в судовій системі?

— Перш за все, навести лад на законодавчому рівні з підвідомчістю та підсудністю справ. На практиці Верховний Суд не завжди може розібратися, чий спір, господарський чи цивільний, цивільний чи адміністративний. Простіше визначитись із суб'єктом спору. Якщо є суб'єкт владних повноважень, цього достатньо — це адмінспір? Ні, дивимось характер спору, чи є він публічним тощо. І тут починається... Де є оціночне поняття, там і різні висновки щодо підвідомчості. А страждають люди, яким відмовляють у відкритті провадження у всіх трьох юрисдикціях.

Дійсно, є дуже багато питань в застосовній практиці. Судова практика також має тенденцію змінюватися, що не завжди знаходить розуміння у пересічних громадян. Тому, передусім, необхідно вдосконалювати законодавчу базу, щоб норми права неможливо було по-різному тлумачити. Як кажуть, де два юриста, там три думки. А коли закон не містить чітких понять, все розмито за змістом і джерелом є тільки судова практика — як наслідок маємо різні судові рішення і недовіру до суду.

Обов'язково слід дотримуватись спеціалізації. Не може суддя бути одночасно фахівцем у всіх галузях

цивільного права. Є категорії справ, які потребують більш детального вивчення в залежності від умов договору. На перший погляд, категорія одна, але обставини справи різні, а в результаті і рішення різні.

– На Вашу думку, яка головна місія ВРП?

— Основна місія ВРП — забезпечення незалежності судової влади. Невід'ємною частиною є питання ефективної комунікації, взаємодії ВРП з іншими органами влади, що базується на засадах її незалежності та автономності, зміст яких випливає з положень ст. 1 Закону «Про Вищу раду правосуддя», що ВРП є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування.

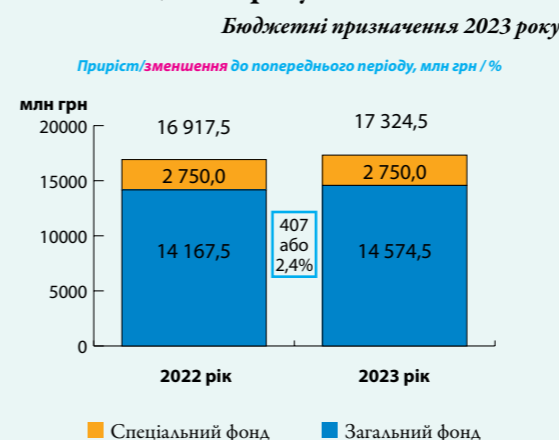
– Які кроки має зробити ВРП, щоб досконало виконувати свої завдання?

— На мій погляд, діяльність ВРП була дещо закритою від громадськості через недостатність інформації саме в ЗМІ. Переконана, що інформування щодо діяльності ВРП має стати більш відкритим. Важливим є забезпечення єдиної практики в розгляді дисциплінарних справ шляхом обговорення наявних проблем, пошуку єдності думок серед колег. Доведення цієї інформації до суддів, які в силу свого перенавантаження зазвичай не знають, чим займається ВРП, і стикаються з її роботою тільки тоді, коли надходять скарги. А тому існує уявлення, що ВРП це караючий орган для суддів. Але кожен суддя, який добросовісно виконує свої обов'язки, повинен бути впевнений, що ВРП — надійний щит від намагань втрутитися в діяльність судді.

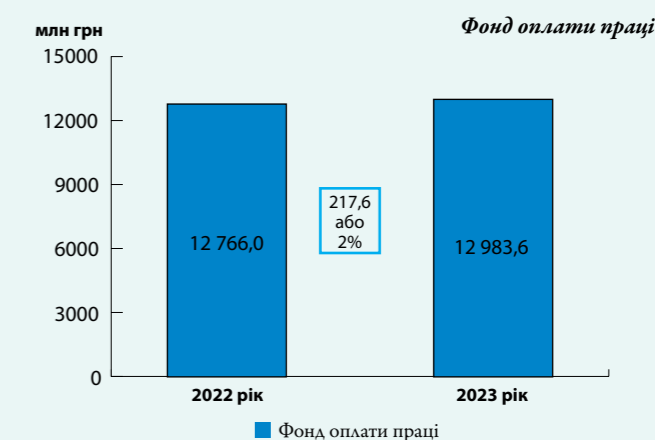
На жаль, сьогодні в Україні незалежного суду немає, і причина — переважання особистих інтересів над суспільними та ігнорування представниками влади законів. Захистити суди і суддів від внутрішнього свавілля влади має саме Вища рада правосуддя. **Е**

БЮДЖЕТ СУДОВОЇ ВЛАДИ 2023: ЯКІ ПОТРЕБИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ПОВНІСТЮ

Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» Державній судовій адміністрації України як головному розпоряднику бюджетних коштів передбачені бюджетні призначення у сумі 17,3 млрд. грн, що більше на 407 млн. грн, ніж на кінець 2022 року.

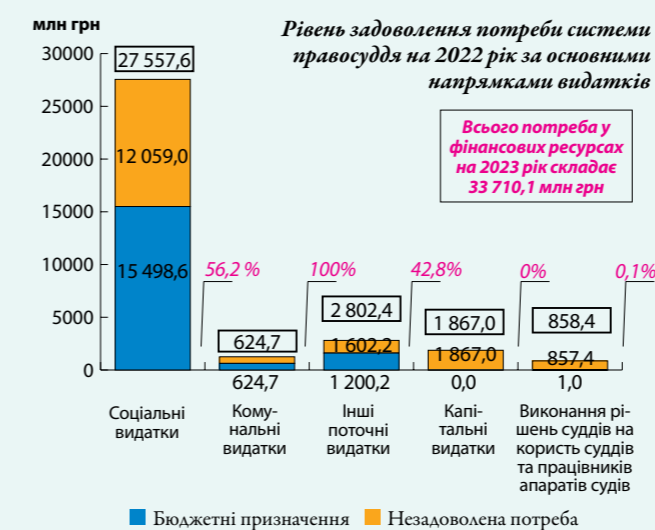

Майже 90% бюджетних призначень передбачено спрямувати на оплату праці та нарахування на неї, на оплату комунальних послуг і енергоносіїв — 4% бюджетних призначень 2023 року, питома вага інших поточних видатків на забезпечення судочинства становить 7%.

Бюджетні призначення відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» забезпечують 56,2% необхідних соціальних видатків системи правосуддя. Потреба у видатках на оплату комунальних послуг та енергоносіїв забезпечена в повному обсязі. Інші поточні видатки судів, органів і установ системи правосуддя задоволені на 42,8%. Видатки розвитку не передбачені взагалі. А з необхідних 858 млн. грн для виплат по судовим рішенням на користь суддів та працівників судів передбачено лише 1 млн. гривень.

Фонд оплати праці у 2023 році становить майже 13 млрд. грн, що на 217,6 млн. грн (2%) більше ніж у 2022 році. Бюджетні призначення відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» забезпечують зростання середньої заробітної праці працівників апаратів місцевих судів на 22%, а апеляційних на 17%.

Продовження на с. 61

Юлія БОКОВА, суддя Господарського суду Донецької області

«СУДДЯ — ЦЕ,
НАСАМПЕРЕД, ЛЮДИНА»

– Що Вас мотивувало стати кандидатом у члени ВРП?

— Я знаю, що «пересічний суддя» — це, насамперед, людина. Людина, яка попри хронічне недофінансування, мінливість законодавства та нерідко шаблонно-невиправдане ставлення чесно, гідно та віддано виконує важливу суспільну місію — відправлення правосуддя. Людина, яка заслуговує на безпеку, справедливість, належні умови праці та суспільну повагу.

Ключова функція ВРП з точки зору судді (а я нині — суддя суду першої інстанції) — це справедливе та ефективне розмежування. Відокремлення від переважної більшості достойних і компетентних представників суддівського корпусу одиниць тих, з якими мусимо «розлучитися». Це є вимогою збереження здатності суддівської системи виконувати дуже важливе соціальне завдання — відновлювати і захищати права та підтримувати віру у справедливість.

Функції очищення судової системи від недостойних та захисту і створення належних умов професійної діяльності для компетентних і порядних доповнюють одна одну і мають бути збалансовані. На мій погляд, зараз цей баланс дещо порушений — у бік наголосу на каральній стороні повноважень ВРП. Мені би хотілось відновити цей баланс, тому у мотиваційному листі кандидата у члени ВРП я наголосувала на ефективному захисті від втручання та забезпеченні належних умов суддівської діяльності.

Я, суддя суду першої інстанції, бачу проблеми зсередини та можу про них говорити. Я можу відрізнити, коли сторона вставляє палиці у колеса, а коли сам суддя порушує процесуальне законодавство.

З першої інстанції проблеми з апаратом суду виглядають не просто статистичними цифрами. Це конкретика — навантаження, умови праці, розвиток. Мало хто з молодих спеціалістів хоче йти довгим шляхом, особливо коли є альтернативні та швидкі способи заробітку. На співбесідах часті запитання від молоді — чи добре фінансується суд.

Судова система потребує належного і компетентного адміністрування, створення умов для ефективного функціонування судових установ.

Врешті, я хочу сприяти створенню доброчесної, незалежної від будь-якого тиску судової системи, в якій сама збираюсь працювати після завершення моєї каденції у ВРП у випадку обрання.

– Ви готові витримувати суспільний та політичний тиск, надмірну публічність у зв'язку з роботою на такій посаді?

— Коротка відповідь (для кожного кандидата, особу якого вже розглядатиме з'їзд суддів) — так,

звичайно! Але чому це «так» має бути переконливим? Як відомо, ВРП формується не тільки з суддів. Але судді це ті, хто через відправлення правосуддя та проходження процедури атестації фактично підтверджує здатність працювати, незважаючи на ймовірність тиску та підвищену увагу до своєї особи.

Черговим іспитом на чутливість до надмірної публічності можна назвати і процедуру висування своєї кандидатури до ВРП.

Але у мене є секрет мінімізації ризиків політичного тиску: ти просто не повинен на цій посаді «грати в політику», перетворюючи виконання своїх професійних обов'язків на політично забарвлені кон'юнктурні перформанси. Посадова діяльність члена ВРП, як і посадова діяльність судді, має бути виключно компетентною і аполітичною.

– Працювати суддею – небезпечно?

— Звернення суддів до ВРП з приводу втручання у їх діяльність та гучні скандали, пов'язані з протиправним фізичним впливом на особу судді чи його близьких, доводять, що ця професія пов'язана із певними й інколи значними ризиками. Це я усвідомляю. Разом із тим, існує багато інших професій, а особливо у воєнний час, представники яких наражаються на значно більшу небезпеку, але продовжують гідно виконувати свій обов'язок.

Створення безпечних умов для професійної суддівської діяльності є завданням ВРП, і у цьому напрямку можна багато чого зробити. Трагічні події військової агресії показали, що об'єктами ракетних ударів стають стратегічні установи, організації. Ми маємо гіркий досвід у Миколаєві, Харкові, Херсоні, коли такими об'єктами стали суди. Судді першочергово підпадають під тиск окупантів, позбавлення волі. Відомі факти особливої «уваги» окупантів до суддів.

Пишаємось суддею з Маріуполя Юлією Матвеевою, яка звільнена з полону. Я пишаюся своїми колегами, які у 2014 році та зараз заради професії та вірності присязі покинули свої домівки, залишили все на окупованих територіях, не втратили силу духу, продовжують працювати та здійснювати правосуддя.

Ми, наприклад, в умовах воєнного стану у своєму суді в Харкові забезпечили повне сканування матеріалів справи, доступ до них через електронний суд, проведення судових засідань в режимі відео-конференцій. У своєму особистому ставленні до цієї проблеми я керуюсь здоровим глуздом, життєвим досвідом та численними прикладами мужності і відданого служіння.

– Які головні життєві принципи Ви здобули під час роботи у судовій системі?

— Головні життєві принципи я здобула ще до роботи в суді. Справедливість, гуманність та наполегливість — це моє життєве кредо з дитинства. Під час роботи в судовій системі я постійно їх дотримувалась, навчилась їх аргументовано захищати та поширювати не тільки на своє життя.

Новим здобутком є величезна відповідальність — усвідомлення наслідків моїх рішень для інших людей, які прийшли до суду в пошуках справедливості.

– Що для Вас значать правила суддівської етики?

— Для стороннього спостерігача ці правила сприймаються як інструмент обмеження судді. Переконана, що для суддів це не тягар або ціна, яку має посада у вимірі повсякденного життя, а усвідомлена необхідна умова ефективного здійснення правосуддя. А дотримання правил — запорука суспільної довіри до носіїв судової влади, їх щоденний іспит на гідність.

Кожен сумлінний член суспільства слідує соціальним нормам не через страх покарання, а через те, що їх дотримання породжує соціальний порядок як необхідну умову свого комфортного існування.

Висування до представників влади вимог та дотримання ними підвищених стандартів відповідності поведінки є основою легітимності здійснюваної влади.

Впевнена, що коли особа приходить до суду за захистом своїх порушених прав, вона розраховує на те, що її справу буде розглядати людина, яка викликає повагу.

– Яке найважче рішення Ви приймали – як судове, так і життєве?

— Мені здається, що легких судових рішень не буває, адже кожне судове рішення важливе для людини, долі якої це стосується. Попри те, що господарська юрисдикція розглядає справи щодо бізнесу, за кожним магазином, фірмою чи заводом стоять людські долі. Особливо важливі, емоційно складні справи стосуються корпоративних конфліктів та справ про банкрутство, де люди роками не отримували заробітну плату.

Була, на перший погляд, звичайна справа за позовом банку до підприємця про стягнення кредитних коштів за кредитним договором. Заборгованість була безспірна. Сторони в судове засідання не з'являлись, лише тільки в останнє прийшли обидві. Це був 2015 рік, після початку війни та окупації частини Донецької області. Коли я прийшла на роботу, біля кабінету сиділа жіночка і плакала.

Я не одразу зрозуміла, що вона є стороною по цій справі. У суді жінка пояснила, що брала кредит для розвитку бізнесу, маленького магазину в м. Слов'янськ. Але магазин у 2014 зруйновано бойовими діями, заробітку немає, кредитні кошти повертати ні з чого. Сама має двох неповнолітніх діточок, чоловік поїхав до Росії, треба відновлювати будинок, який був пошкоджений окупантами...

Рішення я цього дня прийняти просто не змогла і про це чесно сказала сторонам. Не змогла не тому, що не знала, яке рішення ухвалити. Я відклала розгляд справи, погодивши зі сторонами дату наступного засідання. В наступне судове засідання обидві сторони прийшли з мировою угодою, яку я затвердила. Усі були щасливі. Я теж.

Так і в житті — кожне рішення є важливим, найважчим, бо кожне рішення це крок в майбутнє.

– Війна змінила Вашу професійну долю?

— Війна багато чого змінила. Але для мене ця війна почалась в 2014 році. Проблеми, з якими зіткнулася судова система, зараз ми з колегами долаємо ще з того часу. Робота нашого суду зупинилась через окупацію Донецька 8 років тому і ми організували роботу на підконтрольній території (Господарський суд Донецької області переміщений до Харкова).

Нам швидко стали зрозумілими акценти в організації роботи у вигнанні та шляхи з адаптації ідеальних «мирних» правил роботи до реалій та викликів часу.

Мені добре відомо, як важливо зберегти кадри, мінімізувати ризики роботи суддів та апарату під час війни, як налагодити та організувати кооперацію з колегами та взаємну допомогу в організації судових засідань, як забезпечити сприяння сторонам у вирішенні проблеми збору доказів та явки у судові засідання.

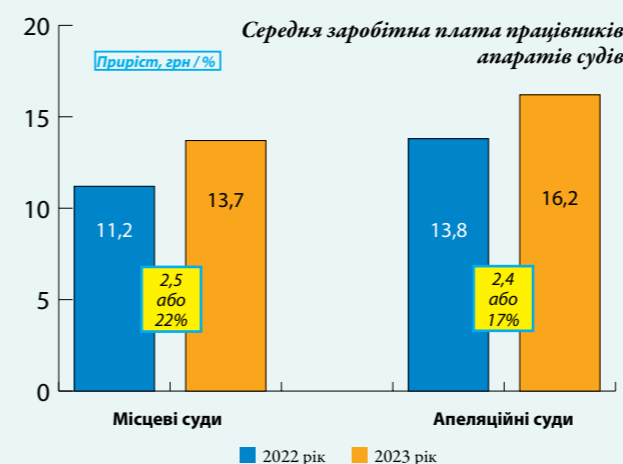
– Які першочергові зміни потрібно негайно зробити в межах судової реформи?

- На моє переконання, потрібні такі зміни:
- вирішення кадрової проблеми в судах та проблеми з оплатою праці працівників апарату судів;
- сприяння максимально швидкому відновленню роботи ВККСУ;
- визначення черговості проведення і скорочення тривалості кадрових процедур;
- розробка і затвердження прозорої системи бюджетування на щоденні потреби судової влади і на розвиток;
- найшвидше запровадження цілісної системи електронного суду, ревізії та спрощення системи паперового документообігу. **■**

БЮДЖЕТ СУДОВОЇ ВЛАДИ 2023: ЯКІ ПОТРЕБИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ПОВНІСТЮ

Закінчення. Початок на с. 57

«Ситуація з бюджетом дуже непроста, і ми розуміємо, що в умовах воєнного стану вона не може бути іншою, але за всіма цими непростими питаннями стоять висококваліфіковані спеціалісти, які працюють у судах, і ми будемо й надалі докладати максимальних зусиль, аби відстоювати кожного працівника суду, його право на належну оцінку діяльності, гідну оплату його праці» — підкреслив заступник Голови ДСА України Максим Пампура.

Бюджетні призначення, передбачені Державній судовій адміністрації України як головному розпоряднику бюджетних коштів Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік», забезпечують потребу у фінансових ресурсах системи правосуддя на 51,4%,

що на 12% менше, ніж у 2022 році. Але слід зазначити, що потреба ДСА України на 2023 рік збільшилась з 26,7 млрд. грн до 33,7 млрд. грн (або на 26,2%).

За словами заступника Голови Державної судової адміністрації України Максима Пампури, завдяки спільним зусиллям народних депутатів України, представників органів та установ судової влади ситуація із фінансуванням судів поліпшується.

«Важливо, що ми перебуваємо в подальшому пошуку виходу з хронічного недофінансування судової влади, а тому продовжуємо активно працювати із зацікавленими органами для вирішення питання належного фінансування судів у 2023 році» — підкреслив Максим Пампура.

За пропозиціями Державної судової адміністрації України 06 грудня 2022 року Міністерством фінансів України внесені зміни до річного та помісячного розписів асигнувань державного бюджету на 2022 рік та збільшені планові обсяги асигнувань на оплату відряджень суддям, які були відряджені, як тимчасово переведені до інших судів на загальну суму 26,8 млн. гривень.

Також було здійснено перерозподіл асигнувань та збільшені кошти на оплату комунальних послуг та енергоносіїв за рахунок інших видатків. Водночас майбутнє судової реформи в умовах скорочення фінансування непокоїть експертів та залишає чимало питань, що потребують подальшого вирішення, враховуючи військову агресію РФ.

За матеріалами ДСА

Порівняння розподілу видатків відповідно до додатка №3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» тис. грн

Код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету	Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	2022	2023/2022 тис. грн	2023/2022 %	2023
1200000	Міністерство економіки України	14 998 004,1	-11 818 156,1	-79%	3 179 848,0
1400000	Міністерство закордонних справ України	5 795 328,7	261 058,3	5%	6 056 387,0
2200000	Міністерство освіти і науки України	58 630 513,0	-6 148 525,9	-10%	52 481 987,1
2300000	Міністерство охорони здоров'я України	194 395 858,5	-19 497 143,1	-10%	174 898 715,4
2400000	Міністерство енергетики України	6 497 042,0	-1 290 506,9	-20%	5 206 535,1
2900000	Міністерство цифрової трансформації України	1 350 841,9	-734 674,5	-54%	646 167,4
3100000	Міністерство інфраструктури України	17 876 677,3	-14 158 136,2	-79%	3 718 541,1
3500000	Міністерство фінансів України	26 136 053,4	7 982 062,0	31%	34 118 115,4
3600000	Міністерство юстиції України	16 355 472,1	-1 214 657,3	-7%	15 140 814,8
0500000	Державна судова адміністрація України	19 035 436,3	-1 710 914,8	-9%	17 324 521,5
0550000	Верховний Суд	2 322 104,10	-271 913,1	-12%	2 050 191,0
0800000	Конституційний Суд України	313 797,80	-43 109,1	-14%	270 688,7
0850000	Вищий антикорупційний суд	592 923,10	-299 344,5	-50%	293 578,6

Тетяна ДАНИЛЕНКО, адвокат, керівник Адвокатського бюро «Тетяни Даниленко»

«ВМІННЯ ДОСЯГТИ КОМПРОМІСУ РОБИТЬ ЛЮДИНУ СИЛЬНОЮ»

– Тетяно, як змінилися реалії професії адвоката, враховуючи війнний стан в Україні?

— Війна не оминула нікого. Звичайно, юрбіз не став винятком. Відбувається процес адаптації основних напрямків адвокатської діяльності в умовах запровадженого в країні воєнного стану. Після 24 лютого стрімкими темпами приймаються численні закони, що регулюють важливі суспільні сфери життя, вносяться зміни до прийнятих раніше законодавчих актів. Багато уваги приділено також приведенню законодавства у відповідність до європейського, підвищена увага до питань захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, до необхідності активної протидії їхнім порушенням з боку держави, юридичних та фізичних осіб. Адже Україна, всупереч труднощам та війні, виборює своє право на світле європейське майбутнє, тому наше законодавство має відповідати міжнародно-правовим нормам та стандартам. Зараз для адвокатів вкрай важливо опанувати законодавчі новації, орієнтуватись у прийнятих нормативних актах, щоб бути конкурентними та якісно оперувати актуальною інформацією у повсякденній роботі з клієнтами.

– Чи реально українському адвокату виїхати за кордон та розпочати там працювати саме за спеціальністю? Чи розглядали Ви можливість роботи за кордоном?

— Особисто я не планувала їхати з країни. Але деякі колеги виїхали за кордон під час воєнних дій. Жоден з тих, кого знаю, не працює наразі за спеціальністю. Звичайно, це не стосується тих, хто має можливість працювати в іноземних представництвах нашої держави або дистанційно. Мова йде про практикуючих в Україні, які тимчасово виїхали.

Думаю, що швидко опанувати іноземне законодавство та підтвердити право на здійснення адвокатської діяльності досить складно. Необхідно знати мову країни, орієнтуватись у законодавстві, пристосуватись до місцевого менталітету, адже для ефективної роботи слід вміти налагодити контакт, заручитись певною довірою клієнта, а це не такий швидкий процес, як може здаватись на перший погляд.

Наприклад, якщо взяти сусідню Польщу, яка прихистила найбільшу кількість українців, змушених внаслідок воєнних дій, розпочатих РФ, покинути власні домівки та втратити заробіток, то допуск до роботи у цій країні для закордонних юристів та безпосередньо для практикуючих адвокатів — дозволяється. Така можливість пе-

редбачена в Законі про надання юридичної допомоги іноземними юристами в Польщі, ухваленим 05.07.2002 («Ustawa o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej»). При цьому встановлені різні критерії для допуску юристів з країн Європейського Союзу та інших держав. Іноземний юрист повинен пройти тест на знання законодавства Польщі, тест на знання польської мови (усної та письмової), а також подати документи, які підтверджують його особу, наявність вищої юридичної освіти та право на заняття адвокатською практикою. Допускається звільнення від тестування на знання законодавства, якщо закордонний правник доведе, що він займався юридичною практикою в Польщі безперервно протягом останніх 3-х років перед поданням документів. За допуск до отримання права на юридичну практику в Польщі сплачується внесок у розмірі 1850 злотих. Лише після цього можна отримати право роботи за фахом.

Кожна країна висуває певні вимоги для надання можливості працювати юристам з іноземних держав. Тому варіант працевлаштування за кордоном розглядають здебільшого колеги, які мають намір залишитись там проживати назавжди або планують довготривале перебування.

– Які навички, здобуті за час професійної діяльності, допомагають Вам загалом у житті?

— Вміння знайти компроміс — найцінніша навичка за роки моєї професійної діяльності. Майже кожен день я бачу, як мої клієнти та опоненти роками перебувають у затижних конфліктах, переважно не вартих тих зусиль й ресурсів, які витрачаються на протистояння у питаннях, що можна вирішити набагато швидше, шляхом домовленостей та певних взаємних поступок, в тому числі здоровому глузду. Переконана, що саме вміння досягти компромісу у спірних питаннях робить людину сильною. Фактично, це методи медіації в нашій професії.

– Чи подобається Вам виступати в судових процесах? Володіти ораторським мистецтвом – must have для адвоката?

— Сьогодні неможливо виконувати жоден вид юридичної діяльності без знання та розуміння особливостей спілкування та механізмів впливу однієї людини на іншу. Ораторське мистецтво завжди визнавалося необхідною і специфічною творчістю. Адже юрист протягом одного дня вступає в спілкування з десятками осіб, різними за віком, інтелектом, соціальним станом, інтересами та потребами.

На мою думку, промова адвоката під час судового процесу має підкреслити твердість та аргументованість позиції сторони та бути сприйнята судом. Тому повинна бути виваженою, лаконічною та по суті. Маю вподобання саме до такого виду промови, це частина моєї роботи та практично здобутого досвіду. Переконана, що саме вміння чітко, коротко і по суті подати правову позицію є більш ефективним механізмом для отримання позитивного рішення для клієнта, ніж довгі красномовні промови з відступами. Це «показова робота для клієнта», яку особисто я не практикую. Вважаю це марною тратою часу учасників процесу та суду, яка ніяким чином позитивно не впливає на ефективність вирішення спору по суті, а інколи навіть, якщо застосована надмірно, — шкодить клієнту.

Все повинно бути в розумних межах, в тому числі слід зважати на завантаженість судів та необхідність проведення інших судових засідань, що є не менш важливими для інших учасників судових процесів.

Виступ адвоката має специфічні особливості, обумовлені нормами процесуального законодавства та передбачає оціночно-правовий характер мовлення. Дотримання чіткості, аргументованості та лаконічності — складові, які дають можливість виголосити промову під час судового процесу гідно та досягти бажаного ефекту.

— Яким чином зараз повинна рухатися судова реформа, які першочергові кроки потрібні?

— На часі адаптація національного законодавства до європейського для реалізації задекларованого стратегічного курсу державної політики України — вступу до ЄС. Привести судову систему до європейських стандартів в Україні намагаються з 2014 року. Активна фаза реформи тривала в лютому перед початком повномасштабного вторгнення рф.

Вважаю, важлива складова судової реформи та пріоритет номер один для міжнародних партнерів — відбір суддів до Конституційного суду України, адже реальна незалежність судової гілки влади напряму пов'язана з діяльністю конституційного органу суддівського врядування. Ключова вимога — судді повинні проходити перевірку на добросовісність перед призначенням.

Основною метою реформування судової гілки влади має бути як забезпечення довіри до суду у сторін, що приймають участь у розгляді судових справ, так і створення іміджу чесності та справедливості судових рішень в суспільстві.

— На Вашу думку, чи відбулися якісь світоглядні зміни в українському правосудді в зв'язку із війною?

— Для всіх стало важливим питання санкцій проти російського воєнного та політичного керівництва. Тут Україні також не обійтися без міжнародної підтримки. Мабуть, це стало об'єднуючою рушійною силою і для судочинства. Війна об'єднала всіх, не виняток і судівський корпус, який зі свого боку намагається допомогти відстояти незалежність та суверенітет нашої держави. Чисельні кошти зібрані саме працівниками суду на підтримку ЗСУ, а це означає, що єдність та сила нації непереможні. Світоглядні зміни відбулись у всіх українців, не залежно від займаної посади.

Щодо ефективності судочинства у період воєнного стану — не можу сказати, що воно на належному рівні. Але й нарікання не особливо доречні, так як більшість судів є заручниками ситуації в країні, дають про себе знати проблеми із енергопостачанням, постійні повітряні тривоги, відсутність належного фінансування тощо.

Загалом, війна для працівників суду — привід згадати напівзабуті розділи процесуальних кодексів про відновлення втраченого судового провадження.

— А що змінилося в роботі Вашого АБ? Чи плануєте щось довгостроково?

— Із запровадженням в країні воєнного стану, змінилось багато, від графіку роботи до напрямків та специфіки. Законодавство зазнало значних змін, попит зараз має здебільшого вирішення питань, пов'язаних із втратами під час війни.

Планувати довгостроково щось наразі складно, але маємо сподівання, що робота повернеться у звичний режим і кожен буде займатись своєю справою, як раніше. Цей тяжкий для всіх період потрібно пережити.

— Ваша компанія спеціалізується у багатьох сферах — це свідомий вибір такого напрямку розвитку?

— Наша діяльність характеризується множинністю соціальних зав'язків, повсякденними різноманітними життєвими ситуаціями, проблемними питаннями, з якими звертаються до нас клієнти. Вони охоплюють різні сфери життєдіяльності людей: побут, сім'ю, працю, економічну та культурні сфери, соціальне забезпечення тощо. Інформаційно-правова насиченість дозволяє узагальнено орієнтуватись у широкому колі професійно-правових ситуацій.

Чим більше опановуємо під час роботи нового, тим ширше коло питань, які ми вирішуємо на прак-

тиці, захищаючи права та інтереси наших клієнтів. Відтак, спеціалізуємося на багатьох напрямках при вирішенні юридичних спорів.

Особисто для мене це цікаво, так як сфера використання юридичних знань розширюється, що надає певного авторитету у професійній діяльності.

— Яку користь для правника приносить публічність його особи, тобто публікації, консультації та коментарі в медіа? Чи не вважаєте, що це створює додаткове психологічне навантаження та підвищує відповідальність?

— Звичайно, якщо інформація подається публічно, то це створює певну відповідальність. Адвокат може спілкуватися зі ЗМІ на будь-які теми, що хвилюють суспільство, висловлювати свою точку зору, дотримуючись правил адвокатської етики. У світі користі для загалу така поведінка адвоката є повністю виправданою. Вважаю, що актуальна інформація у доступному форматі може стати у нагоді багатьом, кого цікавить юридична тематика. Для адвоката розвиток у будь-яких проявах його діяльності — це рух вперед.

— Як можете охарактеризувати стан юридичної освіти в Україні? Чи очікувати найближчими роками зменшення бажаних здобути правничий фах?

— Вхідження України в цивілізоване світове співтовариство неможливе без наявності висококваліфікованих кадрів, в тому числі у юриспруденції. Вимогою часу стає підготовка фахівців нової якості — здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя, а головне — бути патріотами рідної землі.

Для України особливо важливим є відновлення економіки, відбудова якнайшвидшими темпами знищеної ворогом інфраструктури, створення сприятливого інвестиційного клімату, аби зароблений капітал стимулював українських громадян повертатися до України і започатковувати власний бізнес, створювати нові робочі місця, тим самим закладаючи підґрунтя для довгострокового економічного зростання. Тому, на мою думку, кількість бажаних здобути правничий фах навіть збільшиться.

Переконана, що поступово буде формуватися нова національна концепція якості юридичної освіти, сумісна з європейськими критеріями, і це буде приваблювати все більше молоді у професію. ■

Ілля ОГОРОДНІК, адвокат, керуючий партнер ЮК «СОВЕТНИК», засновник благодійного фонду «НАЧАЛО»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальний процесуальний кодекс України – один із багатьох Нормативно-правових актів, який зазнав так званих «воєнних змін». З початку запровадження на території України Указом Президента від 24.02.2022 № 64/2022 правового режиму воєнного стану та у зв'язку із веденням бойових дій на території України виникла необхідність внесення невідкладних змін до КПК.

В даній статті не йтиметься про те, як і хто будь-якими способами шукає можливості «видобутку готівки» та наповнення бюджету в зв'язку з такими змінами, також не будемо зупинятися на фантастичних масштабах розтягування бюджету або інших «ситуаціях», через які витікають гроші сумлінних платників податків, представників бізнесу та волонтерів, а зосередимось на особливостях кримінального провадження під час воєнного стану.

Статтю 615 КПК України передбачено «особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», зокрема у Донецькій та Луганській областях, який також розповсюджується на тимчасово окуповані території: АР

Крим і м. Севастополь, частини Харківської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської областей (надалі – правовий режим воєнного стану).

Даний порядок може бути застосований виключно у разі, якщо місце проведення досудового розслідування кримінального провадження, визначене відповідно до ст. 218 «Місце проведення досудового розслідування» КПК України, відноситься до місцевості, на якій оголошено воєнний стан. Наразі він оголошений по всій території України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, неодноразово продовжений і триває на день написання даної статті.

Норма ст. 615 КПК України вказує: якщо відсутня технічна можли-

вість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постановова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 цього Кодексу. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості.

Процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування КП, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин.

За відсутності можливості складання процесуальних документів

про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше 72 годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

Також «цікавим» є те, що при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих.

Копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора.

Нормою ст. 615 КПК України закріплюється на місцевості (адміністративно – територіальній одиниці) на якій діє правовий режим воєнного стану, у разі якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 163 «Розгляд клопотання про тимчасовий до-

ступ до речей і документів», ст. 164 «Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів», ст. 234 «Обшук», ст. 235 «Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи», ст. 247 «Слідчий суддя, який здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій» та ст. 248 «Розгляд клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії» КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади», ст. 114–1 «Перешкоджан-

ня законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», ст. 258 «Терористичний акт», ст. 258–5 «Фінансування тероризму», ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», ст. 263–1 «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв», ст. 294 «Масові заворушення», ст. 348 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця», ст. 349 «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника», ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя», ст. 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», ст. 439 «Застосування зброї масового знищення», ст. 440 «Розроблення, виробництво, при-

дбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення», ст. 441 «Екоцид», ст. 442 «Геноцид», ст. 443 «Посягання на життя представника іноземної держави», ст. 444 «Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист» Кримінального кодексу України. Такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури, з урахуванням вимог глави 37 КПК України за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, а також дізнавача.

У органу досудового розслідування з'явився так званий «люфт у часі»: якщо відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначеними статтями 308, 376, 395, 426 КПК України, то такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

Щодо затримання варто зазначити наступне.

Особа може бути затримана без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури, якщо виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати 216 годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 КПК України.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, може бути

продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Строк тримання під вартою може продовжуватись неодноразово в межах строку досудового розслідування.

У разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому засіданні, але не більше ніж на 2 місяці.

У разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом

питання про продовження строку тримання під вартою у встановленому КПК України порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на 2 місяці.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури розглядаються слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

У КП, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених ст. 219 КПК України.

Зі зрозумілих причин чинним кримінально-процесуальним законодавством не передбачено обов'язку слідчих чи інших органів повідомляти осіб, щодо яких ведеться розслідування, про таке розслідування та майбутні слідчі дії. Тому особа, щодо якої ведеться досудове розслідування, дізнається про це тільки під час обшуку або іншому слідчо-оперативному заході.

Отже, у зв'язку із введенням в Україні правового режиму воєнного стану дійсно виникла необхідність у змінах до КПК. Разом з тим, такі «воєнні зміни» відкривають широкий простір для вирішення недобросовісними посадовцями будь-якого питання на власний розсуд. **Г**

ТУ ДСАУ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РАЗОМ ДО ПЕРЕМОГИ!

На сьогоднішній день значна частина Луганської області знаходиться в окупації. Звісно, це впливає на роботу всіх державних інституцій, у тому числі судів та органів системи правосуддя.

Відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 9 березня 2022 року № 87 територіальне управління Державної судової адміністрації України в Луганській області з 21 березня 2022 року розташувалося за адресою: місто Дніпро, проспект Дмитра Яворницького, 57.

У різні часи начальниками територіального управління були Володимир Іванов, Анатолій Рева, Микола Чуланов, Ігор Савенко. З початком повномасштабної збройної агресії РФ обов'язки начальника територіального управління було покладено на Ігоря Панасенка. А з 26 вересня 2022 року територіальне управління очолює Валерій Гуменюк.

Починаючи із моменту свого заснування в 2003 році, ТУ ДСАУ в Луганській області розпочало співпрацю із органами влади Луганщини, брало участь в регіональних

програмах організаційного забезпечення діяльності місцевих загальних судів Луганської області, а також із Державною судовою адміністрацією України в питаннях фінансового та матеріально-технічного забезпечення роботи судів.

Наслідком такої співпраці стало відкриття нової будівлі Сватівського районного суду Луганської області, здійснення капітального ремонту в Старобільському та Новопсковському районних судах Луганської області. В більшості судів було встановлено автономне опалення. З метою належного функціонуван-

ня електронної системи документообігу в усіх без винятку судах було розпочато процес комп'ютеризації.

Однак справжнє випробування для територіального управління розпочалося восени 2014 року, коли після захоплення частини території Луганської області незаконними збройними формуваннями, на державному рівні було прийнято рішення про переміщення управління до нового міста розташування. Тоді з двадцяти п'яти працівників теруправління дев'ятнадцять не виявили бажання виїхати до нового міста розташування установи та звільнились із займаних посад.

Незважаючи на такий стан речей, менше ніж за один рік територіальне управління Державної судової адміністрації України в Луганській області не тільки сформувалося в повному складі, а й повноцінно відновило свою роботу в питаннях організаційного, методичного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення тих судів, які залишилися на підконтрольній українській владі території Луганської області.

За останні п'ять років було вирішено ряд нагальних проблемних питань:

- придбано будівлю для Біловодського районного суду;
- здійснено передачу із комунальної в державну власність будівлі Лисичанського міського суду;
- проведено облаштування Сватівського районного суду майданчиком для заїзду спецавтотранспорту та конвойним блоком;
- здійснено капітальні ремонти покрівлі в Марківському та Кременському районних судах;
- здійснено поточні ремонти в Северодонецькому міському, Міловському, Новопсковському та Старобільському районному судах;

— відремонтовано систему опалення в Кременському районному суді;

— встановлено загородження із скла в усіх залах судових засідань, які використовуються для слухання справ кримінального провадження;

— в користування судів передано сучасне серверне та комп'ютерне обладнання, а також обладнання для слухання справ у режимі відеоконференцз'язку та фіксації судового процесу.

Після руйнування внаслідок артилерійського обстрілу незаконними збройними формуваннями в липні 2014 року, було повністю відновлено роботу Станично-Луганського районного суду Луганської області, що значно спростило доступ до правосуддя громадян, які мешкають на непідконтрольній українській владі території Луганської області.

У межах програми ООН за сприянням громадських організацій «Східна Варта» та «Жіноча правозахисна група», пункт пропуску Служби судової охорони в Лисичанському міському суді було обладнано згідно всіх вимог, що зробило більш зручним роботу Служби та доступ громадян до суду.

З самого початку повномасштабного вторгнення агресора, протягом першого тижня, із п'ятнадцяти місцевих загальних судів Луганської області, десять опинились на території захопленій ворогом, а Лисичанський, Северодонецький, Рубіжанський міські та Кременський і Попаснянський районні суди Луганської області потрапили в зону активних бойових дій.

В результаті артилерійського обстрілу міста Северодонецька частково пошкоджено дах Северодонецького міського суду Луганської області.

В ході боїв за місто Рубіжне вибуховою хвилею пошкоджено частину

вікон Рубіжанського міського суду Луганської області.

Внаслідок вибуху і пожежі пошкоджено приміщення архіву Кременського районного суду Луганської області.

Складно щось говорити про перспективи під час війни, проте плани на майбутнє у нас є, і досить реальні.

Першочерговими завданнями, які постануть перед територіальним управлінням після перемоги над ворогом та повернення до свого основного міста розташування, будуть:

- відновлення роботи місцевих загальних судів Луганської області, забезпечивши їх всім необхідним, що було знищено ворогом або зникло внаслідок мародерства;
- ремонт даху будівлі Северодонецького міського суду, який пошкоджено в результаті артилерійського обстрілу;
- ремонт приміщення архіву Кременського районного суду, після пожежі внаслідок вибуху;
- ремонт та реконструкція будівлі Рубіжанського міського суду, в якому розміщено й територіальне управління, яку було пошкоджено внаслідок вуличних боїв, використавши проектно-кошторисну документацію по реконструкції будівлі, підготовлену до початку війни;
- проведення ремонтних робіт будівель інших судів, інформація про можливе руйнування яких поки відсутня.

На сьогоднішній день колектив територіального управління — це фахівці, які рухаються та дивляться в одному напрямку і вірять в Перемогу.

**ВИТРИМАЄМО,
ПЕРЕМОЖЕМО,
РОЗБУДУЄМО!**

Анна ДАНІЕЛЬ, керуючий «Адвокатського бюро Анни Даніель», адвокат, кандидат юридичних наук

«МИ, АДВОКАТИ, ЗАВЖДИ СТОЇМО НА ЗАХИСТІ ПРАВ ТА СВОБОД»

– Що принципово змінилось у роботі судів в зв'язку із воєнним часом, чи впливає війна на швидкість та об'єктивність правосуддя?

– Якщо аналізувати законодавство, то згідно вимог ч. 1 до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України.

Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється (ч. 2 ст. 26 вказаного Закону)[1].

Проте на практиці безперерйна робота судів в період війни забезпечується по-різному, в залежності від суду. Наприклад, робота районних судів столиці була частково паралізована. Через заборгованість Державної судової адміністрації за інтернет-послуги зупинено доступ суду до електронної пошти, підсистеми «Електронний суд», функціоналу автоматизованої системи документообігу суду. Та це не пов'язано з війною.

Чимало судів у різних областях України, де ведуться бойові дії, вимушено припинили роботу. Верховний Суд своїми розпорядженнями[2] змінив територіальну підсудність більше 100 судів, які не можуть працювати під час дії воєнного стану.

2 березня 2022 року Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану[3]. Зокрема, серед рекомендацій є така: по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Зброй-

них сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя. Тому, швидкість, звичайно, сповільнилася...

Щодо об'єктивності. Можливо, мені щастить, але з початку війни судді справедливо, відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства розглядають і вирішують судові справи, де я представляю інтереси клієнтів.

– Які перспективи вирішення справ щодо відшкодування збитків за пошкоджене майно внаслідок війни?

– Складне питання. Адже ми маємо справу з державою-терористом, що воює з цивільними об'єктами і мирним населенням. За підрахунками Центру протидії дезінформації при РНБОУ, кількість атак на цивільні об'єкти у 60 разів перевищує атаки на військові.

До речі, у серпні я проводила безкоштовний вебінар на цю тему, де ми детально розбирали все по деталях. Перспективи є. Заступник міністра юстиції Ірина Мудра на брифінгу 7 липня заявила, наприклад, що 350 млрд. доларів – активи Центробанку росії, які після закінчення війни союзники мають передати Україні

як репарації. І ця сума не є остаточною, оскільки західні країни також заблокували активи російських олігархів та бізнесу, які підтримують та фінансують режим кремля.

За дорученням Президента України Володимира Зеленського розроблено Fast Recovery план оперативної відбудови соціальної інфраструктури України, який уряд презентував на конференції в Лугано 4–5 липня. Це проект відновлення критично важливої пошкодженої інфраструктури із загальним бюджетом у майже 17,4 млрд. доларів.

Державні органи влади розробляють комплексні програми по відновленню українських міст, які зазнали руйнувань від рук російських окупантів.

З метою забезпечення компенсації громадянам України за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією рф та збору інформації для майбутніх позовів держави Україна до рф у зв'язку з військовою агресією рф розроблено законопроект № 7198.

Після його прийняття будуть затверджені процедури надання такої компенсації, правила роботи комісій, черговість отримання компенсацій.

Із аналізу тексту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та усталеної практики ЄСПЛ випливає наступне: необхідна умова для притягнення будь-якої держави-учасниці Конвенції до відповідальності за порушення прав, свобод, що передбачені нею – здійснення юрисдикції на відповідній території (подібний висновок було зроблено ЄСПЛ у справі «Ілашку та інші проти Молдови та росії»).

13 червня державна дума росії ухвалила закон, що дозволяє не виконувати рішення Європейського суду з прав людини, які вступають в силу після 15 березня 2022 року.

Тож на нас чекає довготривала боротьба і юридична війна, мистецтво ведення якої має свої особливості...

– Ще одна сфера, де, певно, відбулися зміни – сімейна. Чи доводиться Вам зараз займатися розірванням шлюбів, спорами щодо спадкування, виховання дітей тощо?

– З початку війни – це моя основна спеціалізація. Зросла кількість питань щодо укладення шлюбу і особливостей його розірвання під час війни.

Наприклад, цікава історія була у моєї клієнтки у м. Вишгород Київської області. Міський голова з початку березня реєстрував шлюби і видавав «свідоцтва» на звичайному папері з печаткою. Одружені пари лише згодом зрозуміли, що це була не зовсім державна реєстрація акту цивільного стану.

Розірвання шлюбу, розподіл майна подружжя, визначення порядку спілкування з дітьми, стягнення аліментів, усиновлення, позбавлення батьківських прав – це те, з чим ми наразі працюємо найбільше.

– Яких ще справ у адвокатів стало більше?

– З початку війни у нас побільшало сімейних та цивільних спорів, додалися кейси щодо прав ВПО і військовослужбовців.

– Як Ви ставитесь до ідеї відновлення військових судів та прокуратур в Україні?

– Згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус судів» судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом[4].

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, можна констатувати, що військові суди діють в усіх державах, які мають досить численні регулярні Збройні Сили (Великобританія, Ізраїль, США тощо). При цьому на території держав, які часто беруть участь у військових конфліктах (до прикладу, Ізраїль) чи мають очевидні проблеми із проявами сепаратизму (наприклад, Туреччина) такі суди діють постійно, а в Німеччині можливість їх створення передбачена лише в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 125 Конституції України у нашій країні суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану»[5] не передбачає утворення військових судів. У ньому лише передбачені певні особливості територіальної підсудності діючих судів загальної юрисдикції.

Також неможливим є їх створення – адже статтею 125 Конституції України заборонено створення надзвичайних та особливих судів[6].

Я підтримую ідею відновлення військових судів та прокуратур в Україні. Однак, зараз це неможливо. Запуск роботи нової військової судової юрисдикції зіштовхнеться із низкою фінансових, організаційних, кадрових проблем. Сьогодні судам, які і так перевантажені, складно впоратися з проблематикою військових правопорушень.

Вважаю, що в майбутньому наша правова система має бути пристосована до роботи в умовах воєнного часу. Тож треба буде аналізувати міжнародний досвід і напрацьовувати необхідні відповідні зміни до законодавства.

– На Вашу думку, які перспективи України щодо вирішення військових злочинів в міжнародних судах?

– Ще у квітні Президент України оголосив про створення спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу. Суть механізму – спільна робота національних та міжнародних фахівців: слідчих, прокурорів та суддів. Цей механізм, на думку Президента, допоможе Україні та світу притягнути до конкретної відповідальності усіх причетних.

Вчинені росіянами злочини є безпрецедентними в нашій історії, тому наша правоохоронна система має чимало викликів і завдань, і працює над збиранням доказів та розслідуванням злочинів.

Україна не є країною-членом Міжнародного кримінального суду, бо не ратифікувала Римський Статут. Втім, правові підстави для розслідування міжнародних злочинів цим судом є. Тому надія велика.

Крім того, думаю, що буде створено Спеціальний трибунал для покарання за злочин агресії РФ проти України.

Міжнародні злочини не мають строків давності щодо притягнення до відповідальності, тож усі винні рано чи пізно будуть покарані.

– Чи відома вже якась практика ЄСПЛ щодо «воєнних» заяв із України?

– Міжнародний кримінальний суд у Гаазі має намір висунути перші звинувачення в можливих російських військових злочинах в Україні вже взимку.

– А чи можна прогнозувати, що в Україні у зв'язку із навантаженням на судову систему зросте популярність медіації?

– Основним органом в Україні, який вирішує спори, є суд. Та 16 листопада 2021 року був прийнятий Закон України «Про медіацію», який набрав чинності 15 грудня 2021 року[7]. Завдяки цьому з'явилася реальна можливість врегульовувати спори, не звертаючись

до суду. Популярність медіації, звісно, зростає, адже вирішення спорів в позасудовому порядку є простішим, доступнішим, швидшим і дешевшим.

– Як швидко Ви змогли як адвокат адаптуватися до нових умов роботи?

– Із березня надавала письмові та онлайн-консультації, а у квітні вже представляла інтереси клієнтів в судах.

– Чи часто берете соціальні проекти, працюєте pro bono?

– Досить часто. Навесні адвокати об'єдналися у волонтерський рух «Адвокати ЗСУ», до якого я одразу долучилася й надаю безкоштовну правову допомогу військовослужбовцям і членам їхніх сімей. Правовий захист військовослужбовців ЗСУ – надважливе питання, і ми активно допомагаємо.

– Які нові місії та ролі отримала адвокатура у воєнний час?

– На адвоката, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», покладено здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Нічого іншого.

Воєнний стан – особливий правовий режим, за якого можливим є тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Однак, незважаючи на всі складнощі, права людини підлягають виключній охороні. Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Із запровадженням воєнного стану особливо нічого не змінилося, адже ми, адвокати, завжди стоїмо на захисті прав та свобод людини і громадянина. ■

[1] https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/389-19#n199	
[2] https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/	
[3] http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsublicuvava-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu	
[4] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n11	
[5] https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/389-19#n199	
[6] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4768	
[7] https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-20#Text	

Олег ПРУДИВУС, голова Запорізького окружного адміністративного суду, суддя

ЗАПОРІЗЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

Запорізький окружний адміністративний суд є одним із наймолодших судів в Україні, проте вже сьогодні можна констатувати його становлення й оформлення як судової установи зі значними надбаннями та власною історіографією.

Історія створення Запорізького окружного адміністративного суду як юридичної особи — органу державної влади нерозривно пов'язана з Указом Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» від 16 листопада 2004 року № 1417/2004, оскільки саме цим нормативно-правовим актом в Україні була започаткована система окружних та апеляційних адміністративних судів, відповідно до якого Запорізький окружний адміністративний суд увійшов до складу Дніпропетровського апеляційного адміністративного округу.

Запорізький окружний адміністративний суд став першим судом

загальної юрисдикції в Запорізькій області, який спеціалізується виключно на розгляді адміністративних справ.

Відповідно до Указу Президента України від 16 травня 2007 року № 417/2007 «Про кількісний склад суддів адміністративних судів» у Запорізькому окружному адміністративному суді штатна чисельність суддів становить 28 осіб.

Першим суддею, а згодом і першим головою Запорізького окружного адміністративного суду, у 2007 році був призначений Прудивус Олег Васильович.

04 жовтня 2007 року Запорізький окружний адміністративний суд зареєстровано як юридичну особу — орган державної влади.

Процесуальну діяльність з розгляду адміністративних справ Запорізький окружний адміністративний суд розпочав в грудні 2008 року.

КАДРОВИЙ СКЛАД

Кількісний та якісний склад суддівського корпусу Запорізько-

го окружного адміністративного перебуває у перманентному розвитку. Чимало суддів, які розпочинали свою суддівську діяльність у Запорізькому окружному адміністративному суді, були переведені до інших судів, а саме:

1) суддів Запорізького окружного адміністративного суду Малиш Наталію Іванівну та Щербака Андрія Анатолійовича на підставі Постанови Верховної Ради України від 22.12.2011 № 4240-VI «Про обрання суддів» обрано на посади суддів Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду;

2) суддю Запорізького окружного адміністративного суду Янюк Олену Сергіївну на підставі Указу Президента України від 06.06.2011 № 644/2011 «Про переведення суддів» переведено на роботу на посаду судді Господарського суду міста Севастополя;

3) суддю Запорізького окружного адміністративного суду Авдеева Максима Петровича на підставі Указу Президента України від

07.11.2013 № 619/2013 «Про переведення суддів» переведено на роботу на посаду судді окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим;

4) суддю Запорізького окружного адміністративного суду Фещенко Юлію Віталіївну на підставі Указу Президента України від 06.11.2014 № 853/2014 «Про переведення суддів» переведено на роботу на посаду судді Господарського суду Дніпропетровської області;

5) суддю Запорізького окружного адміністративного суду Недашківську Катерину Михайлівну на підставі Указу Президента України від 14.02.2015 № 83/2015 «Про

переведення суддів» переведено на роботу на посаду судді Рівненського окружного адміністративного суду;

6) суддю Запорізького окружного адміністративного суду Горобцову Ярославу Володимирівну на підставі Указу Президента України від 23.01.2016 № 20/2016 «Про переведення суддів» переведено на роботу на посаду судді Київського окружного адміністративного суду.

Також Запорізький окружний адміністративний суд за десять років процесуальної діяльності надбав суддів, які самовіддано працювали на займаній посаді, зробили значний внесок у розвиток незалежного і неупередженого вітчизняного

судочинства, та були звільнені у відставку. До них належать Каракуша Сергій Миколайович, Матяш Ольга Віталіївна, Нестеренко Людмила Олексіївна, Нечипуренко Олександр Михайлович.

Колектив Запорізького окружного адміністративного суду завжди був та залишається єдиним, закладеним організмом, підпорядкованим загальній меті — відправленню правосуддя, а також ефективному захисту прав, свобод та інтересів громадян, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Судді Запорізького окружного адміністративного суду якісно та професійно виконують покладені на них обов'язки, постійно працюють над підвищенням власного професійного рівня і ділової кваліфікації.

Зокрема, судді Конишева О. В., Прудивус О. В., Чернова Ж. М., Калашник Ю. В., Мінаєва К. В. мають науковий ступінь кандидата юридичних наук. При цьому, суддя Прасов О. О. має науковий ступінь доктора юридичних наук. Трьом суддям (Прудивусу О. В., Конишевій О. В., Прасову О. О.) присвоєно вчене звання доцента. Окрім того, науковий ступінь кандидата юридичних наук мають деякі працівники апарату суду.

Вельми наочною для усвідомлення якісних здібностей суддів Запорізького окружного адміністративного суду та працівників суду є відповідна статистична інформація.

Так, всі судді мають повну вищу освіту, п'ять суддів (25%) мають по дві повні вищі освіти.

Варто акцентувати на надзвичайно широкому спектрі напрямків освіти, оскільки 20 суддів мають лише юридичну освіту. При цьому, 5 суддів, окрім юридичної освіти, мають й інші, а саме: 2 судді — гуманітарну освіту; 2 судді — економічну освіту; 1 суддя — технічну освіту.

Серед них 7 магістрів права, 13 спеціалістів в галузі права, 5 спеціалістів в інших галузях.

Що стосується апарату суду, то з 57 державних службовців 48 осіб мають повну вищу освіту (84,2%), а саме: 40 осіб мають одну повну вищу освіту (70,2%), 8 осіб — мають дві вищі освіти (14%); 2 особи — отримують другу вищу освіту (3,5%); 7 осіб мають неповну вищу освіту (12,3%) та 2 — середню, середню спеціальну (3,5%).

За напрямками освіти: юридичну освіту мають 47 державних службовців; гуманітарну — 3, економічну — 7; технічну — 5; іншу — 1. Серед них 10 магістрів права, 2 магістра в інших галузях, 28 юристів спеціалістів, 13 спеціалістів в інших галузях, 8 бакалаврів в галузі права.

Всі помічники суддів, працівники патронатної служби мають повну вищу юридичну освіту. Серед них 7 магістрів права, 10 спеціалістів. 2 працівникам патронатної служ-

би присуджено науковий ступінь кандидата юридичних наук.

На всіх етапах становлення та розвитку Запорізького окружного адміністративного суду як органу державної влади важливу роль в здійсненні кадрового забезпечення його суддівського корпусу завжди відігравали працівники апарату суду.

Протягом 2007–2013 років сімох працівників апарату суду призначено на посаду судді, з яких: помічників суддів Артоуз О. О., Конишеву О. В., Татарінова Д. В., Калашник Ю. В., Киселя Р. В., Максименко Л. Я. — на посаду судді Запорізького окружного адміністративного суду, начальника відділу правової та аналітично-статистичної роботи Гасанбекова С. С. — на посаду судді Новомиколаївського районного суду Запорізької області.

Історична значущість створення Запорізького окружного адміністративного суду полягає в тому, що із його появою в Запорізькій області

був закріплений механізм реалізації юридичних гарантій захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

ДОРОГОВКАЗ У ДІЯЛЬНОСТІ

На тлі державницьких трансформаційних процесів Запорізький окружний адміністративний суд засвідчив свою фундаментальну роль у загальнодержавній концепції утвердження незалежності судової влади в Україні. Як до судової реформи, так і після завершення її активної фази, ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень є наріжним каменем та ідеологічною метою у процесуальній діяльності Запорізького окружного адміністративного суду. ■

Максим ДИРДІН, народний депутат України, голова підкомітету з питань політичної реформи та конституційного права Комітету з питань правової політики, постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України

**«НЕОБХІДНІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ,
ЩОБ ПІДВИЩИТИ ЕФЕКТИВНІСТЬ
СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ»**

— Максиме, віднедавна Ви виконуєте місію представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України. Як вважаєте, КСУ потребує реформ?

— Ми всі знаємо про відповідні висновки Венеційської комісії з цього приводу, про позицію наших міжнародних партнерів. Коротко суть їхніх закликів і рекомендацій зводиться до такого: Конституційний Суд потребує серйозної реформи, в першу чергу, зміни процедури призначення суддів, деполітизації від інших суб'єктів влади. Для цього наразі і відбувається оновлення порядку формування КСУ.

Реформа КСУ є складовою комплексного процесу реформування судової системи. Але скажу відверто — представники цієї гілки влади, та й пересічні користувачі судової системи, вже трохи втомилися від слова «реформа». Складається враження, що судова реформа — це щось вічне і нескінченне.

Мені більше до вподоби термін «удосконалення». Вже багато зроблено на цьому шляху, є позитивні зрушення, реальні практичні кроки і суттєві результати.

Але необхідно говорити і про законодавчі проблеми, які були створені в Україні.

— Для вирішення законодавчих проблем необхідно змінювати законодавство. Поговоримо про резонансний законопроект 8296, навколо якого не вщухають дискусії. Чи можете чітко назвати його переваги та недоліки?

Законопроект 8296 покликаний забезпечувати реалізацію гарантій незалежності суддів, мінімізувати ризики незаконного впливу на суддів особами, які займають адміністративні посади в судах, відновити довіру суспільства до судової влади та підвищити якість системи правосуддя.

Переваги законопроекту:

- удосконалено порядок обрання голів судів — завдяки можливості призначення їх головою Верховного Суду у разі, якщо збори суддів самостійно не можуть обрати кандидатів на адміністративні посади упродовж двох місяців з моменту виникнення вакантної посади;
- представлено інший підхід до кількості голів суддів відповідного суду під час таємного голосування (запропоновано голосування проводити, зважаючи на фактичну кількість суддів відповідного суду). Ми всі знаємо, що часто складаються ситуації, коли на голосування деякі судді не з'являються, а це у свою чергу призводить до неприйняття рішень і за-

тягування процесу обрання керівництва суду та інших негативних процесів;

- запропоновано альтернативний механізм дострокового звільнення суддів з адміністративних посад: судді, які перебувають на адміністративних посадах, можуть бути достроково звільнені з посади головою Верховного Суду за ініціативою не менш як однієї третини від фактичної кількості суддів відповідного суду у разі відсутності певної кількості голосів під час голосування;
  - розширено підстави припинення повноважень судді на адміністративній посаді (доповнено перелік тимчасовим відстороненням судді від здійснення правосуддя);
  - встановлено обмеження щодо перебування судді на адміністративній посаді (суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, незалежно від того, коли і відповідно до якого закону його було обрано (призначено) на цю посаду, якщо інше не передбачено законом). Удосконалення цієї норми потрібне для недопущення можливості бути переобраним на адміністративну посаду навіть після закінчення граничного терміну в два строки поспіль, тому що чинне законодавство не містить механізму унеможливлення маніпулювання даною нормою;
  - передбачено можливість продовження строку повноважень діючого судді на адміністративній посаді на строк дії воєнного стану та 90 днів після його припинення чи скасування у період дії воєнного стану в територіальній громаді, на території якої велися або ведуться бойові дії, і на виборах на адміністративні посади в судах, де жоден із суддів відповідного суду не виявив бажання займати таку посаду.
- Стосовно доопрацювань, які необхідні законопроекту: потрібно передбачити чіткі критерії, за якими голова Верховного Суду буде обирати делегованих на призначення суддів-кандидатів на відповідну адміністративну посаду.
- 04.01.2023 у Верховній Раді зареєстровано альтернативний законопроект 8296-1, яким пропонується не вирішення нагальних проблем, які зараз існують у судовій владі, а лише розтягування у часі даних проблем. Пропонується наступне: «У разі якщо збори суддів самостійно не можуть обрати голову місцевого суду, його заступника,

голову апеляційного суду, його заступника, голову вищого спеціалізованого суду, його заступника на адміністративну посаду упродовж одного місяця з моменту виникнення вакантної посади, повноваження голови суду, заступника голови такого суду виконує найстарший за віком суддя цього суду до обрання на відповідну адміністративну посаду на зборах суддів цього суду відповідного судді, але не більше ніж 180 календарних днів з дня початку виконання повноважень.

У разі якщо збори суддів після закінчення 180-денного строку виконання найстаршим за віком суддею цього суду повноважень голови суду, заступника голови самостійно не можуть обрати на вакантну адміністративну посаду суддю, повноваження голови суду, заступника голови такого суду виконує наступний за віком суддя цього суду до обрання на відповідну адміністративну посаду на зборах суддів цього суду відповідного судді, але не більше ніж 180 календарних днів з дня початку виконання повноважень».

Дані зміни можуть стати нескінченним механізмом, який не вирішить основної проблеми, що існує на даний час.

– Невже втілення законопроекту ніяк не вплине на показники бюджету?

— Дійсно, реалізація проекту не потребуватиме додаткових витрат з державного та місцевих бюджетів, тому що запропоновані такі механізми, які не потребують додаткових видатків із бюджету.

– Яку проблему вирішує можливість призначення суддів на адміністративні посади головою Верховного Суду? Вважаєте, за старим Законом вірогідна відсутність єдності під час обрання на посади шляхом суддівських зборів?

— Уже досить давно існує проблема тривалого необрання зборами суддів голови суду чи його заступника (заступників), а також неможливість дострокового звільнення таких осіб у зв'язку із внутрішніми конфронтаціями в певних судах, а це, у свою чергу, впливає на якість роботи суду в цілому та справляння якісного правосуддя безпосередньо.

З метою врегулювання даної проблеми у 2021 році Президентом України було підписано Указ «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», в якому особливу увагу звернено на напрями та заходи щодо покращення доступу до правосуддя, зокрема і щодо органів суддівського врядування та самоврядування, а саме запровадження порядку призначення суддів на адміністративні посади в судах із переліку кандидатур, які розглядалися на зборах суддів, у випадку тривалого необрання зборами суддів голови суду чи його заступника (заступників).

Процес обрання суддів на адміністративні посади залишиться тим самим, але до нього буде застосовано додатковий фільтр. Суддів на адміністративні посади будуть обирати судді відповідного суду, але з подальшим з подальшим призначенням головою Верховного Суду. Цей механізм і буде додатковим фільтром перевірки кандидатів на адміністративні посади. А у разі, якщо збори суддів самостійно не можуть обрати кандидатів на адміністративні посади упродовж двох місяців з моменту виникнення вакантної посади, їх уже призначає голова Верховного Суду із переліку кандидатур, які розглядалися на зборах суддів відповідного суду.

Це дозволить мінімізувати ризики, коли суддя хоче обратися головою суду чи заступником, він має «сподобатися» більшості колективу, а коли обрався керівником суду — продовжувати зберігати «добру поведінку» перед колегами, щоб потім обратися на другий термін або щоб не зняли достроково.

На мій погляд, такий підхід дозволить підвищити ефективність роботи суду та системи правосуддя в цілому.

– Відомо, що важливою гарантією забезпечення внутрішньої незалежності суддів є запровадження з 2014 року принципу виборності всіх адміністративних посад у судах всіх рівнів, що зумовило передання повноважень щодо обрання голів судів та їхніх заступників суддям відповідного суду, що у свою чергу унеможливило будь-який зовнішній вплив на цей процес. На Вашу думку, можливість впливу на ці рішення з боку голови ВС сприятимуть довірі до судової влади, яку новий закон покликаний відновити?

— Знову ж таки, хочу наголосити на тому, що процедура обрання суддів на адміністративні посади не замінюється на процедуру призначення. Призначення — це, можна сказати, додаткова процедура перевірки уже обраних кандидатур.

А якщо протягом тривалого часу збори суддів не можуть обрати осіб на адміністративні посади, тоді буде спрацьовувати запасний механізм врегулювання цієї проблеми — призначення головою Верховного Суду такої особи, наголошу — із переліку кандидатур, які розглядалися на зборах суддів відповідного суду.

Хочу звернути увагу на те, що голова Верховного Суду ніяк не впливатиме на вибір зборами суддів кандидатів на адміністративні посади, він призначатиме особу з переліку кандидатів, обраних зборами суддів. А якщо ми зможемо забезпечити ефективний механізм обрання (призначення) суддів на адміністративні посади, то ми зможемо підвищити і довіру до судової влади, тому що якісне законодавче регулювання питання зайняття суддями адміністративних посад прямо впливає на якість організації роботи суду, створення належних умов для здійснення судочинства та утверджує авторитет судової влади в суспільстві.

– У пояснювальній записці до законопроекту вказано, що законодавчі зміни мають на меті перезапуск та оновлення принципів діяльності судової системи. Можете уточнити, як це відбуватиметься на практиці?

— З метою перезапуску, оновлення принципів діяльності судової системи, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та внесені зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». А метою законопроекту 8296 є забезпечення реалізації гарантій незалежності суддів, мінімізації ризиків незаконного впливу на судів особами, які

займають адміністративні посади в судах, підвищення довіри суспільства до судової влади та якості системи правосуддя в цілому.

– Ви вважаєте, що можливо забезпечити відправлення правосуддя в умовах воєнного стану, з огляду на обмежене фінансування?

— Вважаю, що відправлення судочинства в умовах воєнного стану є необхідним, щоб забезпечити гарантоване Конституцією України право особи на захист своїх прав і свобод людини і громадянина в судовому порядку. А це, як ми вже знаємо, є основою правової держави.

– Законодавча техніка та процес зараз на задовільному рівні?

— Протягом нинішнього скликання мені довелося брати участь у розробленні певних проектів законів, значна частина з яких на сьогодні є складовою українського законодавства, деякі законопроекти досі чекають на розгляд у парламенті.

Але працюючи із масивом законодавчих актів, особливо базових законів, починаеш розуміти не лише складність розроблення та погодження законопроектів, а й складність та суперечливість їх застосування.

Питання законодавчої техніки є актуальним протягом усіх дев'яти скликань парламенту. І нинішнє скликання не є винятком. Так, бувають і помилки. Скажу відверто, ті умови, у яких працює парламент та «творються» закони, іноді не дозволяє врахувати усі вимоги до правильного написання юридичних норм. Але ми над цим працюємо.

Необхідність врегулювання правил законодавчої техніки назріла давно, ще з 1992 року. Наразі ми на фінішній прямій — у Верховній Раді нарешті, за весь час незалежності вперше, я сподіваюся, буде ухвалено так би мовити «закон про закони» — Закон про правотворчу діяльність. Це стане потужним фундаментом для якісного законодавчого процесу.

– Юристи часто стверджують, що у Верховній Раді повинно бути якомога більше професійних правників. Ви погоджуєтесь з цим?

— Переконалий, що у Верховній Раді України 9-го скликання є достатньо багато професійних юристів.

Ось наприклад, Комітет з питань правової політики, який складається із народних депутатів-фахівців з багаторічним досвідом у сфері права, докторів та кандидатів юридичних наук. У нас в Комітеті потужний склад правників, які мають професій-

— Як допомагає професійний досвід особисто Вам працювати народним депутатом?

— Я за освітою юрист, маю практичний досвід адвокатської та наукової діяльності. Мій професійний досвід практикуючого адвоката сформував у мене одну з таких важливих рис, як увага до деталей. Це допомагає у роботі над законопроектами, особливо над складними питаннями під час підготовки поправок до другого читання.

Практичний юридичний досвід дозволяє розуміти проблематику зсередини, пропонувати шляхи їх вирішення та мінімізувати юридичні ризики. У будь-якому випадку, професійний досвід дозволяє на рівні Комітету та парламенту брати участь у підготовці законопроектів. Але остаточне рішення за парламентом, де депутатами є не тільки юристи.

Коли Україна стане правовою державою?

З проголошенням Незалежності України, а пізніше й з ухваленням Конституції, наша держава була визначена як суверенна, демократична, правова і соціальна держава.

Правова держава — це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує

ний рівень та авторитет. Безумовно, це допомагає у законопроектній роботі. Але в цьому є й інша сторона — фаховість правників приводить іноді до занадто тривалих дискусій та обговорень між членами Комітету. Особливо, коли розглядаються надважливі законопроекти. До прикладу, засідання Комітету, на якому розглядали законопроекти стосовно конкурсного відбору суддів Конституційного Суду України, тривало близько 5-ти годин. Це довго, але фахово.

Так, у Верховній Раді України мають бути юристи, які професійно розуміються на правових питаннях, володіють практичним досвідом. Але з досвіду парламентської роботи можу сказати, що мають бути й інші фахівці, які також можуть допомогти юристам розібратися в інших питаннях, де вони не є спеціалістами.

і функціонує в громадянському демократичному суспільстві на підставі соціально-справедливого права, і в якій на його основі реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства в цілому, де держава і людина несуть взаємну відповідальність. Іншими словами, правова держава — це держава в якій забезпечується максимальний захист прав і свобод людини.

Сьогодні в Україні триває війна, але, незважаючи на нинішні складні умови, вона продовжує модернізацію своєї системи національної безпеки. Це дає змогу гарантувати захищеність інтересів держави, суспільства й особи від внутрішньої та зовнішньої загрози. А це найвищий прояв правової держави. **■**

ДЕРЖАВНА ЗРАДА ТА КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПЕРШІ ВИРОКИ

Укrajнські суди ухвалили низку вироків за державну зраду та колабораційну діяльність, а також за пропаганду війни. Серед засуджених — як цивільні мешканці, що пішли на співпрацю з росіянами, так і представники незаконних збройних формувань «ЛНР», «ДНР». Частина з них — військові, яких взяли в полон під час звільнення Харківщини у вересні цього року.

ВИРОК ЗА ІНФОРМАЦІЮ ДЛЯ РОСІЯН

Мешканця Київщини Юрія Зайцева Шевченківський районний суд визнав винним у державній зраді. Суд встановив, що Зайцев контактував із представниками російських спецслужб, які через Телеграм давали йому завдання дізнаватися локації важливих військових об'єктів.

Згідно з вироком, ще на початку повномасштабного вторгнення,

26 лютого, засуджений передав росіянам інформацію про те, що працівники Міністерства оборони України знищують свою документацію. На підтвердження цього додав фото.

Пізніше російські спецслужбовці зацікавилися розташуванням Київського заводу автоматики, госпіталю МВС України, Штабу Сухопутних військ ЗС України. Суд встановив, що цю інформацію зібрав та передав росіянам саме Зайцев.

А ще, йдеться у вирокі, засуджений передав локацію Інституту ядерних досліджень НАН України у Києві та військової частини, де базувалися бійці Національної гвардії.

Сам Зайцев у суді свою провину не заперечував. Лише наголосив, що на момент, коли він передавав дані про військову частину в Гостомелі, місто було окуповане росіянами. Згідно з обвинувальним актом, це відбулося 3 березня, тоді місто дійсно було під окупацією.

Розкаяння Зайцева суд розцінив як пом'якшуючу обставину. Однак, призначив йому 15 років ув'язнення з конфіскацією майна.

ВИРОКИ ЗА УЧАСТЬ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

Той же Шевченківський суд Києва ухвалив ще 8 вироків щодо представників так званих «ЛНР» та «ДНР».

Зокрема, вирок отримав снайпер Олексій Мимріков, уродженець Харківщини, який ще в 2014 році вступив до «Народного ополчення Донбасу», живучи у Сніжному Донецької області. А після повномасштабного вторгнення РФ пішов на службу до «127 стрілецького полку першого армійського корпусу народної міліції «ДНР» в спеціальний взвод снайперів. 3 лютого по липень цього року воював на Херсонщині та Миколаївщині, мав «СВД» та «автомат Калашникова». В полон потрапив біля міста Лозова в Миколаївській області.

Суд засудив Мимрікова до 12 років тюрми.

Ще один засуджений, Олександр Абражан, воював з 2019 року. Тоді він добровільно вступив до «шостою батальйону територіальної оборони «ДНР» на посаду радіотелефоніста управління роти. А з 24 лютого воював на Донеччині — в районі міст Авдіївка та Ясинувата. 11 вересня потрапив у полон. Суд призначив

йому покарання у вигляді 13 років позбавлення волі.

На рік менше отримав **Євген Коротич**. З 2017 року він працював в так званому «управлінні геології та геоecології» самопроголошеної «ДНР», а 24 лютого добровільно мобілізувався. Так само, як і Мимріков, воював на Миколаївщині та Херсонщині — був зв'язківцем, поки не потрапив до полону. Його засудили до 12 років тюрми.

Ще п'ятеро засуджених взяли в полон на Харківщині в вересні цього року під час звільнення області:

- Сергій Кучеров. Артилерист, що брав участь у боях на Харківщині. Почав служити в «армії ЛНР» в 2017 році. Суд призначив йому 12 років тюрми;
- Олександр Артеменко. Гранатометник, що служив в «армії ЛНР» з 2014 року. Отримав 12 років ув'язнення.
- Сергій Шарафутдінов. Підписав «контракт» з «армією «ЛНР» у 2019 році. Після 24 лютого воював на Харківщині. Біля села Вовчий Яр чергував на блокпосту та перевіряв реєстрацію у місцевих жителів. Отримав аналогічне покарання — 12 років тюрми.
- Євген Крохмальов. Підписав контракт у серпні в Луганську. Служив у парашутно-десантному полку та брав участь у боях на Харківщині. Покарання — 15 років ув'язнення.
- Олександр Гасанов. З 2017 року служив у «Козачому полку ім. Платова». Був «стрільцем» та воював у Харківській області. Отримав 12 років ув'язнення.

ВИРОКИ ЗА ВИПРАВДОВУВАННЯ ВІЙНИ

Ще кілька вироків стосуються виправдовування збройної агресії

рф. Здебільшого це повідомлення у заблокованих в Україні соціальних мережах, таких як «Однокласники» чи «Вконтакте».

Зокрема, в одній зі справ суд встановив, що житель Миколаївщини викладав у соцмережу картинку з написами «Бандерівцям смерть» та поширював дописи на підтримку військових рф. А мешканка Харкова отримала вирок за те, що публічно в соцмережі називала українських військових «нацистами» та «фашистами».

Серед засуджених є і адміністратор Telegram-каналу, який поширював антиукраїнські матеріали. Зокрема, про «подвиги російських військових» в Україні. Паралельно засуджений працював приймальником в одному з харківських відділень «Нової пошти».

Зазначимо, що жоден з обвинувальних вироків за виправдовування збройної агресії рф не містить покарання, пов'язаного з реальним позбавленням волі. Усі вирокі у цій категорії справ передбачають випробувальний термін.

Тим часом до судів продовжують надходити справи щодо воєнних злочинів російських військових в Україні.

Соратник Рамзана Кадірова Данило Мартинов став фігурантом кримінальної справи щодо порушення законів та звичаїв війни. Мартинов працює на посаді заступника начальника управління федеральної служби військ національної гвардії рф по Чеченській республіці.

За даними СБУ, 5 березня Мартинов особисто керував захопленням Бородянського психоневрологічного інтернату з геріатричним відділенням. «За його наказами було взято в заручники майже 500 осіб (пацієнти диспансеру, персонал та місцеві мешканці), з-поміж яких — більше сотні лежачих хворих. Підходи до будівлі були заміновані, а сам інтернат пере-

творено у вогневу позицію окупантів», — йдеться у повідомленні СБУ. Також відомо, що Мартинов керує службою безпеки Кадірова після того, як той відмовився від охорони ФСБ.

Антон Струєв — командир мотострілецької роти 15-ої «миротворчої» бригади 2-ої гвардійської загальновійськової армії. Його обвинувачують у жорстокому поводженні з цивільним населенням під час окупації Броварського району. Як повідомляла СБУ, Струєв нібито видавав наказ розстріляти цивільних. Це відбулося у селі Заворичі. За версією обвинувачення, тоді військові РФ перебували в будинку місцевого мешканця та допитували його. У цей час повз проїжджав інший мешканець села. За наказом Струєва росіяни почали стріляти в чоловіка і поранили його, та потерпілий вижив. Струєву інкриміноване «порушення законів та звичаїв війни».

Російського військового, який в одному з ірпінських будинків зробив селфі на Polaroid (камера миттєвого друку), журналісти ідентифікували у травні завдяки технологіям OSINT. Вони встановили, зокрема, що Павлу Пілантову, якого зображено на знімку, 26 років, він спортсмен, займався академічним веслуванням і був лауреатом премії уряду Санкт-Петербурга «за досягнення високих спортивних результатів».

За даними обвинувачення, Павло Пілантов — військовий 104-го гвардійського десантно-штурмового полку. Саме цей підрозділ займався зачисткою Ірпеня в березні цього року. Відомо, що з квартири, де Пілантов зробив своє фото, зникли цінні речі, а отже йдеться про порушення законів та звичаїв війни.

Це не перша справа щодо російських військових, які контролювали Ірпінь, Бучу та інші населені пункти Київщини.

Обвинувачених у подібних справах судять заочно (in absentia).

Як відзначають юристи та судді, важливим моментом у заочних провадженнях є повідомлення обвинувачених про судовий розгляд. При цьому відомі випадки, коли журналісти-розслідувачі встановлюють контакти обвинувачених, однак ані адвокати, ані суд не знаходять можливості зв'язатися з ними, а повідомляють обвинувачених через традиційні засоби — повідомлення в ЗМІ та на сайті Офісу Генерального прокурора. Оскільки неналежне повідомлення обвинуваченого про судовий розгляд може дати привід для звернення засуджених зі скаргами проти України в Європейський суд із вимогами встановити порушення їхніх прав, процедури судового розгляду за відсутності обвинуваченого мають забезпечувати дотримання гарантій справедливого судочинства.

За матеріалами ГО «Медієна ініціатива за права людини»

Ольга СТУПАК, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

**«ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ
ЗАГАРТОВУЄТЬСЯ, ПРАЦЮЮЧИ
В НАДСКЛАДНИХ УМОВАХ»**

— Як змінювались Ваші уявлення про роботу ВС від початку його роботи до сьогодні? Чи вплинув час на особисту професійну мотивацію?

— Завдяки нашому спілкуванню я вперше замислилась над цими питаннями.

На початку роботи ВС у 2017 році мене, як і багатьох суддів КЦС ВС, напевно, хвилювало питання, як швидко розглянути близько 55 000 справ, переданих нам у спадок від ВСУ та ВССУ, забезпечуючи таку очікувану від нового ВС якість судових рішень та єдність судової практики. При тому, що в першому доборі, нагадаю, у КЦС ВС прийшло лише 30 суддів, 4 з яких ми делегували до Великої Палати ВС. Було непросто, майже всі працювали по 10–12 годин 6 днів на тиждень, але результати статистики говорять самі за себе, КЦС ВС достойно справився із цим непростим викликом.

Перші два роки роботи ВС були також яскраві для мене тим, що завдяки процесуальним повноваженням Великої Палати у правозастосуванні в деяких категоріях справ були сформовані нові підходи шляхом відступу від висновків ВСУ. Ми іноді отримували від Великої Палати неочікувані висновки в частині визначення юрисдикції певних справ, проте всі працювали натхненно.

З приходом у другій половині 2019 року суддів другого добору ВС отримав нову кров, нові думки, нові ідеї та бачення, тому судова практика також продовжувала розвиватись. Прогнозовано, що чим більше ставало суддів, тим ускладнювалося завдання забезпечення єдності судової практики. Тут можна пригадати відомий юридичний жарт: у двох юристів — три думки.

За п'ять років мої уявлення про роботу ВС змінювались, напевно, лише в контексті використання здобутого досвіду з метою напрацювання механізмів підвищення ефективності роботи суду та вдосконалення алгоритмів забезпечення єдності практики. Процесуальний закон надає для цього певні можливості, важливо ними користатись.

Щодо впливу часу на особисту професійну мотивацію, то вона не послабилась, а навпаки, тільки набула нових напрямків. На рівні з бажанням, яке я мала під час конкурсу до ВС, — займатись улюбленою роботою та вдосконалюватись у цьому, — робота в ВС та відповідний етап професійного розвитку додали також бажання ділитись досвідом, тому активно викладаю в НШСУ, хочу, щоб рішення ВС високо оцінювались та сприймались не тільки учасниками процесу та суспільством, а й нашими колегами із першої та апеляційної інстанції, оскільки це допоможе у забезпеченні єдності

судової практики. Якщо судді першої та апеляційної інстанції не сприймають (не погоджуються) із рішеннями ВС, то ні про яку єдність практики мова не може йти. Корисним також бачу спілкування з професійними юристами — адвокатами в рамках різних заходів, що також дозволяє вдосконалювати практику та бачити проблеми реальних життєвих ситуацій не тільки за матеріалами справ, які не завжди відображають усі обставини.

На початку роботи ВС багато часу приділяли вдосконаленню написання судових рішень. Можливо, я помиляюсь, але за ці роки за моїм спостереженням рішення ВС набирають все більше і більше обсягу. Думаю, що настав час попрацювати над тим, щоб рішення ВС, не втрачаючи свою вмотивованість, ставали більш лаконічними та легшими у прочитанні.

— Наскільки ефективно ВС виконує роль формування єдиної судової практики, в якій сфері це вдається найкраще?

— ВС встиг попрацювати лише два роки в умовах нових процесуальних кодексів, як законодавець запровадив зміни в процесуальне законодавство, і найістотніші зміни стосувались саме процедури перегляду справ у касаційному порядку. Будь-які зміни у процесуальному законодавстві на практиці потребують певного періоду «налаштування», що також не може не відобразитись на єдності правозастосування. Безумовно, що усі 5 років ВС намагається забезпечувати єдність судової практики, використовуючи процесуальні механізми: передача справ на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати.

Зміни процесуального законодавства, що набрали чинності з 8 лютого 2020 року, зменшили обсяг справ, які могли бути передані на розгляд Великої Палати, завдяки зміні таких процесуальних підстав.

Найбільш істотними змінами, які, на мою думку, вплинули на здатність ВС забезпечувати сталість та єдність судової практики, стали зміни підстав касаційного оскарження та визначення меж розгляду справи судом касаційної інстанції. На моє глибоке переконання (і тут я не претендую на те, щоб бути істиною в останній інстанції), ефект від зміни цих ключових процесуальних категорій на практиці мав діаметрально протилежні наслідки, ніж мета, яку переслідував законодавець. Законодавець відійшов від усталених та зрозумілих підстав касаційного оскарження, таких як неправильне застосування норм матеріального та процесуального права, обтяживши такі підстави складними умовами, як то: неврахування висновку ВС щодо

застосування норми права у подібних правовідносинах, обґрунтована необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові ВС, відсутність висновку ВС та інше.

Наслідком таких змін стало те, що якісно складена касаційна скарга, яка відповідає вимогам процесуального закону щодо підстав касаційного оскарження, — це рідкість. Найскладнішим у цій ситуації є знайти (визначити) справу з подібними правовідносинами. Саме об цю скеля з назвою «висновки у справі з подібними правовідносинами» розбиваються більшість сподівань осіб, які звертаються до суду касаційної інстанції. А ті справи, які допущені до касації та пройшли жорнова касаційних фільтрів, переглядаються лише в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження (усічена касація). Тому іноді очевидні помилки судів попередніх інстанцій у правозастосуванні не можуть бути виправлені судом касаційної інстанції, якщо про це не було доводів касаційної скарги, що вочевидь не сприяє єдності судової практики.

— Які справи КЦС ВС є найбільш складними?

— Не можу сказати за весь КЦС ВС, бо як у кожного юриста є правові теми, на яких він спеціалізується, а є теми, яких у своїй практиці може ніколи і не торкнутись, так і у кожного судді є категорії справ, в яких більше подобається розбиратись, а є такі, розгляд яких викликає складнощі з різних причин. На мою думку, найскладнішими справами залишаються справи, які стосуються захисту прав та інтересів дітей, наприклад: визначення місця проживання дитини, відібрання дитини, повернення дитини у країну звичайного місця проживання; справи з іноземним елементом. Відзначаю також складнощі із вирішенням земельних спорів, оскільки сформовані на сьогодні у практиці ВС підходи до визначення ефективних способів захисту у цій категорії справ викликають великі дискусії, як серед самих суддів, так і у професійних юристів та науковців.

— Чи можете назвати знакові судові рішення КЦС ВС, якими Ви пишаєтесь?

— У КЦС ВС не має спеціалізації суддів, тому кожен суддя вирішує великий спектр справ. Визначити якусь справу як знакову — неможливо, тому що кожна справа проходить через розум і серце судді, і кожне ухвалене рішення є результатом праці та зусиль конкретного судді чи колегії суддів. Іноді формування правової позиції проходить тривалий шлях від обговорення на робочій нараді усіх суддів КЦС

ВС та аналізу висновків Науково консультативної ради при ВС, направлення справи на Велику Палату з мотивів виключної правової проблеми, повернення її та нарешті ухвалення рішення КЦС ВС. Проте, завжди відчуваєш тягар підвищеної відповідальності, коли ухвалюється рішення з правового питання, з якого ще не висловлювався ВС, це може бути рішення лише в одній справі, а може бути рішення у першій справі із сотні чи тисячі серійних справ.

Тому, я б сказала, що кожне рішення, у якому вперше ВС сформована позиція з певного правового питання, можна вважати знаковим.

Цьогорічним лідером по значущості правових наслідків та масштабам обговорюваності, безумовно, є рішення КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 про відсутність судового імунітету країни-агресора на території України.

— Використання інструментів Е-суду стало проблемним через енергетичну кризу?

— Використання Електронного суду і у довоєнний час мало істотні складності, а через постійні атаки ворога на енергосистему України, перебої з електропостачанням ЄСІТС працює ще з більшими труднощами.

Дуже часто ми стикаємось із ситуаціями, коли учасник процесу відправив в суд процесуальне звернення за допомогою Е-суду, у своєму кабінеті бачить відмітку, що таке звернення доставлено в суд, а у системі діловодства суду такого електронного документа немає. Недоліків у роботі ЄСІТС дуже багато, ми їх виявляємо щодня, проте, їх технічне усунення забирає багато часу.

Судді, як ніхто, зацікавлені у тому, щоб Електронний суд працював. Ми іноді з колегами жартуємо, що найскладніше у роботі судді це належним чином повідомити всіх учасників процесу про час та місце розгляду справи. В мирний час значна частина судової кореспонденції поверталась без вручення, а під час війни тим більше. Всі дотичні до правосуддя суб'єкти, а також особи, які звертаються до суду, повинні усвідомити, що Електронний суд це об'єктивна необхідність, це доступ до суду з будь-якої точки планети, це пришвидшення комунікації з судом, це можливість отримати судові рішення не видаючи з дому, і нарешті, це колосальна економія коштів кожного платина податків на потреби судової системи, бо кожна судова повістка чи повідомлення, які повернулись в суд не врученими, — це викинуті у смітник кошти.

Тому як би не було складно та іноді незручно, ми повинні використовувати доступні на сьогодні

можливості ЄСІТС, в тому числі для того, щоб виявляти її недоліки та вказувати спеціалістам на те, що потрібно доопрацювати.

— Як Вам працюється під час воєнного стану, враховуючи повітряні тривоги та інші труднощі?

— Кожен по різному реагує на стреси та страхи, які принесла війна. Мені здається, що ті, хто залишився і працює в Україні, були свідомі того, що доведеться працювати у непростих умовах. Для мене найбільші незручності створює відключення світла. Повітряні тривоги не так лякають, як у лютому-березні. Напевно, звикли. Віримо в Збройні сили України! Найскладніше для мене як для мами під час війни — це забезпечити спокій своєї дитини, особливо коли через повітряні тривоги скасовуються заняття у школі.

— Як часто українці звертаються до ЄСПЛ, чи вирішуються в Україні проблемні питання щодо виконання рішень цього Суду?

— Статистика звернень українців до ЄСПЛ, на жаль, не має позитивної динаміки. Хоча, тут потрібно розуміти, що найбільший відсоток рішень, постановлених проти України, стосується невиконання остаточних судових рішень, і ця системна проблема, на мою думку, під час війни взагалі відійшла на другий план.

Безумовно, що ВС у цьому аспекті виконує свої процесуальні повноваження та Велика Палата ВС забезпечує перегляд судових рішень за виключними обставинами. Варто відзначити, що ВС не тільки переглядає судові рішення за виключних обставин, але поступово формує практику в спорах, де відповідачем є держава, аналізуючи виконання державою своїх позитивних та негативних обов'язків, що за певних умов стає підставою для стягнення з держави компенсації.

— Чи не ускладнився для громадян доступ до правосуддя під час війни?

— Вимушене переселення, зруйновані місті та села, ракетні обстріли та інші жахіття, які принесла війна, вплинули на усі сфери суспільного життя, відповідно і на доступ до правосуддя. Коли у людини немає даху над головою, втрачено все майно, вона буде думати зовсім не про те, як звернутись до суду. Але ті, хто знайшов час, сили, можливості та все ж таки вирішив звернутись до суду — безперечно, матиме таку можливість, головне правильно визначити територіальну підсудність.

Однією з перешкод, але не з числа нездоланих, яка актуалізувалась під час війни, — це сплата судового збору. Кожна друга касаційна скарга сьогодні містить клопотання про звільнення від сплати судового збору з посилання на те, що в країні війна. Суди намагаються у кожній конкретній справі віднайти справедливий баланс між доступом до правосуддя та здатністю судів функціонувати, оскільки за відсутності фінансування суди не в змозі здійснювати правосуддя.

— Якими Ви бачите майбутнє українського правосуддя?

— Те, що нас не вбиває, робить нас сильнішими! Так само, як і вся країна у цій війні стала сильнішою, згуртованішою, так і правосуддя України як її невід'ємна частина — загартовується, працюючи в надскладних умовах.

Переконана, що реалії сьогодення змусять прискорити запровадження Е-суду, на місці зруйнованих судів будуть відбудовані нові, які відповідатимуть умовам сучасності, а вакансії в судах будуть заповнені відданими Україні професіоналами. **Е**

Ольга ДРАЧЕВСЬКА, директор та засновник юридичної компанії «Інколанс», керуюча АБ «Ольги Драчевської», адвокат, к.ю.н., радник з юридичних питань першого віце-президента ТППУ

СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вже понад 10 місяців українці живуть в непростих умовах. Постійна загроза авіаударів, перебої з електроенергією, водою, теплом тощо суттєво впливають на нормальне життя громадян. Війна продовжує завдавати шкоди усім державним процесам. Значною мірою це стосується й судової гілки влади, що опинились в тяжкій ситуації через війну, наслідки якої внесли свої корективи в процеси здійснення судочинства. Честь і хвала нашим суддям та працівникам суду, які в таких умовах продовжують з гідністю виконувати свій обов'язок, хтось у лавах Збройних Сил України на передовій, а хтось на фронті правосуддя.

24 лютого 2022 року Указом Президента України було введено особливий правовий режим — воєнний стан на всій території країни[1]. Введення воєнного стану передбачає ряд обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Разом з тим, у статті 64 Конституції України зазначено, що право особи на звернення до суду у випадку порушення, оспорювання чи невизнання законних свобод та інтересів не можуть бути порушені або обмежені, навіть в умовах воєнного стану[2].

Варто зазначити й те, що у період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про

правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені[3]. Тобто саме на суди покладено конституційну функцію захисту прав громадян, яка не може підлягати обмеженню навіть під час воєнного часу.

Проте, як це реалізувати на практиці? Адже багато ситуацій, коли суд, підсудний, матеріали справи знаходяться на тимчасово окупованій території, де доступ до документів обмежений, або ж приміщення суду знаходиться в регіоні, де ведуться активні бойові дії і завжди існує загроза для життя працівників суду та громадян, відсутнє електропостачання тощо.

Через збройний напад ворога було пошкоджено ряд судових будівель, зокрема Харківський апеляційний суд, Чернігівський апеляційний суд, а Бородянський районний суд Київської області взагалі було зруйновано[4], і це непоодинокі випадки.

Парламент, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд, Державна судова адміністрація України, Рада суддів України методично працюють над розв'язання відповідних ситуацій, шляхом прийняття законодавчих змін, постанов, розпоряджень що спрямовані на нормалізацію роботи судів у вкрай складних умовах.

Тож з якими викликами зіштовхнулось вітчизняне судочинство та як наразі здійснюється правосуддя в мовах війни?

У перші тижні війни (кінець лютого/початок березня 2022 року) суди практично не працювали, та це й не дивно, адже уся країна перебувала в шоковому стані. Суди, які продовжували здійснювати правосуддя, розглядали переважно кри-

мінальні справи. Ситуація потроху нормалізувалась в квітні-травні 2022 року, багато в чому завдяки зміні територіальної підсудності справ, що дозволяється в умовах дії воєнного стану.

Відповідні нововведення передбачені Законом, яким внесено зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5]. Тоді ж Верховний Суд оприлюднив перелік судів, які змінили своє місцезнаходження. Такі суди мали передати усі справи, які перебували на їх розгляді. Опинившись в безпеці та маючи змогу продовжити повноцінно здійснювати свої повноваження та функції, суди почали активно відновлювати роботу.

Наступною проблемою, з якою зіткнулось вітчизняне судочинство, стало дотримання розумності строків під час війни. Відповідно до частини другої статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. З практики вбачається, що суди можуть розглядати воєнний стан як поважну підставу для поновлення чи продовження строків, проте не як безумовну.

Підтвердження цьому є ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21.07.2022 у справі № 127/2897/13-ц [6] де зазначено, що сам факт запровадження воєнного стану не може бути підставою для поновлення процесуального строку. При розгляді такої категорії питань мають бути враховані доводи, докази та об'єктивні обставини, що стосуються конкретного випадку.

Ще однією проблемою, яка й понині перешкоджає судам повноцінно здійснювати судочинство, є перебої з електропостачанням, так звані «блекаути». За відсутності електрики працівники суду

Указ Президента України № 64/2022 (Електронний ресурс) //сайт Президента України.— Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Конституція України (Електронний ресурс) //сайт Верховної Ради України.— Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Електронний ресурс) //сайт Верховної Ради України.— Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Зруйновано будівлю Бородянського райсуду Київської області (Електронний ресурс) //сайт Закон і Бізнес.— Режим доступу <https://zib.com.ua/ua/150823.html>

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Електронний ресурс) //сайт Верховної Ради України.— Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21.07.2022 року у справі № 127/2897/13-ц (Електронний ресурс) //сайт Ліга Закон.— Режим доступу <https://verdictum.ligazakon.net/document/105372019>

ДСА України надала рекомендації щодо умов користування технікою при аварійному знеструмленні судів (Електронний ресурс) //сайт Державної судової адміністрації України.— Режим доступу <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1350004/>

ЄДРСР відновив роботу — ДСАУ (Електронний ресурс) //сайт Закон і Бізнес.— Режим доступу https://zib.com.ua/ua/151813-edrsr_vidnoviv_robotu_dsau.html

Цивільний процесуальний кодекс України (Електронний ресурс) //сайт Верховної Ради України.— Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану (Електронний ресурс) //сайт Рада судів України.— Режим доступу <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu?fbclid=IwAR3DHOHORIvptiCj27dRd5kOgPZBZQcfAyzfAB9UYan8cLmXVszTbqMQJhU>

позбавлені технічної можливості вчиняти значну кількість важливих дій, наприклад щодо фіксації та проведення судового засідання, внесення рішень до ЄДРСР тощо. Усе це також впливає на дотримання розумних строків. На жаль, я не бачу швидкого розв'язання цієї проблеми, а забезпечити вже сьогодні усі суди генераторами, враховуючи їх вартість та ККД, виглядає нерéalним завданням. Тому можна привітати ініціативу Державної судової адміністрації України, яка спільно з Міністерством цифрової трансформації забезпечили ряд судів станціями супутникового безпечісного зв'язку «StarLink» [7]. Комунікація з судом також є вкрай важливою! На мою думку, працівники суду якнайкраще впоралися з цим викликом. Враховуючи те, що задля забезпечення безпеки на період дії воєнного стану до 19.06.2022 був обмежений доступ до ЄДРСР та порталу «Судова влада» [8], учасники все одно мали змогу отримати останню інформацію про стан та результати розгляду справ зручним способом (месенджери, ЗМІ, мобільний зв'язок тощо).

Якнайкраще показало себе на практиці проведення судових засідань в режимі відеоконференції, за допомогою програми «EasyCon». Ця система дозволяє користуватися захищеним відеоконференцзв'язком із судом, без встановлення додаткових програм.

Відповідно до частини четвертої статті 212 Цивільного процесуального кодексу України [9], взяти участь у засіданні в такому режимі дозволяється поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Для цього заздалегідь необхідно подати відповідне клопотання до суду. Та й тут слід враховувати, що без електропостачання провести засідання в такому режимі не вийде. Учасники

справи також мають право подати заяву про відкладення судового розгляду у зв'язку із веденням активних бойових дій на території, де розташований суд.

Війна внесла корективи й в робочий процес суддів. Наприклад, в рекомендаціях Ради суддів України йдеться про можливість дистанційної роботи судів у разі загрози здоров'ю та безпеці суддів, працівників суду та учасників процесу [10].

Сьогодні я все частіше помічаю, як судді обмежують доступ до судових засідань особам, що не мають процесуального статусу учасника справи. Така практика не нова, й діє ще з пандемійного 2020 року. Для того, щоб потрапити в приміщення суду, достатньо пред'явити посвідчення особи. На мою думку, такі дії є виправданими, адже їх основа мета — це забезпечення безпеки сторонам справи, суддям та працівникам суду, шляхом недопущення до приміщення суду сторонніх осіб.

Хочу також звернути увагу на роботу суддів та працівників суду

під час повітряної тривоги. Зі свого досвіду зазначу, що одні суді припиняють слухати справу під час тривоги а інші навпаки, продовжують. Вважаю, що відповідне питання також має бути вирішено шляхом запровадження чітких, єдиних правил для усіх суддів.

Що у підсумку? Станом на кінець 2022 року суди продовжують стабільно працювати. Навіть на тлі недостатнього фінансування та кадрового дефіциту судова система міцно тримає свій фронт.

Безперечно, судова система зазнала вимушених корективів під час війни, зокрема щодо формату роботи. Натомість засідання призначаються, справи слухаються, рішення ухвалюються.

Мрія ворога — паралізувати усі державні інститути, зокрема й судову гілку влади. Наша ж мрія — перемога, побудова міцної правової держави й європейське майбутнє! Я щиро дякую усім суддям та працівникам суду за сумлінну працю, яка наближає нашу країну до перемоги! **🇺🇦**

Віталій КУЗЬМИШИН, голова Сьомого апеляційного адміністративного суду, заслужений юрист України, к.ю.н.

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ У РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В СЬОГОДЕННІ

Дотримання прав і свобод людини і громадянина є пріоритетом для будь-якої демократичної держави. Права людини, гарантовані Конституцією України, повинні бути реалізовані, а їхній захист є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною. Цей принцип на практиці реалізовується завдяки ефективному функціонуванню адміністративних судів. Тому адміністративна юстиція — один із найважливіших інститутів правової держави.

СУТЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Адміністративно-правовий захист прав особи служить надійною гарантією швидкого, ефективного та об'єктивного перетворення загального поняття захист прав людини із риторики в реальність.

Завдяки діяльності адміністративних судів громадяни впевнені у тому, що їхні права та інтереси обов'язково будуть захищені. Але перш ніж успішно запрацювати в системі судів загальної юрисдикції, адміністративна юстиція пройшла тривалий шлях, який розпочався ще задовго до отримання першої справи у провадження.

Процес інтеграції України в європейський правовий простір

передбачав, серед іншого, повномасштабне реформування правової і судової систем на основі принципів та стандартів, що сформувалися на загальноєвропейському рівні. Процес реформування продовжується й досі, що дозволяє нашій державі переймати найкращий світовий досвід ефективного та якісного правосуддя.

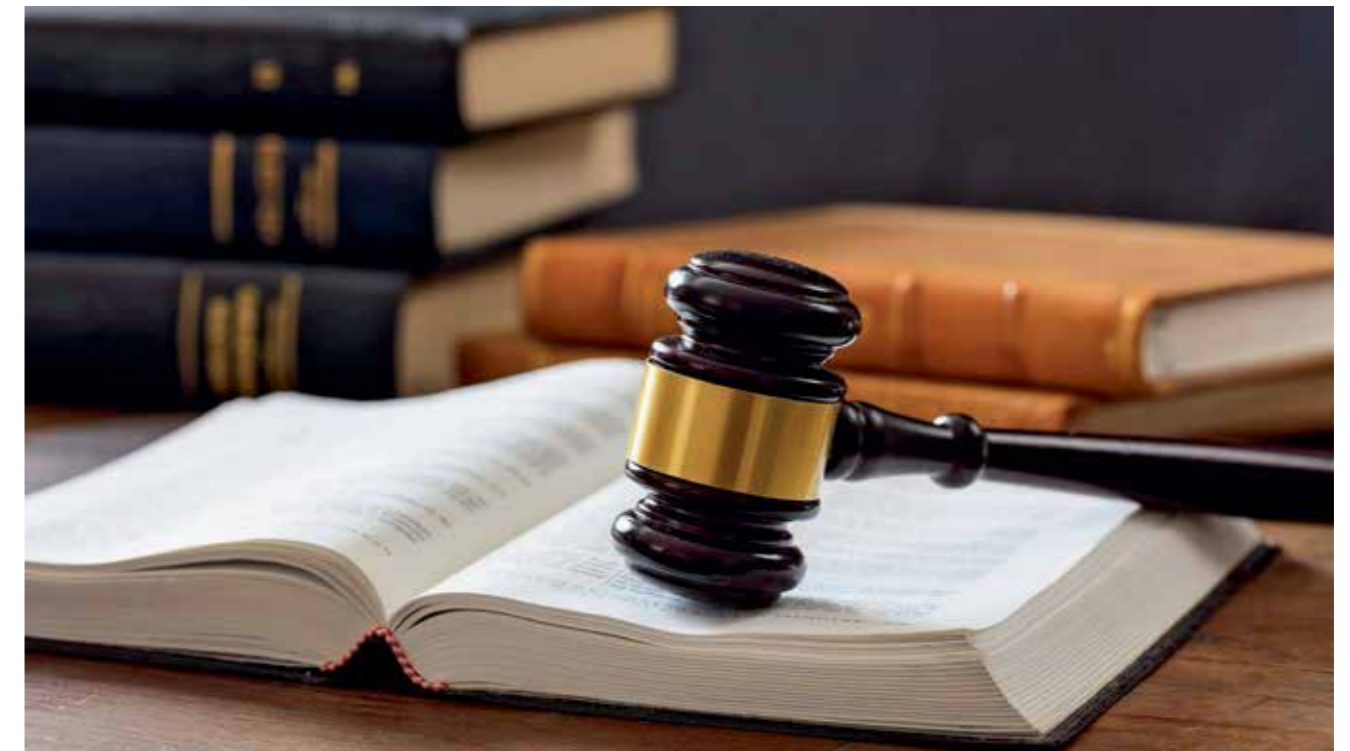
Завдяки становленню інституту адміністративної юстиції Україна є демократичною державою, адже саме за допомогою адміністративної юстиції в Україні може здійснюватися ефективний контроль за забезпеченням прав і свобод людини в нашій країні. Якщо влада не боїться свого народу — вона створює адміністративні суди, які допомагають громадянам її контролювати.

Основним завданням адміністративних судів є захист і поновлення

прав і свобод особи від порушень з боку влади. Адміністративному праву належить важлива роль у захисті особи від неправомірних і недоцільних дій суб'єктів влади та органів місцевого самоврядування, адже у взаємовідносинах з цими суб'єктами найбільш конкретно проявляється адміністративно-правовий статус громадян.

Адміністративне судочинство здійснює незалежний та ефективний контроль за державною владою, воно становить собою, як влучно зазначав відомий фахівець у галузі державного права Густав Радбрух, «наріжний камінь у зводі правової держави». Адміністративні суди своїми рішеннями, правовими позиціями мають великий вплив на формування громадянського суспільства та є гарантом того, щоб контроль за державною владою здійснювався якнайефективніше.

Багаторічний досвід адміністративного судочинства свідчить про те, що адміністративні суди в Україні готові бути надійним та ефективним механізмом захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ — ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ

Водночас ефективність правосуддя та довіра до судової влади базується не лише на прийнятті судами законних та мотивованих рішень, але й на ефективній системі їхнього виконання. Однак сьогодні існує проблема демонстрування державними органами неповаги до судових рішень: рівень невиконання судових рішень в адміністративних справах зростає. Понад 80% скарг від українських громадян до ЄСПЛ — це саме скарги на невиконання судових рішень.

Законом України № 1401-VIII від 02.06.2016 Конституція України була доповнена статтею 129-1, положення якої визначають, що контроль за

виконання судових рішень, ухвалених іменем держави, вони перетворюються на юридичну вигадку, яка не гарантує реального захисту порушених прав. Лише тоді, коли судові рішення стануть дієвими, адміністративна юстиція зможе підвищити правову культуру адміністративних органів.

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДІВ

Ще одним викликом для судової гілки влади стала військова агресія та її наслідки. Адміністративні суди продовжують діяти і під час війни, права людини продовжують зберігати своє особливе значення, а Конституція України — виступати гарантом прав і свобод людини у сфері публічних правовідносин.

Отримання статусу кандидата на членство в ЄС поставило нашу державу на поріг великих реформ, тому задля впевнених кроків до повноцінного членства України в ЄС, акумулюючи найкращі європейські практики та власні напрацювання, маємо спільними зусиллями будувати демократичну державу

виконанням судового рішення здійснює суд. У свою чергу Кодекс адміністративного судочинства передбачає процесуальні форми контролю за виконанням судового рішення, однак існує проблема, що суб'єкти владних повноважень намагаються перетворити процес виконання судових рішень на повторне встановлення обставин справи та оцінку доказів, вимоги державного виконавця дуже часто ігноруються, а відповідні штрафи не сприяють виконання судових рішень. При цьому державний виконавець не має прямих повноважень, щоб вчинити ту чи іншу дію, замість відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.

Тому наявна процедура виконання судового рішення потребує доопрацювання. Створення дієвого механізму виконання судових рішень з врахуванням європейських практик — це завдання для всіх гілок влади, бо якщо не буде забезпечено дієвих гарантій

Завдяки тому, що з моменту свого утворення адміністративні суди завжди працювали на покращення ефективності своєї діяльності, доступності та відкритості в аспекті втілення нових європейських стандартів та технічних новацій, у реаліях сьогодення у нас існує можливість здійснення безпечного судового процесу для його учасників від моменту подання позову до моменту набрання рішенням законної сили без необхідності відвідування приміщення суду.

Генетично доля заклала українцям беззаперечне прагнення до свободи, боротьбу за справедливість та відстоювання своїх прав. Враховуючи це, адміністративна юстиція як система судових органів ґрунтується на принципах, які є проявом нашої історичної спадщини та забезпечує реалізацію: по-перше, фундаментальних цінностей, що охороняються законом, по-друге, законних інтересів особи, права якої порушено. І саме

на адміністративні суди покладається обов'язок усіма силами зміцнювати цю основу.

СУДОВА ВЛАДА НА ШЛЯХУ ДО ЯКІСНИХ ЗМІН

Існування правової держави можливе лише за умови, якщо судова гілка влади є незалежна та доступна. А на сьогодні у питаннях кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення вона все ще залежна від виконавчої влади.

Відстоювання гарантій незалежності адміністративної юстиції залишається актуальним і надалі. Варто пам'ятати, що Концепція реформи судової системи передбачала, що на певному етапі система адміністративних судів повинна створити окрему вертикаль судів. Відповідність європейським стандартам побудови судової влади, забезпечення стабільності та єдності судової практики в адмінсудочинстві, зміцнення адмін'юстиції та судочинства в цілому можливе лише за умови повної автономії адміністративної юстиції. Тому подальший розвиток державності не може відбуватися поза системним вдосконаленням такого інституту конституційного права, як інститут судової влади.

Сучасні політико-правові реалії нашої держави разом із потребою збереження вже наявних механізмів забезпечення ефективного здійснення правосуддя потребують і змін, однак відповідні зміни мають бути продуманими і враховувати всі ризики та можливості.

Отримання статусу кандидата на членство в ЄС поставило нашу державу на поріг великих реформ, тому задля впевнених кроків до повноцінного членства України в ЄС, акумулюючи найкращі європейські практики та власні напрацювання, маємо спільними зусиллями будувати демократичну державу. Об'єднані спільними цінностями, ми знаходимося на шляху до незалежності та гідного майбутнього нашої України. ■

ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ СОВЕТНИК

+38 (097) 271-59-71
+38 (048) 759-12-90

law.companiy24@gmail.com

65088, м. Одеса,
вул. Люстдорфська дорога, 92/94
оф. 616

Компанія спеціалізується у всіх галузях права, і фактично 95% кримінальних, адміністративних, господарських та цивільних справ вирішуються на користь Клієнта

Захист у кримінальних провадженнях

Представництво інтересів

Юридичний супровід бізнесу

Корпоративне право

Супроводження інвестиційних проєктів

Податкові спори

Зовнішньоекономічна діяльність

Нотаріальні послуги

Станіслав ЛІФЛЯНЧИК, адвокат, керуючий партнер
Адвокатської фірми «ПАКС», блогер

ЮРИСТ ДЛЯ БІЗНЕСУ: АРГУМЕНТИ «ЗА»

Обшуки, перевірки у компанії – ознака успіху чи серйозна проблема для бізнесу?

Кожен власник бізнесу в Україні, у будь-якій сфері, знає про токсичність державного апарату. Особливо коли з обшуком чи з перевіркою приходять до офісу посеред робочого дня, шукають невідомо що, забирають комп'ютери, лякають бухгалтера, зупиняють робочий процес, зривають усі плани та змушують власника з директором відчутися себе «в шкурі» злочинця. Хоча здебільшого ніхто жодних правопорушень не чинив.

Найцікавіше, що вищезгадані події, так само як і податкові перевірки, зупинки податкових накладних, митні обмеження, арешти банківських рахунків, «кидки» контрагентів, незаконні рішення/дії державних органів та інше, для деяких підприємців

чому є сюрпризом. За своєю наївністю або через надмірну самовпевненість, а іноді і внаслідок необдуманної оптимізації витрат, вони не звертаються за правовою допомогою у процесі своєї господарської діяльності. А коли «в двері стукає біда», то намагаються терміново, іноді майже в істеричі, врятувати ситуацію, знайти фахівців, які все вирішать, витягнуть з виру подій і повернуть колишній, спокійний ритм роботи.

Однак чудес не буває. Підготовка — це 90% успіху у будь-якій справі. А тому, хоч би як це було дивно, але до юристів треба звертатися ще тоді, коли все добре.

Чим юрист/адвокат може бути корисний для бізнесу?

По-перше, слід визнати, що найголовнішим двигуном практично будь-якої компанії є менеджер. Основне завдання цього члена команди — продавати! Чим більше — тим краще! І якщо він не продаватиме, то товар чи послуга вашого підприємства так і залишаться нікому не потрібними. Так ось, у цій гонитві за клієнтами, продажами та прибутком часто не надається особливої уваги договорам та супровідній, первинній документації, що підписується з контрагентами.

В результаті, коли відбувається, так би мовити, позаштатна ситуація і потрібно стягнути заборгованість, або навпаки довести, що ви все виконали, як належить, ну чи потрібно надати документи на митницю/податкову, то нерідко трапляється так, що їх немає, чи вони оформлені не відповідно до законодавства або просто зіплені з уривків інформації з інтернету, внаслідок чого не відповідають тим правовідносинам, які б мали закріплювати.

Природно, що якби проекти робочої документації були складені юристом/адвокатом, якби всі запропоновані контрагентом поправки були прийняті виключно за погодженням з ним, і якби в процесі підписання «первинки» менеджер чи бухгалтер отримували юридичну консультацію, то будь-яка конфліктна чи позаштатна ситуація перетворювалася б на легко вирішуване завдання, а не на біду, катастрофу та фінансові втрати. Але що за життя у гусара без ризику? У своїй практиці я помітив, що

в основному ось так «гусарити» воліють ІТ-компанії, компанії-перевізники-експедитори, інвентаризаційні агентства і чомусь орендодавці. І коли вони звертаються до моєї адвокатської фірми, то буває дуже важко їм допомогти.

По-друге. Так чи інакше, у будь-якій компанії, яка належить до середнього та великого бізнесу, обов'язково є наймані співробітники. А отже, є і постійні нюанси, пов'язані з відпустками, лікарняними, декретами, звільненнями, скороченнями штатів, підвищенням заробітних плат, матеріальною відповідальністю тощо. Крім того, в Україні не діє Держпраці, яка ні-ні, та й загляне разок-другий із перевіркою, а у вас то колективного договору немає, то зарплати не проіндексовані, а якщо штатного розпису не знайшли, то біжи й ховайся... А розмір штрафів ви знаєте. Всі вищезгадані головоломки можна з легкістю вирішити, якщо на якийсь час пустити адвокатів у свою святую святих — відділ кадрів та бухгалтерію для так званого due diligence або просто юридичного аудиту, в процесі якого вони зможуть встановити всі можливі проріхи, які згодом потрібно буде, знову ж таки, з їхньою допомогою закрити.

По-третє. Ще жоден бізнес на сьогоднішній день не зміг уникнути рекламацій. Іншими словами, рано чи пізно станеться так, що або до вас висунуть претензію, або претензія виникне у вас. А іноді ситуація буває настільки серйозною, що сторони договору опиняються в суді.

Природно, що для підготовки претензій, позовів, заперечень та іншого необхідно залучити адвоката, проте який від нього буде толк, якщо всі докази не на вашу користь? Звертаю увагу, що у господарських судових процесах основними доказами є договори, первинні документи, акти, ділові листування та експертизи. А якщо вони не велися належним чином, то й у суді вам теж особливо нема чого робити. На слово вам не повірять.

По-четверте. Як кажуть, у нашій країні обшуки підприємств — це ознака успіху. А тому чим краще йдуть справи у вашої компанії, тим вищий ризик потрапити під увагу податкових, правоохоронних органів або стати жертвою незаконних дій митниці. Хто стикався з такими ситуаціями, той знає, що вийти з них без судів вдається досить рідко. І тут знову не обійтися без адвокатів, які зарекомендували себе з хорошого боку у подібних справах. Слід зазначити, що відповідно до судової практики, здебільшого суд стає на бік саме платника податків, а не державних органів та представників влади.

Однак це відбувається лише в тому випадку, якщо зі скрупульозною точністю було правильно обрано правову позицію, пройдено попередню процедуру, зібрано та подано всі необхідні докази, а також дотримано досить короткі процесуальні терміни.

Здійснити це, як ви розумієте, може лише той, хто щодня в цьому «вариться», тобто «судовий» адвокат у сфері супроводу підприємницької діяльності.

Очевидно, що юрист/адвокат у господарській діяльності необхідний. А яку модель співпраці обрати – штатний юрисконсульт/юрвідділ чи адвокати на аутсорсинг?

На моє глибоке переконання, у сучасному світі найефективніша та економічно вигідна модель — це адвокати на аутсорсинг. Поясню свою логіку.

Щоб взяти в штат висококваліфікованого юрисконсульта, вам доведеться виділити йому чималеньку зарплату, яку необхідно щорічно індексувати у бік підвищення, забезпечити йому робоче місце, а також нести витрати на всі необхідні заходи щодо підвищення його кваліфікації. І невідомо, що ви отримаєте на виході, оскільки досить складно оцінювати якість роботи, не знаючи її специфіки.

А от якщо ви наймаєте адвоката чи адвокатську фірму за договором, то ви за ту ж чи навіть меншу

суму отримуєте команду професіоналів, які день у день вирішують різні складні юридичні завдання, підвищують свою кваліфікацію, самостійно забезпечують себе робочими місцями, а також мають більш широкий кругозір у судовій практиці та правозастосуванні.

Більше того, перед зверненням до тієї чи іншої компанії ви завжди можете зібрати інформацію у тих, хто вже користувався її послугами, або просто почитати відгуки в інтернеті.

Адвокат чи адвокатська фірма завжди зацікавлені у збереженні партнерських відносин зі своїм клієнтом, оскільки це їхній «хліб», а тому робитимуть все, щоб ви залишилися задоволеними.

Femida.ua

office@femida.ua

Тел. +380994602024

FEMIDA.UA

інформаційно-аналітичне онлайн видання

<https://femida.ua/>

https://t.me/femida_ua

BLACK RAVEN
AGENCY

BLACK RAVEN AGENCY

МАРКЕТИНГОВА АГЕНЦІЯ ПОВНОГО ЦИКЛУ

Ми є креативним агентством, яке працює у широкому спектрі маркетингових комунікацій. Допомагаємо нашим клієнтам, провідним міжнародним брендам і великим українським компаніям, створити сильну репутацію і зміцнити позиції на ринку, що динамічно змінюється.

 VIDEO, CREATIVE

 DIGITAL, ADVERTISING

 SMM, MARKETING

Команда професіоналів готова повністю розробити та впровадити ефективні інструменти, допомогти створити неповторний образ, завоювати нові аудиторії, бути на крок попереду та самим задавати тренди.

Розробка веб-сайтів UX/UI Design

Цукерку завжди продає упаковка, отже вашому продукту потрібен лендинг, що продає, з правильною структурою і меседжем для аудиторії.

Просування та ведення YouTube та Tiktok каналів

Щоб Ваш відеоконтент був успішним а кількість Ваших передплатників зростала, то вести його потрібно правильно. Але якісне ведення каналу займає дуже багато часу, тому не кожна людина зможе поєднувати роботу над таким проектом зі своєю професійною діяльністю, тому наша команда експертів радо проконсультує вас, або ж візьме на себе всю роботу.

Просування та ведення рекламних кампаній

YouTube

TikTok

Instagram

Facebook

Аналіз ринку, запуск та введення рекламних компаній, звітність

Розробка веб-сайтів та лендінгів, їх оптимізація та SEO просування.

Зйомка рекламних відео:

Ми створюємо рекламні ролики для ТБ та соціальних мереж. Нам не важливо, що ви хочете прорекламувати: сироп від кашлю чи мобільний телефон.

Ведення ефірів, прямих трансляцій, інтерв'ю та вебінарів

Повний супровід будь-якого рівня заходів (Форуми, конференції) з онлайн трансляцією на TV в соц.мережі та YouTube

Головне - комунікація,

чим точніше запит, тим більша можливість отримати те, що ви хочете в кінцевому результаті.

РОГАЧ БОГДАН

Black Raven
Agency

